

A black and white historical photograph showing a group of Jewish people, including children and a man with a Star of David, in a wooded area. The scene is somber and depicts the aftermath of the Holocaust.

Kertokaa siitä lapsillenne...

Kirja juutalaisten joukkotuhosta
Euroopassa 1933–1945

Puoluejohtajien keskustelussa kesäkuussa 1997 pääministeri Göran Persson teki aloitteen laajasta juutalaisten joukkotuhon tiedotuskampanjasta – »Elävä historia«. Tarkoituksena on toisen maailmansodan aikana tapahtunut joukkotuho lähtökohtana nostaa esiin kysymykset lähimmäisenrakkaudesta, demokratiasta ja kaikkien ihmisten samanarvoisuudesta.

STÉPHANE BRUCHFELD JA PAUL A. LEVINE

Kertokaa siitä lapsillenne...

Kirja juutalaisten joukkotuhosta Euroopassa 1933-1945

HALLITUKSEN KANSLIA

ELÄVÄ HISTORIA

Esipuhe

Tämän kirjan on tilannut Ruotsin hallitus osana »Elävä historia« -projektia. Ei ole helppoa koota kirjaa niin vaikeasta ja laajasta aiheesta kuin juutalaisten joukkotuho, sitä paitsi mahdollisimman lyhyessä ajassa. Otimme kaikesta huolimatta tehtävän vastaan, koska olemme molemmat vakuuttuneita siitä, että on tärkeätä kertoa joukkotuhosta vakavalla tavalla. Tietoa joukkotuhosta ei saa tai voi käsitellä markkinoinnin välinein tai sen etuikalla. Muut saavat arvioida olemmeko onnistuneet. Olemme yrittäneet tuoda asiatiedon esiin yksityisten ihmisten äänten kautta. Olemme joutuneet tekemään monia vaikeita päätöksiä. On ollut tuskallista joutua valikoimaan laajasta ja raskaasta aineistosta äänet ja kasvot, jotka pääsevät puhumaan.

Joukkotuhosta tiedetään paljon. Prosessi on jo kauan sitten selvitetty. Tie Auschwitziin kulki vihan propagandasta erotteluun, ihmisten syrjintään ja rotuerotteluun. Tätä seurasi kokoaminen ja keskittäminen, karkotus ja lopulta fyysinen tuhoaminen erityisesti tätä varten rakennetuissa laitoksissa. Koskaan ei pystytä selvittämään täsmälleen natsien »puhdasrotuisen« Suur-Saksa-aatteen uhrien määrää. Uhrien summittainen lukumäärä on kuitenkin selvillä. Järjestelmällisen kansanmurhan uhriksi joutui viisi-runsaat kuusi miljoonaa juutalaista ja yli puoli miljoonaa mustalaista. Natsismin muihin uhreihin lukeutuu pitkälti yli satatuhatta rampaa, kehitysvammaista ja »epäsosiaalista« henkilöä, tuhansia homoja, tuhansia Jehovan todistajia, useita miljoonia puolalaisia siviilejä ja neuvostoliittolaisia sotavankeja. Mutta mitä nämä luvut merkitsevät? Sen vuoksi, että ne ovat niin

valtavia, niistä tulee helposti abstrakteja, ...häipyvät helposti abstraktisuuden verhoon, minkä vuoksi käsitys niiden todellisesta merkityksestä hämärtyy helposti. Tämän vuoksi on yritettävä tajuta, että jokaisen yksittäisen numeron taakse kätkeytyy nimi, kasvot, rakastettu ihminen, menetetty tulevaisuus. Lapsi, vanhempi, sukulainen. Juuri tämän vuoksi aloitamme tarinamme seuraavalla sivulla kertomalla lapsista Bullenhuser Dammissa. Se on kertomus ilman onnellista loppua, ja ikävä kyllä, se on tyypillinen joukkotuholle. Natsit murhasivat puolitoista miljoonaa juutalaislasta toisen maailmansodan aikana. Se merkitsee, että yhdeksän kymmenestä juutalaislapsesta Euroopassa menetti henkensä. Miten tämä oli mahdollista?

Toivomme, että tämä kirja lisää tietoa juutalaisten joukkotuhosta ja on avuksi sitä koskevassa opetuksessa Ruotsissa, ja että siitä tulee pohja vanhempien ja lasten väliselle keskustelulle moraalista, demokratiasta, etiikasta ja inhimillisistä arvoista, ei vain tänään, vaan myös tuonnempana. Mutta kirja ei voi olla muuta kuin alkupala asiasta syvemmin kiinnostuneelle. Sen sisältämä tieto edustaa vain murto-osaa kaikesta toisen maailmansodan hirvittäviä vuosia koskevasta tiedosta. Raaputamme vain aiheen pintaa ja kehotammekin lukijoita hankkimaan aiheesta lisää tietoa omin päin.

Haluamme lopuksi käyttää tilaisuutta hyväksemme ja kiittää kaikkia, jotka ovat auttaneet meitä kirjoittamaan kirjan niin lyhyessä ajassa. Ilman heidän apuaan tämä ei olisi ollut mahdollista ja kukin heistä on tehnyt paljon enemmän kuin heiltä olisi voinut vaatia hankkeen toteuttamiseksi: Lena Albihn (Bokförlaget Natur och Kultur), Anna-Karin Johansson (Information Rosenbad ja projektin vetäjä), Sanna Johansson (kuvatoimittaja),

Jakob Wegelius (kartat ja piirroksset) Elsa Wohlfahrt (muotoilija), Marita Zonabend ja Eva Åkerberg (käännökset). Lopuksi haluamme kiittää toimitusapulaisiamme, Anita Karpia ja Mia Löwengartia. He ovat hoidelleet monenlaisia tehtäviä ja ilman heidän apuaan kirja ei olisi valmistunut.

Tukholmassa tammikuussa 1998

Stéphane Bruchfeld ja Paul A. Levine

Lapsia koe-eläiminä

Huhtikuussa 1945 liittoutuneiden armeijat vyöryivät natsi-Saksaan. Saksa antautui kuitenkin vasta 8. toukokuuta. Ne, jotka olivat syyllistyneet rikoksiin, yrittivät viimeiseen asti raivata pois todistusaineistoa.

Huhtikuun 20. päivänä kello kahdeksan illalla, samana päivänä, jolloin Adolf Hitler vietti viimeistä syntymäpäiväänsä, skandinaavivangit evakuoitiin Hampurin lähistöllä sijaitsevalta Neuengammen keskitysleiriltä nk valkoisilla linja-autoilla. Leirille jäi muiden muassa kaksikymmentä juutalaislasta, joiden ikä vaihteli viidestä kahteentoista vuoteen, kymmenen tyttöä ja kymmenen poikaa, joista kaksi oli sisaruspareja. He eivät kuuluneet pelastusoperaation piiriin. He olivat olleet useita kuukausia koekaniineina lääketieteellisissä »kokeissa«, joita Neuengammessa suoritti SS-lääkäri Kurt Heissmeyer.

Hän oli leikannut pois lasten imusolmukkeet ja antanut heille tuberkuloosibakteereita sisältäviä ihonalaisruiskeita. Useille heistä bakteereita oli istutettu suoraan keuhkoihin sondin avulla. Kuulustelussa 1964 Heissmeyer selitti, että »hän ei periaatteessa nähnyt mitään eroa juutalaisten ja koe-eläinten välillä.«

Joitakin tunteja sen jälkeen kun viimeinen skandinaavivanki oli lähtenyt leiriltä, lapset kuljetettiin yhdessä neljän heistä leirillä huolta pitäneen aikuisen vangin kanssa Hampurissa sijaitsevaan suureen koulurakennuk-

seen. Aikuiset olivat kaksi ranskalaista lääkäriä, Gabriel Florence ja René Quennouille, sekä kaksi hollantilaista, Dirk Deutekom ja Anton Hölzel. Koulu oli nimeltään Bullenhuser Damm ja se oli toiminut joitakin kuukausia keskitysleirin lisäosastona. Koulua oli käytetty vapautettavien skandinaavivankien kokoamispaikkana.

Ryhmä vietiin koulun kellariin. Pannuhuoneessa hirtettiin ensin aikuiset katossa olevaan putkeen. Sitten tuli lasten vuoro. Paikalla olleen SS-lääkärin, Alfred Trzebinkin mukaan muutamia heistä olivat saaneet morfiiniruiskeita, näiden joukossa Georges-André Kohn, joka oli huonovointisin. Uneen vaipunut Georges-André hirtettiin ensimmäiseksi, ei putkeen vaan seinässä olevaan koukkuun. SS-korpraali Johann Frahm sai käyttää koko painonsa hirttonuoran kiristämiseen. Sitten Frahm hirtti kaksi lasta kerrallaan, ripustaen kummankin omaan koukkuunsa »kuin taulut«, hän selitti kuulustelussa 1946. Yksikään lapsi ei itkenyt, hän painotti.

Kun kaikki lapset olivat kuolleet, paikalla oleville SS-miehille jaettiin snapseja ja savukkeita. Sitten oli vuorossa hirttää seuraava ryhmä, 20 neuvostoliittolaista sotavankia. Heidän nimiään ei tiedetä. Lasten nimet sen sijaan olivat: *Mania Altmann, 5 vuotta, Lelka Birnbaum, 12 vuotta, Surcis Goldinger, 11 vuotta, Riwka Herszberg, 7 vuotta, Alexander Hornemann, 8 vuotta, Eduard Hornemann, 12 vuotta, Marek James, 6 vuotta, W. Junglieb, 12 vuotta, Lea Klygermann, 8 vuotta, Georges-André Kohn, 12 vuotta, Blumel Mekler, 11 vuotta, Jacqueline*

Elokuun 17. päivänä 1944 karkotettiin 12-vuotias Georges-André Kohn perheensä kanssa Pariisista Auschwitziin. Kuljetus oli järjestyksessä 79. ja yksi viimeisistä ranskanjuutalaisten kuljetuksista. Auschwitziin saapumisen yhteydessä Georges-André valikoitiin osallistumaan siellä tehtäviin valelääketieteellisiin kokeisiin. Hänet lähetettiin edelleen marraskuun lopulla Neuengammen leirille. Vasemmalla oleva kuva on otettu hänestä 1944, ennen karkotusta. Yllä olevan kuvan on ottanut SS-lääkäri Kurt Heissmeyer Neuengammessa sen jälkeen kun hän on leikannut pois George-Andréltä kinalon imusolmukkeet.

Morgenstern, 12 vuotta, Eduard Reichenbaum, 10 vuotta, Sergio de Simone, 7 vuotta, Marek Steinbaum, 10 vuotta, H. Wassermann, 8 vuotta, Elenora Witónska, 5 vuotta, Roman Witónski, 7 vuotta, Roman Zeller, 12 vuotta, Ruchla Zylberberg, 9 vuotta.

Seuraavana päivänä ruumiit kuljetettiin takaisin Neuengammeen, jossa ne poltettiin. Tänäpäin koulun nimi on Janusz-Korczak-Schule. Koulun alueella on pieni ruusu-tarha lasten muistoksi.

Johdanto

»Mikään ei ole niin vakuuttavaa kuin tietoisuus kuulumisesta Rotuun. Ihminen, joka kuuluu selvästi määriteltyyn, puhtaaseen rotuun, ei menetä koskaan tunnetta siitä ... Rotu nostaa ihmisen oman itsensä yläpuolelle: se antaa hänelle poikkeukselliset – sanoisin melkeinpä ylikuonnolliset – voimat, niin täysin se erottaa hänet yksilöstä, joka on syntyisin kaikista maailman kolkista kootusta kaaottisesta ihmisten sekasotkusta.«

H.S. CHAMBERLAIN, EUROOPPALAINEN ROTUIDEOLOGI

Natsi-Saksan historiaa ei voi erottaa natsien maailmankatsomuksesta. Juutalaisten joukkotuho seurasi Adolf Hitlerin rotuideologisia ajatuksia juuri siten kuin ne on tuotu julki hänen kirjassaan Mein Kampf. Hitler ja natsipuolue eivät peitelleet rasismiin perustuvaa ihmiskatsomustaan ja inhoaan demokraattista yhteiskuntaa ja sen arvoja kohtaan. Natseille »rotu« oli kaikki kaikessa. Yksilöllä oli arvo vain rasistisen valtion työkaluna. Tämän ideologian soveltaminen aloitettiin välittömästi natsien kaapattua vallan 30. tammikuuta 1933.

Rasismien aatetausta

Rasistiset aatteet olivat kuitenkin jo kauan tätä ennen alkaneet levitä ja juurtua Euroopassa. Ajattelijat ja filosofit olivat 1600-luvulta lähtien mietiskelleet ihmisrotujen olemassaoloa. Vuonna 1854 ranskalainen diplomaatti Arthur Gobineau julkaisi vaikutusvaltaisen kirjan »ihmisrotujen eriarvoisuudesta«. Gobineau mukaan »arjalainen« rotu oli kaikkien muiden rotujen yläpuolella, mutta sitä uhkasi jatkuvasti »rotusekoittuminen« »ei-arjalaisten« rotujen kanssa, jotka eivät olleet yhtä korkealla kehitystasolla. Tällaiset ajatukset olivat tervetulleita Euroopassa, jossa nationalismin ja imperialismin merkitys kasvoi.

Darwinin luonnollisen valinnan (parhaiten sopeutunut yksilö jää henkiin) teorioiden innoittamana länsimaiden tiedemiehet ja älymystö alkoivat soveltaa näitä biologisia ajatuksia inhimilliseen yhteiskuntaan. Niin kutsutun sosiaalidarwinismin sisältämien ajatusten mukaan »vahvoilla« oli oikeus hallita »heikkoja«. Saksa-

lais-englantilaisella ajattelijalla H. S. Chamberlainilla oli tuolloin suuri vaikutus. Hän esitti vuonna 1899 näyn, jossa »arjalainen rotu« germaaniensa johdolla pelastaisi kristityn eurooppalaisen sivilisaation vihollisesta, »juutalaisuudesta«.

Juutalaisvastaisuus ja rotubiologia

Juutalaiset olivat eläneet Euroopassa antiikin ajoista lähtien. Keskiajan alkupuolella kristitty kirkko alkoi syyttää juutalaisia Jeesuksen tappamisesta ja soimata heitä siitä, että he eivät hyväksyneet Jeesusta Messiaaksi. Tällaisten syytösten johdosta juutalaisten asema huononi entistään. Useiden vuosisatojen aikana esiintyi ajoittain väkivaltaisia juutalaisvainoja ja juutalaisten joukkomurhia. Ranskan vallankumouksen jälkeen 1789 sen demokraattiset ihanteet avasivat tien juutalaisten olojen paranemiselle. Niin kutsutun juutalaisten emansipaation (vapauttamisen) tuloksena 1800-luvulla he saivat mahdollisuudet osallistua tavallisina kansalaisina yhteiskuntaelämään.

1800-luvun loppua kohti syntyi kuitenkin uudenlainen juutalaisvastaisuus vastareaktiona emansipaatioon ja juutalaisvastaisuutta alettiin käyttää poliittisena välineenä. Henkisen, taloudellisen ja poliittisen epävarmuuden aikakaudella antisemitistit syyttivät juutalaisia liian suuresta vaikutusvallasta yhteiskunnassa. Juutalaisten väitettiin myös suunnittelevan koko maailman vallan kaappaamista.

Samaan aikaan moderni tiede alkoi ottaa vaikutteita sosiaalidarwinistisistä ajatuksista. Tämä näkyi selvimmin nk eugeniikassa, eli rodunjalostusopissa. Eugenikot sanoivat, että yhteiskuntaa uhkasivat »heikkojen« alarvoiset geenit. He väittivät, että yhteiskunnan laatua ja

»Juutalaiskysymys ei ole ainoastaan elinkeinoelämän kysymys, se on myös rotu- ja kulttuurikysymys. (...) Juutalaisuus on eurooppalaisten kansojen perikato.«

PEHR EMANUEL LITHANDER, RUOTSALAINEN
KAUPPIAS JA VALTIOPÄIVÄMIES, 1912.

Pelin nimenä on »Juden Raus!« (Juutalaiset ulos!), ja sen saksalainen valmistaja esitteli peliä »erittäin hauskana« lapsille ja aikuisille. Pelinappuloitten hatut ovat muodoltaan samanlaisia, joita juutalaiset pakotettiin käyttämään keskiajalla, ja hatuissa näkyy juutalaisvastaisia pilakuvia. Pelilaudassa lukee mm: »Jos olet onnistunut ajamaan tiehensä 6 juutalaista, olet voittanut selvästi!«.

»Tämä nuoriso, se ei opi muuta kuin ajattelemaan ja toimimaan saksalaisittain. Ja kun tämä tyttö tai poika tulee kymmenen vuoden ikäisenä järjestöihimme ja saa siellä usein ensimmäistä kertaa tuntea raittiin ilman, he tulevat sitten neljän vuoden jälkeen pioneereista Hitlerjugendiin, ja siellä pidämme heidät vielä neljä vuotta (...) ja sen jälkeen heistä ei tule enää vapaita loppuelämässään.

ADOLF HITLER PUHEESSAAN 2. JOULUKUUTA 1938.

Hitlerjugendiin kuuluva poika opettaa tyttöä saksalaisessa siirtolassa Puolassa. Nämä siirtolat perustettiin saksalaisen »elintilan« lisäämiseksi idässä. Alkuperäinen väestö karkotettiin maataloihin, jotka annettiin sitten saksalaisille perheille.

»terveyttä« voitiin suojella ja parantaa estämällä näiden geenien lisääntyminen ja leviäminen. Eugeenisen liikkeen ajatuksia toteutettiin 1900-luvulla Euroopassa ja USA:ssa sterilisoimalla satojatuhansia ihmisiä, pääasiassa naisia.

Ensimmäinen maailmansota 1914–1918 oli antanut maailmalle näytteen teollistuneen yhteiskunnan kyvystä kylvää joukkokuolemaa. Monet natsipuolueen jäsenet olivat sotaveteraaneja ja he olivat kokeneet katastrofin. Saksan tappio, joka pantiin saksanjuutalaisten syyksi, synnytti revanssihenkeä. Natsit sanoivat, että Saksan pelastamisen ja uudelleensyntymisen vuoksi käytännön politiikassa oli välttämätöntä ottaa käyttöön rotubiologia, rodunjalostusoppi ja juutalaisvastaisuus. Tavoitteena oli »puhdasrotuinen« ja yhtenäinen yhteiskunta, jossa kunnioitettiin »luonnon antamia« eroja ihmisten välillä. Yksi merkki tästä olivat nk Nürnbergin lait 1935. Lait koskivat juutalaisia, mutta pian ne ulotettiin koskemaan myös mustalaisia. Vain »saksalaista tai sen sukulaisverta edustavilla kansalaisilla« oli täydet kansalaisoikeudet. Lakiesityksen laatineet juristit kommentoivat: »Kaikkien ihmisten yhdenvertaisuusoppia vastaan (...) kansallissosialismi asettaa kovan, mutta välttämättömän tiedon ihmisten perustavaa laatua olevasta erilaisuudesta...«

Ideologisesti kuten myös psykologisesti ja teknologisestikin kaikki nämä tekijät loivat perustan juutalaisten joukkotuholle. Vuodesta 1933 vuoteen 1945 tapahtuneet juutalaisten ja mustalaisten joukkomurhat olivat Hitlerin ja natsien ideologian tulosta.

N° 413 SÉRIE :

PRÉFECTURE D'INDRE-&LOIRE

Carte d'identité

Signature du titulaire : *Anny Horowitz*

Portrait photographique :

Nom : HOROWITZ
Prénoms : Anny-Yolande
Profession : sans
Né le : 2 Juin 1933
à STRASBOURG
Département d u Bas Rhin
Domicile : 21, rue Rode - BORDEAUX (Gironde)

Exportiste digitale :

Signalement :

Taille :
Cheveux : blond
Moustache :
Yeux : bleus
Signes particuliers :

Nez : rec.
Forme générale du visage : all.
Teint : rosé
Corp. : moy.

A TOURS le 4 Décembre 1940
Le Préfet,

PRÉFECTURE D'INDRE-&LOIRE
CIRCULATION

Anny Horowitz tunnustetaan

Saksalais miehityksen alettua 1940 kaikki ranskanjuutalaiset rekisteröidään. Se on ensimmäinen askel kohti joukkotuhoa.

Anny Horowitz, syntynyt Strasbourgissa 1933, on juutalaisnainen ja »valvonnan alla oleva ulkomaalainen«, kuten hänen henkilökortissaan lukee. Hänet suljettiin ensin Toursin lähellä olevalle leirille ja siirrettiin sieltä Pariisiin esikaupunkialueella sijaitsevalle Drancyn leirille. Sieltä hänet karkotettiin Auschwitziin 11. syyskuuta 1942 Ranskasta tapahtuneen 31. joukkokuljetuk-

sen mukana. Hänen äitinsä Frieda ja 7-vuotias sisarensa Paulette olivat myös mukana. Kuljetus käsitti kaikkiaan 1 000 miestä, naista ja lasta. Perillä heistä 600, näiden joukossa kaikki lapset, vietiin suoraan kaasukammioihin.

Anny ja Paulette olivat kaksi kaikkiaan noin puolestatoista miljoonasta juutalaislapsesta, jotka murhattiin joukkotuhoon aikana. Keskimäärin yksi lapsi kymmenestä säilyi sodasta hengissä. Tietyillä alueilla, esim. Puolassa ja Baltiassa, juutalaislasten henkiinjäämismahdollisuudet olivat huomattavasti pienemmät.

»Kodin ja koulun lisäksi Hitlerjugendin tulee kasvattaa koko Saksan nuorisoa ruumiillisesti, henkisesti ja siveellisesti kansallis-sosialismin hengessä, kansan ja kansanyhteisön palvelukseen«.

HITLERJUGENDIA KOSKEVASTA
LAISTA, 1935.

Saksalainen lastenkirja »Der Giftpilz« (Myrkkysieni) julkaistiin 1938. Kuvassa juutalainen opettaja ja lapset ajetaan pois entisestä koulustaan, josta tulee »puhtaasti arjalainen«. Kirjassa selvitettiin mm että »kuten on vaikeata erottaa toisistaan myrkyllisiä ja syötäviä sieniä, on myös erittäin vaikeata nähdä, että juutalaiset ovat roistoja ja rikollisia«.

Kronologia 1919 - 1933

1919

16. syyskuuta Adolf Hitler liittyy Saksan Työväenpuolueeseen (DAP)

1920

8. elokuuta Saksan Kansallissosialistinen Työväenpuolue (NSDAP) perustetaan.

1923

8.–9. marraskuuta »Oluttupakaappaus«. Hitler yrittää syöstä Baijerin hallituksen vallasta ja epäonnistuu. Hänet tuomitaan viiden vuoden vankeuteen huhtikuussa 1924. Vankilassa hän kirjoittaa kirjan »Mein Kampf« (Taisteluni).

1925

marraskuussa SS perustetaan Münchenissä Hitlerin yksityiseksi henkivartiokaartiksi.

1928

20. toukokuuta Valtiopäivävaalit. Natsipuolue saa 2,6 prosenttia äänistä.

1930

14. syyskuuta Valtiopäivävaalit. Maailmanlaajuisen laman vanavedessä natsit saavat 18,3 prosenttia äänistä.

1931

joulukuussa Työttömyyskriisi Saksassa. 5,6 miljoonaa ihmistä työttöminä.

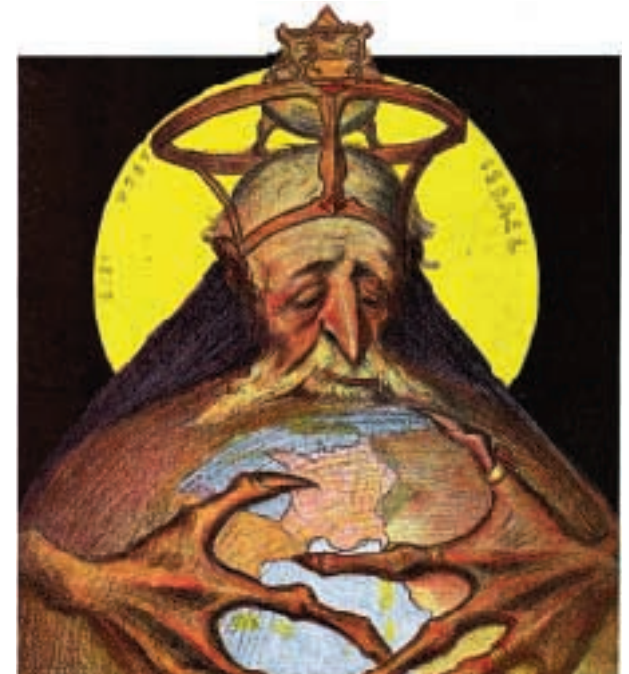
1932

keväällä Hitler häviää kahdet Saksan presidentinvaalit.
31. heinäkuuta Valtiopäivävaalit. Natsipuolue saavuttaa suurimman voittonsa vapaisissa vaaleissa. Saatuun 37,4 prosenttia äänistä natsit ovat nyt Saksan suurin puolue.
6. marraskuuta Valtiopäivävaalit. Natsien kannatus laskee. He saavat 33,1 prosenttia äänistä.

1933

30. tammikuuta Adolf Hitleristä tulee Saksan kansleri. Saksan juutalaiset huomaavat kohta natsien juutalaisvastaisen politiikan seuraukset.
20. maaliskuuta Dachau, ensimmäinen keskitysleiri perustetaan n. 16 km Münchenistä luoteeseen.
1.–3. huhtikuuta Boikotti juutalaisia asianajajia, lääkäreitä ja liikkeitä vastaan.
huhtikuussa Juutalaiset suljetaan pois valtion viroista.
10. toukokuuta Natsit järjestävät julkisia kirjarovioita, joissa poltetaan juutalaisten ja natsismia vastustavien kirjailijoiden teoksia.
14. heinäkuuta NSDAP:stä tulee ainoa sallittu puolue Saksassa. Laaditaan lait, jotka sallivat mustalaisten, kehitysvammaisten ja värillisten saksalaisten pakkosterilisoinnin.
syyskuussa Juutalaiset suljetaan pois kulttuuritoiminnoista.

Kronologia jatkuu sivuilla 16, 33 ja 45.

Ranskalainen »klassinen« juutalaisvastainen pilakuva vuodelta 1898. Monet kuvan symboleista otettiin natsien juutalaisvastaisuuden keskeisiksi teemoiksi.

Juutalaisten elämä ennen sotaa

»Maailma on aivan liian vaarallinen paikka elää – ei niiden ihmisten vuoksi, jotka tekevät pahaa, vaan ihmisten, jotka seisovat vieressä ja antavat sen tapahtua.«

ALBERT EINSTEIN, FYSIKKO JA IHMISARVON
KUNNIOITUKSEN ESITAISTELIJA

Ennen natsien valtaantuloa jokaisessa Euroopan maassa oli juutalainen vähemmistö. Juutalaisten elämä Länsi- ja Keski-Euroopassa poikkesi kuitenkin juutalaisten oloista Itä-Euroopassa. 1800-luvun keskivaiheilla, satojen vuosien syrjinnän, vainojen ja usein myös ghettoihin eristämisen jälkeen useimmat Länsi- ja Keski-Euroopan valtiot takasivat juutalaisille kansalaisoikeudet nk emansipaatiassa. Uuden vapauden saaneet juutalaiset alkoivat kohta osallistua eurooppalaisen yhteiskunnan uudistamiseen. Huolimatta menestyksestään, tai ehkä juuri siksi, juutalaiset joutuivat poliittisten hyökkäysten kohteeksi varsinkin sellaisten ryhmien taholta, jotka vastustivat yhteiskuntauudistuksia.

Useimmista Länsi- ja Keski-Euroopan juutalaisista tuli itsestään selvä osa päivittäistä yhteiskuntaelämää. Antisemitismia, eli juutalaisvihaa esiintyi tosin edelleenkin, mutta useimmat juutalaisperheet tunsivat olonsa turvalliseksi ja toiveikkaaksi.

Juutalaiset miehet osallistuivat ensimmäiseen maailmansotaan ja taistelivat uljaasti isänmaansa puolesta. He osallistuivat myös maittensa jälleenrakentamiseen. Sen vuoksi harvat heistä saattoivat kuvitella, että natsismin nopea tuleminen voisi merkitä heidän loppuaan.

Itä-Euroopan juutalaiset olivat tulleet Saksasta ja Ranskasta 1300- ja 1400-luvuilla. Esim. Puolassa, Balti-

an maissa, Ukrainassa, Venäjällä ja Romaniassa, missä oli maailman suurimmat juutalaisväestöt, syntyi vuosisatojen kuluessa juutalaiseen uskontoon ja jiddisiin kieleen perustuva kulttuuri. Pikkukaupungeissa ja maaseudulla juutalaiset asuivat usein erillään kristitystä väestöstä. Itä-Euroopassa 1900-luvun alussa juutalaisten enemmistö harjoitti samoja ammatteja ja eli samojen perinteiden mukaan kuin aina ennenkin. Mutta huomattava osa juutalaisväestöstä oli alkanut edetä yhteiskunnassa ja heistä

oli tullut osa kaupunkien keski-luokkaa. Laajalle levinneistä ennakkoluuloista huolimatta heillä oli tärkeä merkitys kaupunkien elämässä.

Antisemitismi oli juurtunut syvälle itä-eurooppalaiseen kulttuuriin ja hallitusten juutalaisvastainen propaganda ja politiikka vahvistivat sitä entistään. Vaikeat elinolot olivat saaneet aikaisemmin miljoonat juutalaiset lähtemään siirtolaisiksi, lähinnä USA:han.

1930-luvulla tämän alueen monissa maissa juutalaisten vähemmistöjen ja niitä paljon suurempien kristittyjen enemmistöjen väliset suhteet olivat erittäin jännittyneet. Niin juutalaisten kuin ei-juutalaistenkin parissa vaativat monet tilanteeseen voimakasta muutosta. Miljoonia toisen maailmansodan puhjetessa Itä-Euroopassa eläneitä juutalaisia kohtasi pian kuolema natsien joukkotuhontakoneistossa. Heidän mukanaan Itä-Euroopasta katosi rikas juutalainen kulttuuri.

Anne Frank

Anne Frank syntyi Frankfurt am Mainissa Saksassa kesäkuussa 1929. Hänen päiväkirjansa on yksi tunnetuimmista juutalaisten joukkotuhosta kertovista dokumenteista. Hän alkoi kirjoittaa sitä 13-vuotiaana. Päiväkirja julkaistiin hiljattain lyhentämättömänä laitoksena ja se on käännetty yli 50 kielelle.

Kohta Hitlerin noustua valtaan 1933 Anne ja hänen perheensä, isä Otto, äiti Edith ja sisar Margot, pakenivat Alankomaihin. Monien muiden saksanjuutalaisten tapaan Frankin perhe uskoi, että he olivat löytäneet turvapaikan vainoilta. Kuvassa 6-vuotias Anne (oikealla) on yhdessä ystävänsä Sannen kanssa Amsterdamissa 1935.

Perheen arkinen elämä Amsterdamissa keskeytyi äkillisesti saksalaisten miehittäessä Alankomaat toukokuussa 1940. Natsien juutalaisvainot Alankomaissa ja koko Länsi-Euroopassa pakottivat Otto Frankin rakentamaan perheelleen piilopaikan välttääkseen karkotuksen tuhoamisleireille Puolaan. Heidän onnistui piiloutua salaiseen ullakkotilaan heinäkuussa 1942.

Anne kirjoitti päiväkirjaansa ratkaisevasta päätöksestä: »Kätkeytyminen oli vaarallista. Juutalaiset, jotka löydettiin tai joiden olinpaikka kavallettiin, lähetettiin välittömästi keskitysleirille, rangaistus auttamisesta oli kuolema.»

Vaikka naapurit auttoivatkin perhettä, Gestapo sai lopulta viihjeen heistä ja heidät vangittiin 4. elokuuta 1944.

Kuten 100.000 hollanninjuutalaista ennen heitä, Frankin perhe vietiin Westerborkin leirille, josta heidät karkotettiin Auschwitzin keskitysleirille syyskuun alussa 1944.

Edith Frank kuoli hieman ennen tammikuussa 1945 tapahtunutta Auschwitzin leirin vapauttamista, kun taas Anne ja Margot lähetettiin Bergen-Belsenin keskitysleirille Saksaan. Molemmat kuolivat siellä lavantautiin maaliskuussa 1945. He eivät saaneet koskaan kokea vapautta. Otto Frank selviytyi kuitenkin hengissä vankeudestaan Auschwitzissa. Hän palasi aikaa myöten takaisin Alankomaihin ja sai Annen päiväkirjan perheen ystäviltä, jotka olivat säilyttäneet sen.

Tämä kuva 1930-luvun Saksasta kertoo mustalaisten elämän yhdestä puolesta, josta on tullut klisee. Monet saksanmustalaiset olivat kuitenkin jättäneet kiertolaiselämän ja sopeutuneet elämään kaupungeissa. Natsit murhasivat satojatuhansia mustalaisia sodan aikana, todennäköisesti myös kuvassa olevat lapset.

Mustalaiset

Keskiajalla Pohjois-Intiasta pakomatalla olevat mustalaiset saapuivat Persian, Vähän-Aasian ja Balkanin kautta Eurooppaan. Tuolloin monet uskoivat heidän olevan juutalaisten ja ei-juutalaisten maankiertäjien sekoitus ja heidät asetettiin juutalaisten tapaan vastuuseen Jeesuksen kuolemasta. Vuosisatojen ajan mustalaisen tappamista ei pidetty Euroopassa vakavana rikoksena. Keski- ja Itä-Euroopassa järjestettiin toisinaan jopa »mustalaisjahteja«, jolloin mustalaisia metsästettiin ja tapettiin kuin eläimiä.

Jotkut mustalaiset jatkoivat kiertolaiselämää, toiset taas asettuivat asumaan paikoilleen ja sulautuivat asteittain kantaväestöön. Heidä pidettiin ajan mittaan monella taholla sosiaalisena pikemmin kuin etnisenä ryhmänä, jolla oli alhainen asema. Myytit ja ennakkoluulot ovat ympäröineet heitä alati ja aina omiin päiviimme saakka mustalaisten on uskottu ryöstävän lapsia, harjoittavan noituutta ja aiheuttavan vaarallisia sairauksia. Epäluulo ja vastenmielisyys heitä kohtaan oli – ja on edelleen – varsin syvää ja laajalle levinnyttä.

Mustalaiset ja rasismi

Mustalaisia oli 1930-luvulla koko Euroopassa. Saksassa oli noin 30 000 mustalaista, jotka elivät karavaaneissa tai tavallisten kaupunkilaisten tapaan.

Heitä syrjittiin jo kauan ennen natsien valtaantumista. Jo 1900-luvun alussa alkoi »mustalaisten tiedotustoimisto« Saksassa rekisteröidä mustalaisia. Heidän ilmoitettiin olevan uhka, jota vastaan oli suojauduttava. Eriyisesti varoitettiin »rotusekoituksesta«. Vuonna 1905 julkaistiin kalenteri, jossa oli sukuhistoriallisia tietoja ja valokuvia sadoista Saksan mustalaisista. Baijerin osaval-

tiossa hyväksyttiin 1926 laki »mustalaisten, kiertolaisten ja työtä vieroksuvienv torjunnasta«. Mustalainen, joka ei kyennyt osoittamaan, että hänellä oli vakituinen työpaikka, oli vaarassa joutua kuritushuoneeseen. Vuoden 1933 jälkeen natsit ottivat käyttöön tämän sekä useita muita vastaavanlaisia lakeja. Natsien ideologian mukaisesti käynnistettiin vainoja, jotka muistuttivat juutalaisvainoja. Vaikka SS:n päällikkö Heinrich Himmler kuvittelikin, että mustalaisten joukossa oli edelleen »puhdasrotuisia arjalaisia«, heidän enemmistöään pidettiin »al-arvoisina«. Niin kutsutun rotubiologian tehtäväksi tuli ratkaista ketkä surmattaisiin ja ketkä saisivat elää.

Baijerin laki mustalaisten, kiertolaisten ja työtä vieroksuvienv torjunnasta, 16. heinäkuuta 1926

§1

Mustalaiset ja muut, jotka vaeltavat mustalaisten tapaan – nk kiertolaiset – saavat kiertää vaunuineen ja karavaaneineen vain jos heillä on siihen asianomaisen poliisiviranomaisen lupa. Tämä lupa voidaan myöntää enintään vuodeksi kerrallaan ja se voidaan peruuttaa milloin tahansa. (...)

§ 2

Mustalaiset ja kiertolaiset eivät saa kierrellä kouluikäisten lasten kanssa. Poikkeuksen tähän saa myöntää poliisiviranomainen, mikäli lasten opetus on järjestetty tyydyttävällä tavalla.

§ 9

Vastuussa oleva poliisiviranomainen voi lähettää yli kuusi-toistavuotiaan mustalaisen tai kiertolaisen, joka ei pysty todistamaan olevansa vakinaisessa työsuhteessa, yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi, kuritushuoneeseen enintään kahdeksi vuodeksi. (...)

»Gipsy« Trollmann

Maaliskuussa 1933 saksalainen nyrkkeilyn keskisarjan mestari, Erich Seeling, menettää arvonsa. Syy: hän on juutalainen. Arvo jää avoimeksi kesäkuuhun 1933. Tuolloin kaksi täysin erilaista nyrkkeilijää asetetaan vastakkain. Toisessa kehänurkkauksessa seisoo »arjalainen«, Adolf Witt. Hänellä on kova oikea. Toisessa nurkkauksessa on Johann Trollmann. Natsien johtama nyrkkeilyliitto ei ole ollenkaan ihastunut siihen, että Trollmann ottelee arvosta. Syy: hän on mustalainen. Mutta Johann Trollmann, tai »Gipsy«, mikä on hänen taitelijanimensä, kuuluu Saksan suosituimpiin nyrkkeilijöihin. Natsit ovat herkkiä yleiselle mielipiteelle ja nyrkkeilyliiton on tehtävä poikkeus. Nyrkkeilyliitto on asettanut vastustajaksi Wittin, koska hän on ainoa, joka pystyy uhkamaan Trollmannia.

Mutta 9. kesäkuuta hentorakenteisempi vastustaja nöyryyttää Wittin. Trollmann, jolla on ikää 26 vuotta, tanssii Wittin ympärillä 12 erää ja kerää pisteitä ylivoimaisella tavalla. Ottelun järjestäjät ovat kiusaantuneita ja ottelu tuomitaan ratkaisemattomaksi. Yleisö alkaa kapinoida. Se protestoi kovaäänisesti useiden minuuttien ajan ja uhkaa särkeä koko hallin. Lopulta järjestäjät antavat periksi ja Trollmannista tulee keskisarjan Saksanmestari. Nyrkkeilyalan lehti Boxsport käy kuitenkin heti hänen kimppuunsa. Hän nyrkkeilee »lajille vieraalla tavalla« ja »teatraalisesti«. Hänen »mustalaismaista oikullisuuttaan« ivataan ja kahdeksan päivän kuluttua häneltä evätään arvo. Ura on lopussa.

Hänellä on kuitenkin vielä yksi ottelu varattuna. Siihen hän tulee hiukset vaalennettuina. Tanssimisen sijasta hän seisoo keskellä kehää kuin honka ja ottaa vastaan iskun toisensa jälkeen. Viidennessä erässä verissään oleva »Gipsy« ottaa täyden luvun ja häviää näin ottelun.

Myöhemmin kaksi hänen veljeään joutuu keskitysleirille ja 1939 Trollmann itse kutsutaan armeijaan ja hän taistelee sitten jalkaväessä Venäjällä. Lomalla 1942 Gestapo pidättää ja lähettää hänet Neuengammen keskitysleirille. Siellä hän joutuu kaikkein raskaimpiin töihin. Juhlissaan suurikasvuiset SS-miehet huvittelevat »saksanmestari« -leikillään. He nyrkkeilevät nälkää näkevää 35-vuotiasta vastaan. Helmikuun 9. päivänä 1943 SS väsyi leikkiin ja Johann Trollmann ammutaan kuoliaaksi Neuengammessa.

»Yhdellä kertaa kaupungissamme vangittiin joukko homoja. Ensimmäisten vangittujen joukossa on ystäväni, jonka kanssa minulla oli ollut suhde 23-vuotiaasta saakka. Eräänä päivänä Gestapon miehet tulivat hänen taloonsa ja veivät hänet mukanaan. Häntä ei kannattanut kysellä. Jos joku olisi sen tehnyt, myös häntä olisi uhannut vangitseminen. Riitti että tunsi homon, jotta joutui itse epäillyksi. Vangitsemisen jälkeen Gestapo suoritti kotietsinnän ystäväni huoneistossa (...) Pahinta olivat hänen osoitekirjansa. Kaikki, joiden nimet mainittiin niissä, tai joilla oli jotakin tekemistä niiden kanssa, pidätettiin. Myös minut. (...) Meidän oli pakko olla erittäin varovaisia kaikissa yhteyksissämme ja minun oli pakko lopettaa seurustelu kaikkien ystäväni kanssa. Kuljimme toistemme ohitse kadulla välttyäksemme vaaralta. Ei ollut enää paikkoja, joissa homot olisivat voineet tavata toisiaan.«

SAKSALAISEN HOMOSEKSUAALISEN MIEHEN TODISTUS

Homot

Natsit alkoivat vainota homoja välittömästi valtaantullonsa jälkeen. He uskoivat, että tämän ryhmän olemassaolo yhteiskunnassa vaarantaisi Saksan kansan syntyvyyksensä ja »kansakunnan ruumiin« fyysisen ja henkisen terveyden. SA-joukot tekivät ratsioita kohtauspaikoille, ravintoloihin, yksityisiin koteihin ja poliisi teki kaikkensa ahdistellakseen homoja.

Nämä vainot tekivät lopun vuosien liberaalisoinnista. Natsit vahvistivat jo ennestään olemassa olevaa homoseksualismia vastaan lakia, homoja vangittiin ja heidän vainoamisensa lisääntyi koko 1930-luvun ajan. SS-päällikkö Himmler perusti toimiston, jonka tehtävänä oli rekisteröidä ja ahdistella homoja, ja monet natsit vaativat homoseksuaalisesta »säädyttömyydestä« tuomituille miehille kuolemanrangaistusta.

Syytteet homoja vastaan lisääntyivät voimakkaasti ja ne saavuttivat huippunsa vuosina 1937–1939. Noin 100 000 saksalaista ja itävaltalaisista miestä vangittiin ja asetettiin syytteeseen. Keskitysleireille suljettiin 10 000–15 000 homoa. Siellä heidän täytyi käyttää merkkinaan vaaleanpunaista kolmiota. SS-vartijat ja muut vangit kohtelivat heitä erittäin raastavasti, mikä johti monen vangin kuolemaan. Leireillä kuolleiden homojen tarkkaa määrää ei ole kartoitettu, mutta on olemassa tietoja, joiden mukaan jopa 60 prosenttia heistä kuoli.

Natsit yrittivät kytkeä ideologiansa »tieteeseen« homoseksuaalisuuden suhteen ja he tekivät valetieteellisiä »kokeita« pyrkimyksensä muuttaa homojen käyttäytymistä.

Vammaiset ja »epäsosiaaliset«

Jotkut tiedemiehet alkoivat 1920-luvulla tehdä propagandaa oikeudesta surmata ihmisiä, jotka he käsittivät »painolastiksi« . Tällä he tarkoittivat tiettyjä vammaisten ja kehitysvammaisten ryhmiä. Luotiin »elinvoton elämä« -käsite. Natsismi omaksui nopeasti nämä ajatukset, halutessaan edistää »terveyttä« ja tuhota »sairaant« ja »ala-arvoiset« . »Kansanruumiin« ulkopuolista uhkaa, kuten juutalaisia ja mustalaisia, vastaan taisteltiin rotusyrjinnän, karkotuksien ja murhaamisen avulla. Sisäiseksi uhkaksi luettiin fyysisesti ja henkisesti vammaiset, »epäsosiaaliset« ja muut yksilöt, jotka eivät sopineet »kansanyhteisöön« . Heidät katsottiin taloudellisesti »tuottamattomiksi« ja sen vuoksi liian raskaaksi taakaksi terveiden ja tuottavien kantaa. Rotubiologisesti heidät katsottiin »ala-arvoisiksi« . Heidän kielteisiä ominaisuuksiaan pidettiin periytyvinä, mikä merkitsi kasvavaa vaaraa »kansanruumiin« terveydelle.

Innossaan »puhdistaa« sekä yhteiskunta että »arjalainen rotu«, natsit vainosivat ja vangitsivat myös tuhansia ihmisiä, jotka kuuluivat vaikeammin määriteltävään »epäsosiaalisten« kansalaisten ryhmään. Tähän ryhmään kuului kaikkia mahdollisia yksilöitä prostituoiduista aina ihmisiin, jotka olivat enemmän kuin kaksi kertaa kiellettyneet heille tarjotusta työstä. Natsien ideologia rankaisi niitä, joiden käyttäytymisen katsottiin herättävän paheksuntaa. Myös pikkurikollisia pidettiin biologisesti »ala-arvoisina« natsi-Saksassa vallalla olleen tieteen, »kriminaalibiologian«, perusteella. Tähän ryhmään luokiteltuja ihmisiä sterilisoitiin tai kuohittiin. Keskityslaireilla tähän ryhmään kuuluvien piti käyttää merkinä mustaa kolmiota.

Propagandakuva vammaisista juutalaismiehistä, otettu Buchenwaldin keskityslaireilla 1938–1940. Vammaiset olivat natsille käyttökeltottomia, lukuunottamatta heidän käyttöään lääketieteellisten kokeiden »materiaalina«. Nämä miehet ovat tuskin säilyneet hengissä kauaa kuvan ottamisen jälkeen.

Kronologia 1934 - 1939

1934

3. heinäkuuta Laki kieltää avioliiton saksalaisten ja »vierasrotuisten« ja »vajavaisten« »saksalaista verta« olevien henkilöiden kesken.
2. elokuuta Saksan presidentti Paul von Hindenburg kuolee.
19. elokuuta Hitler nimeää itsensä Kolmannen valtakunnan Johtajaksi
- loka–marrask. Homojen vangitsemisia koko Saksassa

1935

- huhtikuussa Jehovan todistajat suljetaan pois valtion viroista ja monia heistä vangitaan.
21. toukokuuta Juutalaiset suljetaan pois asepalveluksesta.
15. syyskuuta Nürnbergin lait julkistetaan natsien puoluekokouksessa. Juutalaiset eivät saa solmia avioliittoa tai olla sukupuolisuhhteissa »saksalaista verta« olevien kanssa. Saksassa säädettiin 30-luvulla yli 400 lakia, jotka rajoittivat juutalaisten oikeuksia.
26. marraskuuta Mustalaiset ja »neekerit« eivät saa solmia avioliittoa »saksalaista verta« olevien kanssa.

1936

17. kesäkuuta SS-päällikkö Heinrich Himmleristä tulee Saksan poliisivoimien päällikkö.
- 1.–16. elokuuta Hitler avaa Berliinin olympialaiset.

1938

13. maaliskuuta »Anschluss«. Kolmas valtakunta alistaa Itävallan valtaansa.
- huhtikuussa Määräykset kaiken juutalaisten omaisuuden rekisteröinnistä.
- 6.–15. Kolmenkymmenen kahden kansakunnan edustajat keskustelevat juutalaisten pakolaisongelmasta Evianissa.
17. elokuuta Juutalaisnaisten koko Saksassa on lisättävä nimeensä »Sara« ja miesten »Israel«.
5. lokakuuta Saksanjuutalaisten passeihin leimataan suuri punainen »J« (»Jude«)
28. lokakuuta Noin 17000 puolalaista alkuperää olevaa juutalaista karkotetaan Saksasta Puolan rajalle.
- 9.–10. »Kristalliyö«. Joukkoväkivaltaa, murhia ja mitätävää vahingontekoa. Noin 30000 juutalaista suljetaan keskitysleirille.
15. marraskuuta Juutalaislapset eivät saa käydä enää saksalaista koulua. Kristalliyön jälkeen Ruotsi myöntää maahantuloluvan 500:lle saksanjuutalaiselle lapselle.

1939

30. tammikuuta Hitler sanoo Saksan valtiopäiville, että maailmansota merkitsee »juutalaisen rodun tuhoamista Euroopassa«.
21. helmikuuta Juutalaisten on luovutettava korut ja jalometallit.
29. kesäkuuta Yli 400 Itävallan mustalaisnaista karkotetaan Ravensbrückin keskitysleirille.
1. syyskuuta Toinen maailmansota alkaa Saksan hyökätessä Puolaan. Saksalaiset Einsatz-ryhmät ampuvat pappeja, akateemisesti koulutettuja ja juutalaisia. Saksan juutalaiset eivät saa olla ulkona kello 21 jälkeen.
20. syyskuuta Juutalaisilta kielletään radion hallussapito.
- lokakuussa Juutalaisten karkotuksia natsi-Saksasta Lublinin alueelle.
20. marraskuuta Heinrich Himmler antaa käskyn kaikkien »mustalaisen ennustajanaisten« vangitsemisesta.
23. marraskuuta Kaikkien puolanjuutalaisten tulee käyttää merkinä daavidintähteä. Käsky tulee vähitellen voimaan Saksassa ja kaikissa Saksan miehittämässä maissa.

Vainot

Natsit väittivät juutalaisten ottaneen vallan Saksassa. Natsien juutalaisia koskevien suunnitelmien toteuttamiselle oli välttämätöntä sulkea heidät normaaleista yhteiskunnallisista toiminnoista. Prosessi alkoi hyvin pian huhtikuussa 1933, jolloin puolue ja hallitus kehottivat boikotoimaan juutalaisten omistamia liikeitä ja tavarataloja. Boikotti epäonnistui lähinnä siksi, että se ei saanut laajempaa tukea saksalaisväestöltä. Natsit oppivat tästä, että heidän oli edettävä varovaisemmin. Heidän täytyi saada väestön aktiivinen tuki tai passiivinen suostumus.

Natsit säätivät 1930-luvulla yli 400 lakia, jotka riisitivat juutalaista syntyperää olevilta kansalaisilta heidän siviili- ja taloudelliset oikeutensa. Prosessi, jonka toteuttamiseen kului Saksassa viisi vuotta, tapahtui yhdessä yössä Itävallassa sen jälkeen kun maa oli liitetty (»Anschluss») Saksan valtakuntaan maaliskuussa 1938. Molemmassa maissa juutalaisilta lääkäreiltä, asianajajilta, opettajilta, professoreilta ja yritysjohtajilta riistettiin mahdollisuudet elättää itseään ja perhettään. Juutalaiset oppilaat pakotettiin erityisiin kouluihin, juutalaisilta opiskelijoilta kiellettiin osallistuminen luennoille ja useimmat juutalaiset yliopistonopettajat pakotettiin pois viroistaan. Jotkut yrittivät muuttaa maasta, mutta niidenkin, joiden onnistui löytää uusi kotimaa, oli pakko luovuttaa kaikki omaisuutensa ennen muuttoaan.

Sitä mukaa kun eristäminen eteni, saksalaiset päättivät ryhtyä tukemaan hallituksensa yrityksiä tehdä Saksasta »juutalaisvapaa« tai suhtautumaan niihin passiivisesti, ja vain harvat protestoivat tai yrittivät auttaa juutalaisia. Kun karkotukset alkoivat 1940, saksanjuutalai-

set olivat tuskin enää yhteydessä naapureihinsa. Lopullisen eristämisen symboli oli syyskuussa 1941 säädetty laki. Sen mukaan kaikkien saksanjuutalaisten tuli pitää keltaista daavidintähteä päällysvaatteissaan.

Kysymys natsikullasta

Juutalaisten joukkotuho ei merkinnyt pelkästään fyysistä hävittämistä. Se oli myös historian suurin ja harkituin ryöstö. Koko 1930-luvulla Saksan valtio otti haltuunsa suurimman osan juutalaisten yksityisestä omaisuudesta, kuten esim. taide-esineet, korut, lastenvaunut, kiinteistöt, perhekalleudet. Myös suuremmat juutalaisten omistamat yritykset ja pankit takavarikoitiin. Jotkut juutalaiset yrittivät pelastaa omaisuutensa viemällä sen ulkomaille, ennen kaikkea Sveitsiin. Tämä omaisuus koostui käteisestä, vakuutustodistuksista, jalometalleista ja jalokivistä.

Saksalaiset olivat erittäin tarkkoja toteuttaessaan Puolan tuhoamisleireille karkotettujen omaisuuden täydellisen ryöstön. Kaikki, mitä he olivat ottaneet mukaansa, esim. vaatteet, korut, kengät, silmälasit takavarikoitiin välittömästi heidän saapuessaan perille. Suuri osa näistä esineistä kuljetettiin takaisin Saksaan, saksalaisväestön käyttöön.

Jopa ruumiit otettiin käyttöön. Naisilta leikattiin hiukset ennen kaasutusta tai sen jälkeen ja niistä kudottiin sukkaa sukellusvenemiehistöille tai huopia. Kultahampaat vedettiin pois ja sulatettiin. Ruumiiden polttamisessa syntynyt tuhka käytettiin maanparannusaineena.

Vasta tänään tunnustetaan ryöstämisen laajuus, ja sen seurauksena monet Euroopan valtiot, Ruotsi näiden joukossa, ovat perustaneet valtiollisia tutkimuskomissioita selvittääkseen kysymyksen korvauksista eloonjääneille ja heidän perheilleen. Länsi-Saksa on maksanut korvauksia sadoille tuhansille eloonjääneille eri puolilla maailmaa. Ne, jotka asuivat Itä-Euroopan kommunistimaissa, eivät saaneet koskaan hyvitystä.

»Tapasin entisen sihteerini tänään. Hän kiinnitti katseensa minuun likinäköisillä silmillään ja sitten hän kääntyi pois. Tunsin sellaista inhoa, että syljin nenäliinaani. Kerran hän oli ollut potilaani. Myöhemmin tapasin hänet kadulla. Hänen poikaystävänsä oli jättänyt hänet ja sitä paitsi hän oli työtön ja ilman rahaa. Ryhdyin huolehtimaan hänestä, koulutin häntä usean vuoden ajan ja otin hänet palvelukseen vastanotolleni, jossa hän oli loppuun asti. Nyt hän on muuttunut niin paljon, että hän ei enää voi edes tervehtiä minua, joka pelastin hänet katuojasta.«

JUUTALAINEN LÄÄKÄRI HERTHA NATHORFF PÄIVÄKIRJASSAAN,
9. LOKAKUUTA 1935

Juutalaisten toimintaa terrorisoidaan

Jo huhtikuussa 1933 natsipuolue yritti ensimmäistä kertaa vahingoittaa juutalaisia taloudellisesti. Yksi tapa oli antaa Hitlerjugendin nuorten poikien liimata varoituskilpiä juutalaisten omistamiin liikkeisiin. Tällaisia toimenpiteitä juutalaisia lääkäreitä, asianajajia ja liikkeitä kohtaan esiintyi koko Saksassa.

Lääkäri Hertha Nathorff kertoo huhtikuussa 1933 sattuneesta tapauksesta: »Tämä päivä on piirretty sydämeeni tulikirjaimin. Voiko ajatella, että tällainen on edelleen mahdollista 1900-luvulla? Kaikkien juutalaisten omistamien liikkeiden, asianajotoimistojen, lääkärinvastaanottojen ja asuntojen edustalla seisokelee nuoria poikia julisteineen, joissa lukee »Älä osta juutalaisilta«, »Älä mene juutalaisen lääkärin luo«, »Se, joka ostaa juutalaiselta on petturik«, »Juutalainen on valehtelijan ja petturin ruumiilistuma«. Lääkärinkilvet oli töhritty ja toisinaan jopa särjetty. Ihmiset seisovat ja katselivat, tuijottivat hiljaisuuden vallitessa. He ovat ilmeisesti unohtaneet peittää kilpeni. Luulen, että olisin reagoinut erittäin voimakkaasti. Oli jo ehtinyt tulla iltapäivä ennenkuin yksi näistä pojista tuli käymään luonani: »Onko tämä juutalainen yritys?«. »Tämä ei ole yritys. Tämä on lääkärinvastaanotto«, sanoin. »Oletteko sairas?«

Illalla olimme ystäviemme kanssa Hohenzollerdammissa, kolme pariskuntaa, kaikki lääkäreitä. He kaikki olivat lievästi sanoen masentuneita. Emil, yksi seurueestamme yritti vakuutella meille: Tämä on ohi muutamassa päivässä. He eivät ymmärrä kiukkuani kun sanon: Heidän olisi pitänyt tappaa meidät sen sijaan. Se olisi ollut inhimillisempää kuin se psykologinen kuolema, joka heillä on mielessään... Mutta minun vaistoni on aina ollut oikeassa.«

Chefredaktör: STEN DEHLGREN
Andre redaktör: IVAR LUUNGUIST
Kultur o. politik: LEIF KIHLEBERG

DAGENS NYHETER.

Söndagen den 2 April 1933

FRIS TILLKÄMMA MED
SÖNDAGSBILAGA 20
ÅR JÄRNVÄGARNAS 25 ORE
Tryckeri: DAGENS NYHETER, STOCKHOLM

Stockholmsuppl.nr 22439

Segerstedt

Yksi natsi-Saksan johtavia arvostelijoita, joka asettui voimakkaasti vastustamaan Ruotsin sopeutumispoliittikkaa, oli Göteborgs Handels och Sjöfartstidningin («Göteborgin Kauppa- ja Merenkulkulehti») lehtimies ja toimittaja, Torgny Segerstedt. Hänelle tunnusomaista oli ironia ja alla on tyypillinen lainaus hänen palstaltaan »I dag» («Tänään») 27. helmikuuta 1936.

»Pari englantilaista yliopistoa, näiden joukossa maineikas Oxford, ovat päättäneet olla lähettämättä edustajaa Heidelbergin yliopiston 550-vuotisjuhliin.

Ruotsalaiset yliopistot ja korkeakoulut on myös kutsuttu tähän juhlaan. Ne eivät ole omaksuneet brittiläisten sisarinstituutioidensa torjuvaa asennetta. Niitä ei ole arveluttanut lähettää edustajiaan kunnioittamaan saksalaista yliopistoa sen nykyisessä kehitysvaiheessa.

Brittiläiset yliopistot ovat – ellei niitä ole asiatta paneteltu – takertuneet sellaiseen pikkuseikkaan, että Saksan nykyinen hallitus on vienyt kaikelta tieteelliseltä tutkimukselta sen varsinaisen perustan: varauksettoman totuudenetsimisen. (...)

Nyt kun englantilaiset tiedemiehet kieltäytyvät kunnioittamasta tätä suuntausta läsnäolollaan, he toimivat siinä ylvässä hengessä, joka on aina ollut leimava antava tutkimukselle. (...)

Suurella tyytyväisyydellä voi todeta, että ruotsalaiset yliopistomme eivät ole yhtä ahdamielisiä kuin brittiläiset kollegiansa. «

Vuodesta 1933 sodan loppuun saakka Ruotsin lehdistö kirjoitti usein natsi-Saksan juutalaisvastaisista toimista. Ruotsin suurella yleisöllä oli koko ajan hyvät mahdollisuudet saada asiallinen kuva tapahtumista.

SKÖNINGSLÖS TYSK JUDERBOJKOTT HEIMOMAJALA OCH LAPPO. Jude som skjutit Lynchad i häktet.

Lappemonstranter från Österbotten.

Finsk nationalism under reflexverk från tysk nazism.

Fån ett Finlandsskick meddelar dr Torsten Fogelqvist i nationens artikel några iakttagelser beträffande Lappoörens senaste utveckling ur religiös, politisk och kulturell synpunkt och konstaterar att ett stort antal kreatur vidrår marknaderna från hänsynstulnadt.

(Yksi mieli, vaikka laaksi kieltä).” Det var när den stora förbundsräntans-ämbetsstationen återvände från Petsjeburg till Helsingfors med sina 20 folklösa sammanträdande, som tillträdde inför ussen vägrats den samman. Sedan dess har på sina håll parollen indragits, så att den till yttre form inte lyder ett ämne och ett språk. I en föregående artikel skrev denna sak något betydligt skärpt till avseende på universitetsförhållandena i Finland. Och orsaken till förhållandet i fråga har icke gärna skrivits på något annat konto än nationalismen. Här är icke fråga om det finska nationella medvetande, som genom politisk-kulturskapande i industri, vetenskap,

förhållning, litteratur och skön konst söker vilga sin renare, bygga broar till den moderna kulturrenässansen och göra sin fattigdom städ inför världens. För detta nationella medvetande, som förkroppsligar sig i den livvaktiga finlandiska riksvärnsvärdstenen lika mynnigt som i Aallonens skulpturer, Emma Lenon dikter och Sillanpääs folkliedskildringar, måste man lysa den alla stöta både respekt och beundran. Och det är en tillgång att kunna riksa sina uttryck till den skandinaviska kulturens gemensamma grotta i unionen.

Men det finns ett annat nationalitetsmedvetande, som verkar icke positivt, utan negativt, som ockrar på primära rasinstinkter, söker riva broar mellan folk och folk och sluter

516 SÄNDE BOKLISTOR.

Priset för bästa urval till Örebro De 100 böckerna till isolerad by i norr. AVGJORD TÄVLING.

Prisutgåvan som utvald av de 100 böcker som Dagens Nyheter kommer att skänka till den 50:e bokdagen har nu avgjorts. Innan här kommande förslag från 216 tävlande. Bland dessa ha prisen utdelats till följande författare: P. Edqvist, J. Lindmark i Örebro följande priser, 100 kr, för den bok som publiceras i fortsättningen av denna artikel. Andre pris, 50 kr, har gått till Dr. E. Osterberg, Köping. De två tredjedelarna på vardera 25 kr ha utdelats på följande författare: J. Lindmark, Nyrvik, Hövud, och Dr. A. Henningson, Bäckström.

Prisutgåvan som utvald av de 100 böcker som Dagens Nyheter kommer att skänka till den 50:e bokdagen har nu avgjorts. Innan här kommande förslag från 216 tävlande. Bland dessa ha prisen utdelats till följande författare: P. Edqvist, J. Lindmark i Örebro följande priser, 100 kr, för den bok som publiceras i fortsättningen av denna artikel. Andre pris, 50 kr, har gått till Dr. E. Osterberg, Köping. De två tredjedelarna på vardera 25 kr ha utdelats på följande författare: J. Lindmark, Nyrvik, Hövud, och Dr. A. Henningson, Bäckström.

Prisutgåvan som utvald av de 100 böcker som Dagens Nyheter kommer att skänka till den 50:e bokdagen har nu avgjorts. Innan här kommande förslag från 216 tävlande. Bland dessa ha prisen utdelats till följande författare: P. Edqvist, J. Lindmark i Örebro följande priser, 100 kr, för den bok som publiceras i fortsättningen av denna artikel. Andre pris, 50 kr, har gått till Dr. E. Osterberg, Köping. De två tredjedelarna på vardera 25 kr ha utdelats på följande författare: J. Lindmark, Nyrvik, Hövud, och Dr. A. Henningson, Bäckström.

Prisutgåvan som utvald av de 100 böcker som Dagens Nyheter kommer att skänka till den 50:e bokdagen har nu avgjorts. Innan här kommande förslag från 216 tävlande. Bland dessa ha prisen utdelats till följande författare: P. Edqvist, J. Lindmark i Örebro följande priser, 100 kr, för den bok som publiceras i fortsättningen av denna artikel. Andre pris, 50 kr, har gått till Dr. E. Osterberg, Köping. De två tredjedelarna på vardera 25 kr ha utdelats på följande författare: J. Lindmark, Nyrvik, Hövud, och Dr. A. Henningson, Bäckström.

Prisutgåvan som utvald av de 100 böcker som Dagens Nyheter kommer att skänka till den 50:e bokdagen har nu avgjorts. Innan här kommande förslag från 216 tävlande. Bland dessa ha prisen utdelats till följande författare: P. Edqvist, J. Lindmark i Örebro följande priser, 100 kr, för den bok som publiceras i fortsättningen av denna artikel. Andre pris, 50 kr, har gått till Dr. E. Osterberg, Köping. De två tredjedelarna på vardera 25 kr ha utdelats på följande författare: J. Lindmark, Nyrvik, Hövud, och Dr. A. Henningson, Bäckström.

Prisutgåvan som utvald av de 100 böcker som Dagens Nyheter kommer att skänka till den 50:e bokdagen har nu avgjorts. Innan här kommande förslag från 216 tävlande. Bland dessa ha prisen utdelats till följande författare: P. Edqvist, J. Lindmark i Örebro följande priser, 100 kr, för den bok som publiceras i fortsättningen av denna artikel. Andre pris, 50 kr, har gått till Dr. E. Osterberg, Köping. De två tredjedelarna på vardera 25 kr ha utdelats på följande författare: J. Lindmark, Nyrvik, Hövud, och Dr. A. Henningson, Bäckström.

Tyska händelserna inför kulturell svensk opinion. Universitet och bibliotek avspärrade. Ingen vågar köpa i judiska butiker. LAKARNA INDRAS.

Den nationella idealismen hotar förtorka.

VAR AR LOGKEN?

Hur ser svensk kulturpolitiken på det som förtorkat i Tyskland och i Dagens Nyheter har ansett det vara av intresse för den svenska allmänheten att få del därav, och här nedan följer ett par intervjuutdrag för läsningsintresset. De som yttra sig är journalister Nils Alexanderson och Erik Holm. En av vår svenska kyrkas högt uppsatta representanter, fru Märtha Sjörstedt, Sveriges författarförbunds medlem och kulturpolitiska utredningschef The Swedberg, en av våra mest förtalade vetenskapsmän.

De fulla officiella talen med utspårningar.

— Bland det som sätt sitt egennedmyglighet som emanerar från dessa dagars Tyskland är omöjningen klarnad från dess ledande män och deras press över "de skändliga hetsutropen" i utlandet om tyska förhållanden, säger Sjörstedt. "Men det är en förtorkning som hade det knappt varit annat än naturligt ordning om från ett land i Europas mitt där påstått offentliga ordet behålls med munkväls språk, och alla möjliga återblickar. Men det är, såvitt jag kan se, knappt i minnet, men varit förtorkad. Det är i alla händelser så att vad som framkommit av obetydliga privata rykten om terrordåd på enskilda platser och i enskilda fall icke tillräckligt återger vilka från ledningen blivit uttalade om terrordåd som radio och tryck."

En förordning har utfärdats enligt vilken alla tyskar måste ha skänkt tillstånd för att få lämna landet.

BERLIN, lördag. Dagens spänning vid kampen över hela Berlin. Den visade sig i form av en höljerdag för alla stadens i anslutning av nazistiska parti: brukar. Någon skänkig vord berättade om hetsutropen och påstod: "Overtill sådant. Vid S. Nazisternas sida betonas sig överallt politiska män för fördrags sammanstötning. Här är det som det visade sig till större skillnad. Man såg till exempel på den tyska sidan en förtalad märken råka i stark upphetsning och beaktning vill i en beaktad affär. Några allvariga sammanstötningar inträffade emellertid ingenting."

Öppen strid redan i gång vid husbyggen.

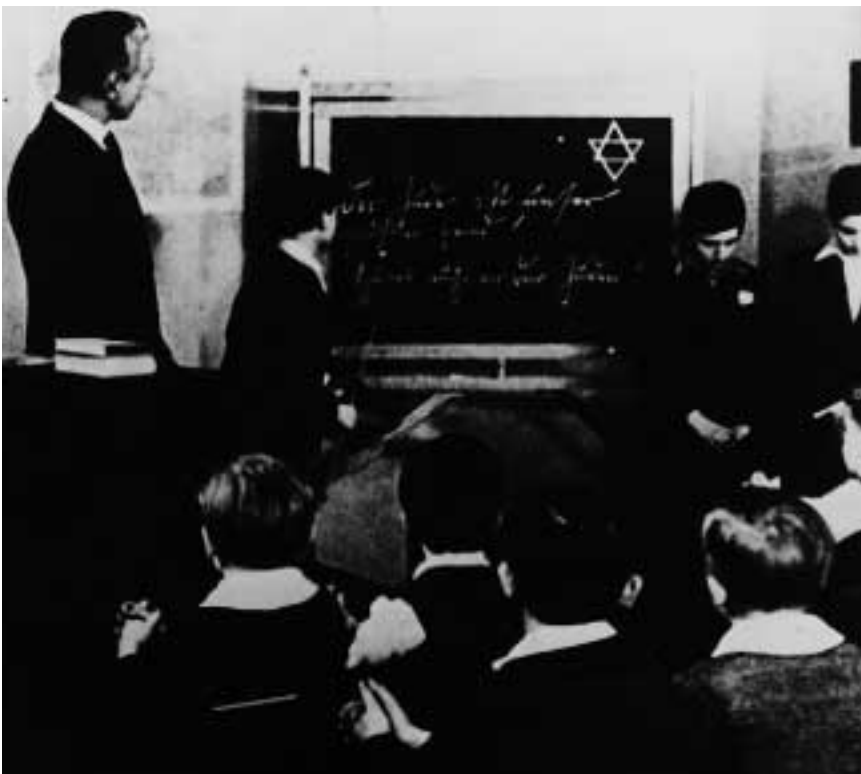
Arbetarnas ledning överväger något efter tillnärmande.

MEDLINGEN FORTSÄTTAR

Frågan för Österrike: skall fascistfärgen bli svart eller brun?

I en korrespondens från Wien ger Gunnar Lestelius en skildring av österrikisk politik sedan den ter sig i dessa upprösta dagar för en journalistiskt betraktare i händelsernas brunn. Förvarnande och hotande undertrycker om Österrike på i dessa dagar genom världspressen. Många på gatorna i Wien, polisen förhåller par-

»Jutkut« pakotetaan pois kouluista

Vuoden 1933 jälkeen juutalaiset oppilaat ajettiin järjestelmällisesti ulos saksalaisista kouluista. Kuvassa kahta juutalaisoppilasta, nöyrytetään natsismin ideologian tunniilla. Taululla lukee »Juutalainen on suurin vihollisemme, varo juutalaista!«

Jotkut juutalaiset koulutyöt kertovat miten natsien ideologia vaikutti heihin koulussa 1930-luvulla:

»Nuorelle Hilma Geffen-Ludomerille, ainoalle juutalaislapselle Rangsdorfissa, Berliinin esikaupungissa, laki liikakansoituksesta saksalaisissa kouluissa merkitsi täydellistä muutosta. »Viihtyisä naapurisopu katosi äkkiä... Yht'äkkiä minulla ei ollut yhtään ystävää. Minulla ei ollut enää yhtään tyttökaveria ja monet

naapurit pelkäsivät puhua kanssamme. Jotkut naapurit, joiden luona kävimme, sanoivat: »Älkää tulko meille enää, olemme peloisiamme. Me emme saa olla tekemisissä juutalaisten kanssa«. Lore Gang-Salheimer, joka oli 11-vuotias vuonna 1933 ja asui Nürnbergissä, sai jäädä kouluun, koska hänen isänsä oli ollut sotilaana Verdunissa. Siitä huolimatta sattui, että ei-juutalaiset lapset sanoivat hänelle: »Ei, en voi enää kulkea kanssasi koulusta kotiin. Minä en voi enää näyttäytyä seurassasi.«

»Päivä päivältä natsien hallitessa«, kirjoitti Martha Appel, »kuilu meidän ja naapureidemme välillä kasvoi. Ystävät, joihin meillä oli ollut lämpimät suhteet vuosikausia, eivät olleet enää tuntevinaan meitä. Äkkiä huomasimme olevamme erilaisia.«

Kristalliyö

Aamupäivällä 7. marraskuuta 1938 seitsemäntoistavuotias juutalaisnuorukainen Herschel Grynszpan ampui lähetystösihteerin Ernst vom Rathin Saksan suurlähetystössä, Pariisissa. Grynszpanin vanhemmat oli kymmenentuhansien muiden puolanjuutalaisten tavoin karkotettu Saksasta viikkoa aikaisemmin. Luodit olivat Grynszpanin protesti hänen maattomien vanhempiensa vaikeaa tilannetta vastaan ei-kenenkään maalla Saksan ja Puolan rajalla. Kun vom Rath kuoli saamiinsa vammoihin, propagandaministeri Joseph Goebbels antoi lehdistölle ohjeet vierittää syy murhasta saksanjuutalaisten niskoille. Tämä johti suurimpaan organisoituun joukkovainoon Euroopassa nykyaikana.

Illalla ja 9. ja 10. marraskuuta välisenä yönä satoja synagogia tuhottiin kaikialla Saksassa ja tuhansia juutalaisten omistamia liikkeitä vandalisoitiin ja ryöstettiin. Juutalaisten hautausmaita häväistiin, satakunta juutalaista murhattiin ja kymmeniätuhansia joutui keskitysleireille. Natsihallitus pani tapahtumat juutalaisten syyksi ja pakotti juutalaisten järjestöt maksamaan jättimäisen miljardin markan vahingonkorvauksen valtiolle. Vakuutusista saadut korvaukset takavarikoitiin ja juutalaiset liikkeenharjoittajat velvotettiin siivoamaan hävityksen jäljet ja »palauttamaan katukuvan entiselleen«.

Oikealla. Yliopiston opiskelijat polttavat »kiellettyjä« juutalaisten ja muiden kirjoittamia kirjoja Berliinissä 10. toukokuuta 1933.

»Olimme jo alkaneet järjestelmällisesti tarkistaa ja luetteloida Saksan kulttuurielämän henkilöiden rotukuulu-
vuutta. Mikä olisikaan ollut itsestään selvempää kuin
että kirjastonhoitajat käyttivät hyväkseen tietojaan ja tai-
tojaan? Kirjastonhoitajat työskentelivät yhdessä natsien
edustajien kanssa. (...) Tämän ansiosta jo vuonna 1933
käyttökelpoinen, valmisteleva työ oli puoliksi tehty, jotta
voitaisiin karsia pois juutalaiset kirjailijat, toimittajat ja
professorit«.

OTE KIRJASTONHOITAJIEN AMMATILISESTA
JULKAISUSTA, 1938

Ghetot syntyvät

Silta »arjalaisen« kadun yli Lodzin ghetossa Puolassa. Gheton juutalaiset pidettiin tarkasti erillään ympäröivästä maailmasta. Sen vuoksi oli rakennettava tällaisia siltoja kortteleiden välissä kulkevien »arjalaisten« läpikulkuväylien ylitse. Tungos sillalla heijastelee gheton olosuhteita: suuri joukko ihmisiä eli hyvin pienellä alueella.

Keskiajalla oli tavallista, että juutalaiset elivät kaupungeissa erityisissä kortteleissa, 1500-luvulta alkaen niitä kutsuttiin usein ghettoiksi. Saksan ghetot oli purettu Napoleonin sotien aikana 1800-luvulla. Toisen maailmansodan puhjettua 1. syyskuuta 1939 natsit säätivät nopeasti määräyksiä, jotka pakottivat puolanjuutalaiset jättämään kotinsa ja muuttamaan erityisille alueille kaupungeissa. Ensimmäiset ghetot muodostettiin vuoden 1940 alussa ja kohta eri puolilla Puolaa ja Itä-Eurooppaa oli satoja suurempia ja pienempiä ghettoja. Ghettoistaminen oli keskittämisen- ja kokoamisprosessin alku, joka helpotti huomattavasti joukkotuhon seuraavaa vaihetta.

SS:n turvallisuuspäällikkö Heydrichin määräys juutalaisten kokoamisesta yhteen syyskuussa 1939

Juutalaiset on kerättävä kaupunkighettoihin, jotta heitä voidaan valvoa paremmin ja sen jälkeen kuljettaa heidät pois. Kiireisin tehtävä on saada juutalaiset kauppiat pois maaseudulta. Tämän tehtävän täytyy olla suoritettu lähimpien kolmen, neljän viikon aikana. Niin kauan kuin juutalaiskauppiaita on maaseudulla, on sovittava Wehrmachtin kanssa siitä etenkä juutalaiset saavat jäädä joukkojen muonituksen turvaamiseksi. Seuraavat määräykset laadittiin:

1. Juutalaiset kaupunkiin mahdollisimman pian.
2. Juutalaiset Saksan valtakunnasta Puolaan.
3. Jäljellä olevat mustalaiset myös Puolaan.
4. Juutalaisten järjestelmällinen evakuointi Saksan alueelta tavarajunilla...

TRE VECKOR VID TYSKA FRONTER:

Judisk karavan.

Judarna i Kovno måste gå i körbanan. Observera Zionsstjärnan på bröstet! Därunder: den stora judeomflyttningen i staden är i full gång samt ett talande anslag: "Den som plundrar blir skjuten".

ETT GHETTO SKAPAS.

Intryck från den stora judeomflyttningen i Kovno efter bolsjevikväldets fall och

SJÄLVHÄMNDENS OHYGLIGHETER.

VI KÖRDE FRAM i ett moln av damm. I den djupa sanden på vägkanterna skramlade en oändlig rad av bondkärror, och vi mötte oupphörligt lastbilskolonner med ryska krigsfångar.

Det var inte långt från Kovno, Litauens huvudstad.

Krigets närhet hade redan börjat göra sig märkbar. Här och där voro byarna ganska illa medfarna. Det var som på de flesta andra ställen ryssar-

sel från kolliderande vagnar, från nedramlande möbler och andra saker, ett helvetiskt larm.

Alla skulle fram. Trafiken fick inte stoppa. Tiden var knapp.

Fyra dagar hade man på sig.

En kungörelse, tryckt dels på tyska och dels på litauiska, gav förklaringen till vagnarnas långa rader, till judarnas iver och böndernas brådska. Judarna, som tidigare i hög grad dominerat i Litauen och framför allt under bolsjevikregimen sett

I det nya Tysklands gigantiska kamp på skilda fronter intar judefrågan en framstående plats, och hur man i de besatta områdena i öster löser detta problem, får man ett starkt och åskådligt intryck av i vidstående artikel — den andra i den serie skildringar av "Tre veckor vid tyska fronter", som AB:s utskärande medarbetare inledde i gårdagens nummer.

torna. Männerna voro tysta och kvinnorna kunde väl prata med varandra — endast

»Kaunis, aurinkoinen päivä on koittanut. Liettualaisten sulkemat kadut ovat täynnä liikettä ja elämää. (...) Kohta olemme saaneet luoda ensimmäisen silmäyksen ghettoon muuttoon, se on kuva keskiajalta – harmaanmusta massa liikkuu köytettyinä suuriin kantamuksiinsa, jotka painavat heidän selkäänsä. Ymmärrämme, että meidän aikamme on kohta käsillä. Katson epäjärjestystä talossa, yhteenköytettyjä esineitä ja epätoivoisia ihmisiä. Näen tavarani levällään – tavarat, joita minulla oli ollut tapana käyttää ja joista olin pitänyt paljon. (...) Nainen seisoo epätoivoisena yhteenköytettyjen tavaroidensa keskellä eikä tiedä mitä niille tehdä. Hän itkee ja hieroo käsiään. Äkkiä kaikki ympärilläni alkaa itkeä. Kaikki itkee.«

13-VUOTIAAN YITSCHAK RUDASHEVSKIN PÄIVÄKIRJASTA
VILNASSA 6. SYYSKUUTA 1941.

Artikkeli saksalaisystävällisessä Aftonbladetissa, 14. elokuuta 1941. Lehtimies Fritz Lönnegren, joka oli saanut erikoisluvan saksalaisilta seurata eteneviä joukoja, kuvaa Kaunaksen gheton perustamista Liettuassa. Artikkelin henki ymmärtämystä niille julmuuksille, joita Liettuan väestö kohdisti juutalaiseen saksalaisten valtauksen yhteydessä, sekä gheton perustamiselle.

»Tämä päivä, sunnuntai, 13. lokakuuta, antoi minulle omituisen vaikutelman. On ilmeistä, että 140 000 Varsovan esikaupungeissa asuvaa juutalaista (...) joutuu jättämään kotinsa ja muuttamaan ghettoon. Kaikki esikaupunkialueet on tyhjennetty juutalaisista ja 140 000 kristittyä joutuu lähtemään ghettokortteleista. (...) Koko päivän ihmiset ovat muuttaneet huonekaluja. Juutalaisten neuvostoa piirittäneet ihmiset halusivat tietää mitkä kadut kuuluivat ghettoon.«

EMMANUEL RINGELBLUM,
HISTORIOITSIJA VARSOVASSA, LOKAKUUSSA 1940

Elämä ghetossa

Ensimmäiset ghetot perustettiin 1940. Vuoden 1942 alussa oli satoja suuria ja pieniä ghettoja eri puolilla Puolaa ja Itä-Eurooppaa. Moniin ghettotoihin karkotettiin paikallisen juutalaisväestön lisäksi myös juutalaisia Saksasta ja Itävallasta. Myös saksanmustalaisia lähetettiin toisi-naan Puolan ghettotoihin. Olot näissä kortteleisissa tulivat kohta sietämättömiksi. Saksalaiset viranomaiset olivat päättäneet, että yhteiskunnan normaalit pelisäännöt eivät ole voimassa ghetoissa. Ghettoista tuli kuolemanloukkuja.

Yksi ratkaisevista tekijöistä oli tarkoituksella aikaansaatu äärimmäinen tungos. Esimerkiksi Varsovan ghetossa oli enimmillään 400000 ihmistä. Tämä merkitsi asukastiheyttä, joka vastasi 7,5 m²:n alaa henkeä kohti. Monissa perheissä asui viisitoista henkeä tai useampikin samassa huoneessa. Talvella polttoaineen hankkiminen oli niin vaikeaa, että hiiliä kutsuttiin »mustiksi helmiksi«. Ruoan hankkimisen vaikeudet merkitsivät gheton asukkaille päivittäistä taistelua. Saksalaisten ruokaannosten päivittäinen kalorimäärä Varsovan ghetossa oli noin 200 kcal. (Laihdutusruokavalio ruotsalaisessa sairaalassa sisältää nykyään 1000 kcal.) Tämän vuoksi ruoan salakuljettaminen oli välttämätön hengissä pysymisen ehto. Henkilöt, joiden vaatteista löydettiin ruokaa, saksalaiset vartijat ampuivat usein välittömästi. Olosuhteet johtivat väistämättä sairauksiin ja vakaviin kulkutauteihin, varsinkin lavantautiin.

»Luonnollinen« kuolleisuus lisääntyi dramaattisesti. Vuonna 1941 joka kymmenes Varsovan gheton asukas kuoli nälkään ja sairauksiin. Sairaanhoidtoa oli mahdotonta järjestää, koska juutalaiset lääkärit ja sairaanhoitajat eivät saaneet lääkkeitä, ruokaa tai sopivia tiloja. Eräs

Saksalaisten miehitettyä Puolan 1939 juutalaisten oli pakko käyttää julkisesti daavidintähteä tunnusmerkinä. Varsovassa sen piti olla sininen käsivarren ympärillä olevassa valkoisessa nauhassa. Vanha juutalaisnainen Varsovan ghetossa yrittää pysytellä hengissä myymällä tärkättyjä käsivarsinauhoja.

Kuvan otti saksalainen armeijankersantti Heinrich Jöst 19. syyskuuta 1941.

Gheton »mahtava herra«

Elämä ghetossa tarjosi harvoja ilonaiheita, mutta toisinaan asukkaat saattoivat löytää naurun aihetta. Chaim Kaplan kirjoittaa päiväkirjassaan 15. toukokuuta 1940:

»Kerran ghettoon tuli tietty natsi sellaiselta seudulta, missä juutalaisten oli tervehdittävä jokaista kohtaamaan natsisotilasta ottamalla hattu päästään. Tällainen tapa ei ollut käytössä Varsovassa, mutta »arvoisa vieras« halusi käyttäytyä täsmällisesti ja pakottaa meidät noudattamaan sääntöjä, joita sovellettiin siellä mistä hän oli kotoisin. Juutalaisella Karmelickankadulla syntyi yht'äkkiä hirvittävä hälinä: joku mielisairas natsi vaatii, että jokaisen ohikulkevan on otettava hattu päästään osoittaakseen hänelle kunnioitustaan.

Monet pakenivat, monet piiloutuivat, monia otettiin kiinni ja piestiin tottelemattomuutensa takia ja monet purskahtivat kovaääniseen nauruun. Pienet »herra tietäväiset«, kadun todelliset herrat, näkivät mitä tapahtui ja heistä natsin totteleminen oli hauskaa; he osoittivat hänelle suurta kunnioitustaan tavalla, jonka tarkoituksena oli tehdä »mahtavasta herrasta« kaikkien ohikulkioiden narri. He juoksivat hänen luokseen ja tervehtivät sata kertaa ottaen lakin päästään osoittaakseen hänelle kunnioitusta. He kokoontuivat suurin joukoin, teeskennelty kauhun ilme kasvoillaan ja jatkoivat lakin päästään ottamista. Jotkut tekivät tämän ilmeettömin kasvoin, kun taas heidän takanaan seisovat toverit nauroivat. Sitten he menivät tiehensä ja tuli toisia, jotka kumarsivat natsille paljain päin. Naurulla ei ollut loppua.«

Juutalaispoikia istumassa jalkakäytävällä Varsovan ghetossa.

lääkäri kirjoitti: »Aktiivisista , osallistuvista ja energisistä ihmisistä tulee apaattisia, unissakävelijän kaltaisia olen-toja. He makaavat jatkuvasti sängyssään ja jaksavat tus-kin nousta ylös syömään tai käymään käymälässä. (...) He kuolevat ruumiillisiin ponnistuksiin etsiessään ruo-kaa, toisinaan jopa leipäpala kädessään.«

Ei ollut mitään voimavaroja auttaa tuhansia laihtu-neita orpolapsia, jotka ajelehtivat ympäriinsä. Kaduilla lojui sanomalehtipaperilla peitettyjä vainajia odottamas-sa kuljetusta joukkohautoihin.

Tällaisista olosuhteista huolimatta ihmiset yrittivät koko ajan elää »normaalia« elämää. Kouluopetuksen antaminen oli laitonta, mutta sitä tehtiin silti. Lodzissa toimi 63 koulua ja niissä oli 22330 oppilasta. Nuoret ihmiset, kuten David Sierakowiak Lodzissa, yrittivät opiskella kaikesta huolimatta. Hän kirjoitti 25. maalisi-kuuta 1942 päiväkirjaansa: »Tunnen oloni erittäin sai-raaksi. Luen, mutta en pysty opiskelemaan ollenkaan, harjoittelen englannin kielen sanontoja. Opiskelin muun muassa Schopenhaueria. Filosofia ja nälkä, siinäpä yhdis-telmä«.

Vaikka saksalaiset polttivat satoja synagogia Puolan miehitettyään, juutalaiset jatkoivat uskonnonharjoi-tustaan. Uskonnollinen toiminta oli usein kiellettyä. Jos Gestapo tai SS saivat vihiä jumalanpalveluksista, rukoi-levia juutalaisia nöyryytettiin eri tavoin. Ellei heitä ammuttu, heiltä leikattiin parta ja heidät pakotettiin virt-saamaan rukouskirjojensa ja toorarulliansa päälle.

Juutalaisten yksityiset kirjakokoelmat ja yleiset kir-jastot olivat tärkeä kohde saksalaisille. Myös rikkaat ja satoja vuosia vanhat juutalaiset arkistot Puolassa ja Itä-Euroopassa takavarikoitiin ja tuhottiin. Kun karkotukset

»Kuulin kuinka Wengrowista oleva rabbi tapettiin Yom Kippurina. Hänet käskettiin lakaisemaan katua. Sitten häntä käsket-tiin keräämään roskat ja panemaan ne turkishattuunsa; kun hän kumartui eteenpäin, hänet lävistettiin pistimellä kolme kertaa. Hän jatkoi työntekoa ja kuoli työtä tehden.«

EMMANUEL RINGELBLUMIN »MUISTIINPANOJA
VARSOVAN GHETOSTA«, 26. HUHTIKUUTA 1941

Bendzin, 1942. Kapteeni Franz Polter Breslausta kokoaa juutalaislapset ympärilleen ja karjuu: »Te halusitte sotaa!« Me katsomme häntä ymmällämme. Kuusivuotias lapsi uskaltaa astua esiin ja sanoo: »Ei, setä SS-mies. Emme halua sotaa, haluamme hie-man leipää.«

ELLA LIBERMANN-SHIBER

ghetoista alkoivat 1942, jäljelle jääneitä kirjoja ja käsi-kirjoituksia käytettiin polttoaineena.

Gheton asukkaat harjoittivat kuitenkin muita kulttuuritoimintoja, kuten musiikkia, taidetta ja teatteria, pitääkseen yllä moraalialia. Lodzissa toimi esimerkiksi nuk-keteatteri lapsille ja Varsovassa lapsikuoro. Ghetossa jär-jestettiin konsertteja ja muita esityksiä siihen saakka kun-nes muusikot ja näyttelijät karkotettiin. Historioitsijat ovat luonnehtineet kaikkia sellaisia toimintoja eräänlai-seksi vastarinnaksi.

Ghetoissa oli ihmisiä, jotka tajusivat, että tulevai-suutta ajatellen oli erittäin tärkeätä merkitä kaikki tapahtunut muistiin. Jotkut pitivät päiväkirjaa, toiset organi-soivat ryhmiä, jotka kokosivat järjestelmällisesti todisteita ja dokumentteja elämästä ghetoissa, Saksan politiikasta ja yksittäisistä rikoksista. Heidän joukossaan oli historioitsijoita, kuten Emmanuel Ringelblum, opettaja Chaim Kaplan Varsovassa ja juristi Avraham Tory Kovnossa (Kaunas).

Saksalaiset käyttivät ghetojen asukkaita halpana orjatyövoimana. Useilla ghetoilla oli tärkeä tehtävä sota-teollisuudessa. Esimerkiksi Varsovan, Lodzin, Bialystokin ja Sosnowiecin ghetojen tuotanto oli suun-tautunut lähes täysin juuri sotateollisuuteen. Sitä paitsi yksityiset saksalaiset käyttivät usein hyväkseen juutalais-ten työtä hankkiakseen itselleen rikkauksia. Monet juu-talaiset uskoivat siksi, että työnteko oli heidän ainoa mahdollisuutensa pysyä hengissä. Mutta aina ennemmin tai myöhemmin kävi ilmi, että natsien halu tuhota juu-talaiset oli tärkeämpi kuin se hyöty mitä heistä voitiin saada irti.

Mahdottomat valinnat

Natsien politiikassa oli keskeistä se, että juutalaiset saivat itse hoitaa ghetojen hallinnon. Sen vuoksi jokaiseen ghettoon perustettiin nk Judenrat (Juutalaisneuvosto). Neuvostoihin kuuluneiden miesten oli täytettävä saksalaisten käskyt kuoleman uhalla. Juutalaisneuvostojen tuli laatia nimelistat karkotettavista ihmisistä. Juutalaisen »poliisin« täytyi koota kuolemaantuomitut ja viedä heidät odottaville junille tai kuorma-autoille.

Kysymys vastarinnasta oli jatkuvasti ajankohtainen, mutta julmat joukkorangaistukset tekivät valinnan erit-täin vaikeaksi. Joissakin ghetoissa juutalaisneuvoston johto teki kaikkensa vastarintayritysten estämiseksi. Esimerkkinä tästä on Jacob Gens, juutalaisneuvoston puheenjohtaja Vilnassa, Liettuassa. Tammikuun 15. päivänä 1943 hän piti gheton eri johtajille puheen, jossa hän selitti, että Gestapo oli vanginnut juutalaisen, joka oli ostanut revolverin. Hän varoitti: »En vielä tiedä miten tässä tapauksessa käy. Viime kerralla tapaus päättyi onnellisesti gheton osalta. Mutta voin kertoa teille, että jos tämä tapahtuu uudelleen, meitä rangaistaan anka-rasti. He ehkä vievät pois kaikki yli 60-vuotiaat, tai kaikki lapset ... Ajatelkaa siis kannattaako tätä riskiä ottaa!!! Sillä, joka ajattelee järjellä ja viisaasti on vain yksi vas-taus: Tätä riskiä ei kannata ottaa!!!«.

Muissa ghetoissa johtajat yrittivät sen sijaan olla yhte-istyössä vastarintaa organisoivien kanssa.

Tehdyillä päätöksillä ei kuitenkaan ollut ajan mittaan mitään merkitystä enemmistön kohtalolle. Saksalaisten ylivoima oli niin murskaava ja juutalaisten eristyneisyys ja vastustuskyvyttömyys niin suuri, että valittiinpa sopeutuminen saksalaisten vaatimuksiin tai vastarinta, lopputulos oli silti sama.

Kuolema kadulla

Kuolema oli alati läsnä ghetossa. Sairaanhoitaja Adina Blady Szwajger kuvaa arkipäivää Varsovan ghetossa kesällä 1941.

»Kolmen viikon kuluttua palasin sairaalaan. (...) Takaisin pilkkukuumeosastolle, jossa lapset eivät kuolleet. Ongelmana oli vain vuoteiden puute, ja toisinaan heitä lojui kaksi tai kolmekin samassa sängyssä numerolla varustettu pieni laastarilappu otsassa. He olivat kuumeessa ja halusivat jatkuvasti juotavaa. Ei, he eivät kuolleet pilkkukuumeeseen. Päästimme heidät kotiin, mutta olimme hirtittävän väsyneitä, sillä saimme joka päivä kymmenen uutta lasta ja sama määrä piti päästää kotiin tai siirtää »epäillyistä« »varmoihin« tapauksiin. Sitä paitsi pilkkukuumeosaston sairaskertomukset olivat saksalaisten valvonnassa. Päästimme heidät kotiin, jotta he saattoivat kuolla nälkään kotona tai tulla takaisin turvonneina ja sitten nukkua pois. Jokainen päivä oli sellainen.«

Kuoleva lapsi jalkakäytävällä Varsovan ghetossa 19. syyskuuta 1941. Valokuvaaja kirjoitti: »Ihmiset vain kulkivat ohitse; sellaisia lapsia oli aivan liian monta.«

Sunnuntai Beaune-la-Rolanden leirillä Pariisin eteläpuolella, kun perheenjäsenten vierailut olivat vielä sallittuja. Miehet karkotetaan tuhoamisleireille Puolaan kesäkuussa 1942, naiset ja lapset heinä- ja elokuussa.

Saksalaiset eivät suinkaan pakottaneet Vichyssä istuvaa Ranskan hallitusta syrjimään ranskanjuutalaisia, mutta se ei silti hukannut aikaa juutalaisvas-
taisten lakien säätämisessä. Kun juutalaisten joukkovangitsemiset alkoivat heinäkuun puolivälissä 1942, niistä huolehti Ranskan poliisi. Tuhoamisleireille karkote-
tuista 80000 juutalaisesta 10 prosenttia oli yli 60-vuotiaita ja 10 prosenttia alle 6 vuotta. Vasta kun »ulkomaalaista alkuperää» olevat juutalaiset oli lähetetty matkaan, Ranskan viranomaiset lopettivat yhteistyön ja tekivät saksalaisten yritykset löytää ja pidättää juutalaisia huomattavasti vaikeammaksi.

»He ovat matkanneet päivä- ja yökausia, suljettuina sinetöityihin tavaravaunuihin. Yhdeksänkymmentä joka vaunussa, mukana nainen, jolla oli usein neljä tai viisi omaa lasta ryhmässä. Heidän ikänsä vaihtelee 15 kuukauden ja 13 vuoden välillä ja he ovat sanoinkuvaamattoman likaisia. Kolmi- ja nelivuotiaiden ihoa peittävät mätähaavat, jonkinlainen ihottuma. Me haluaisimme tehdä niin paljon heidän hyväkseen, mutta meillä ei ole tarjota muuta kuin leirinjohtajamme, komentaja Kohnin ainutlaatuinen uskollisuus. Alamme välittömästi laittaa suihkuja kuntoon. Meillä on neljä pyyhettä, jos edes sitäkään, tuhatta lasta kohti.«

ODETTE DALTROFF-BATICIE, VANKI DRANCYSSÄ,
ELOKUUSSA 1942, JUUTALAISLAPSISTA,
JOTKA TULIVAT DRANCYHYN MUILTA KOKOAMISLEIREILTÄ.

Joukkotuho muualla Euroopassa

Vaikka perusprosessi olikin sama, ts tunnistaminen, kokoaminen, karkotus ja tuhoaminen, juutalaisten joukkotuho toteutui eri tavoin eri maissa, joissa se pantiin toimeen.

Unkari oli liittoutunut natsi-Saksan kanssa sodan aikana. Tästä huolimatta sen suuri, lähes miljoona henkeä käsittävä juutalaisväestö, mukaan lukien pakolaiset muista maista, säilyi turvassa vuoteen 1944 saakka. Vaikka Unkarissa säädettiinkin juutalaisvastaisia lakeja, maan johto kykeni vastustamaan saksalaisten painostusta karkottaa juutalaiset tuhoamisleireille. Tilanne muuttui kun Saksan armeija miehitti Unkarin maaliskuussa 1944. Toukokuun puolivälissä 1944 alkoivat juutalaisten kuljetukset Auschwitziin. Yli 420 000 unkarinjuutalaista karkotettiin 42 päivän aikana suoraan Auschwitz-Birkenauhun. Jopa 12 000 henkeä kaasutettiin hengiltä päivittäin koko maailman silmien edessä.

Heinäkuun alussa 1944 Unkarin pääministeri Miklos Horthy antoi käskyn karkotusten keskeyttämisestä. Koska toimet juutalaisia vastaan edellyttivät unkarilaisten apua, tämä päätös pelasti 300 000 juutalaisen hengen Budapestissä. He saivat myös apua puolueettomien Ruotsin, Sveitsin ja Vatikaanin diplomaateilta. Mutta vuoden 1944 lopulla jopa 30 000 juutalaista menetti henkensä, joko »kuolemanmarsseilla» Itävallan rajalle tai unkarilaisten natsien (nuoliristiläisten) murhaamina.

Italia, joka myös oli Saksan liittolainen, oli Unkarin tapaan säätänyt juutalaisvastaisia lakeja. Pientä juutalaisväestöä suojeltiin kuitenkin saksalaisten vainolta. Mutta sen jälkeen kun Benito Mussolinin fasistinen hallitus oli kaatunut heinäkuussa 1943, saksalaiset joukot yhdessä italialaisten antisemiittien kanssa keräsivät

kokoon yli 8 000 Italian kaikkiaan 35 000:sta juutalaisesta ja karkottivat heidät Auschwitz-Birkenau tuhoamisleirille.

Jugoslavia pirstottiin huhtikuussa 1941 tapahtuneen saksalaismiehityksen jälkeen useaan osaan. Tuolloin Jugoslaviassa oli noin 80 000 juutalaista. Serbian 16 000 juutalaista asuivat pääasiassa Belgradissa. Miehytyksen jälkeen saksalaiset pakottivat heidät orjatyöhön ja ryöstivät heidän omaisuutensa. Elokuussa 1941 suoritettiin joukkopidätyksiä ja suurin osa serbianjuutalaisista ammuttiin. Keväästä 1942 alkaen Belgradin lähellä sijaitsevalla Seminin leirillä käytettiin myös kaasutusvaunua. Kesällä 1942 ainoastaan muutama sata serbianjuutalaisista oli enää hengissä.

Kroatian fasistinen hallitus, Ustasha, liittoutui Saksan kanssa sodan aikana. Juutalaiset pakotettiin käyttämään keltaista daavidintähteä ja heidän omaisuutensa takavarikoitiin. Vallanpitäjät tappoivat järjestelmällisesti serbejä, juutalaisia ja mustalaisia. Jasenovacin keskitysleirillä murhattiin kymmeniätuhansia serbejä ja 20 000 maan 30 000 juutalaisesta. Jo lokakuun lopulla 1941 useimmat kroatianjuutalaisista oli surmattu. Myöhemmin yli 7 000 juutalaista karkotettiin Auschwitziin. Yhteensä yli 60 000 jugoslavianjuutalaista murhattiin.

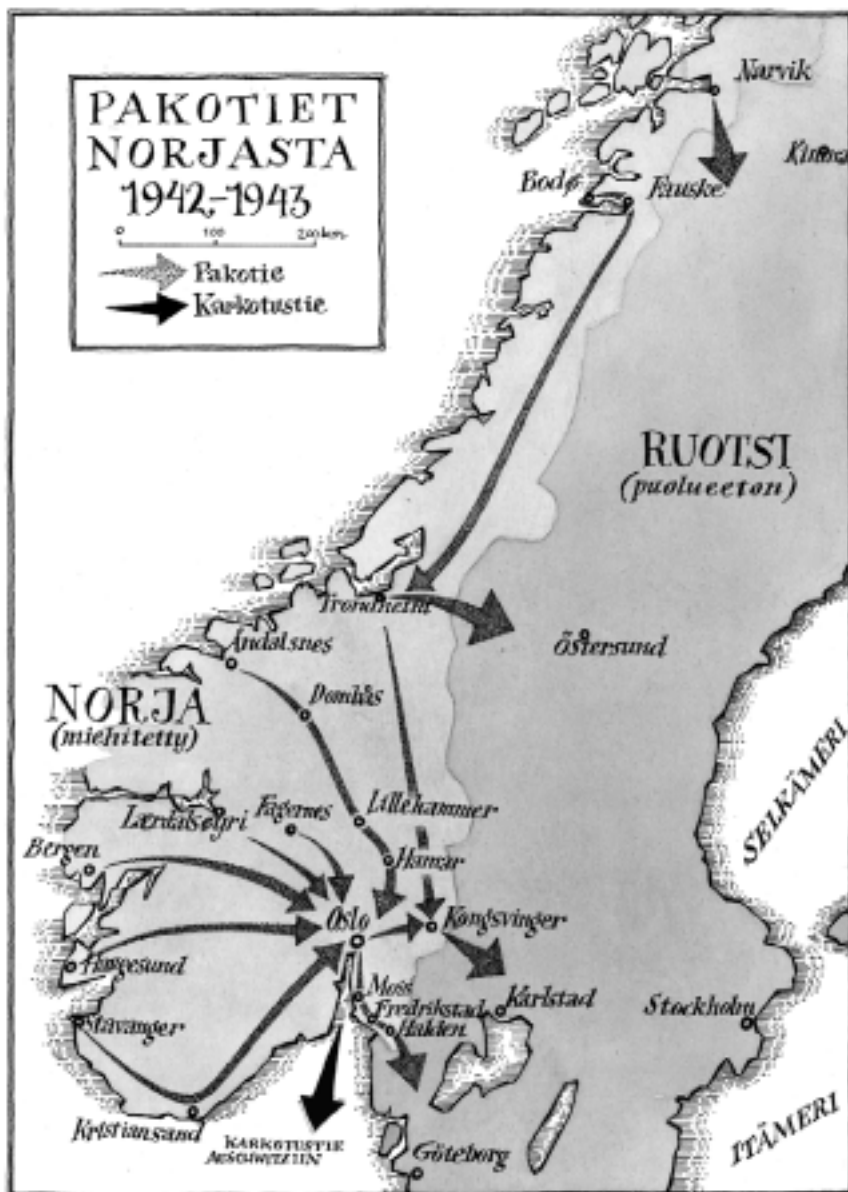
Saksa ja Italia miehittivät Kreikan. Italian vyöhykkeellä juutalaiset olivat turvassa vuoteen 1944 saakka. Saksan sektorilla tuhoamisprosessin uhreiksi joutuivat lähinnä Salonikin 50 000 juutalaista. Maalis- ja huhtikuun aikana 1943 heistä yli 40 000 karkotettiin Auschwitz-Birkenauhun. Sodan jälkeen vain 1 000 juutalaista palasi Salonikiin.

Bulgarian johtajat pystyivät vastustamaan natsien

vaatimuksia karkottaa maan yli 50 000 juutalaista kansalaista, jotka säilyivät tästä syystä sodasta hengissä. Bulgaria salli kuitenkin saksalaisten karkottaa Traakiasta ja Makedoniasta sellaisia juutalaisia, jotka eivät olleet maan kansalaisia. Yhteensä Bulgarian hallinnon piiriin kuuluvilta alueilta karkotettiin yli 11 000 juutalaista Treblinkaan.

Sodan alkaessa Romaniassa asui yli 750 000 juutalaista. Heistä 300 000 eli Bessarabian ja Transnistrian alueilla. Näillä alueilla juutalaisia ammuttiin tai heitä tapettiin nälkään romanialaisten joukkojen toimesta saksalaisten avulla. Vuoden 1942 loppuun mennessä oli murhattu jo yli 200 000 juutalaista. Maan keskiosissa 300 000 juutalaista säilyi sodasta hengissä. Marsalkka Ion Antonescun johtama Romanian hallitus ei juutalaisvastaisesta politiikastaan huolimatta suostunut juutalaisten karkottamiseen.

Kokoaminen Pohjolassa

Saksan miehittettyä Norjan 9. huhtikuuta 1940 alkoi Norjan juutalaisten syrjintä. Vaikka Norjassa oli vain 2000 juutalaista, he olivat saksalaisille tärkeä kohde. Niin kutsutussa Wannseen konferenssissa, tammikuussa 1942, joka oli kutsuttu koolle »juutalaiskysymyksen lopullisen ratkaisun« toteuttamista koskevien toimenpiteiden yhtenäistämiseksi ja niiden kiirehtimiseksi, oli esitelty luettelo maista, joissa asui juutalaisia. Saman kauden aikana ryhdyttiin toimenpiteisiin norjanjuutalaisten tunnistamiseksi, mutta pidätykset viipyivät syksyyn. Lokakuun lopulla 1942 Trondheimissa, Bergenissä ja Oslolla pidätettiin satoja yli 16-vuotiaita juutalaisia miehiä. Heidät lähetettiin leireille ja heidän omaisuutensa takavarikoitiin. Lokakuun 26. päivän vastaisena yönä pidätettiin myös juutalaisia naisia ja lapsia. Tuhattunkunta henkeä onnistui välttämään pidätykset ja pakenemaan Ruotsiin.

Tanskan hallitus kieltäytyi erikoiskohtelusta maan 7500 juutalaista kansalaista ja pakolaista kohtaan. Saksalaiset jättivät juutalaiset rauhaan yli kolmen vuoden ajaksi. Mutta elokuussa 1943 Hitler päätti, että aika oli koittanut myös tanskanjuutalaisille. Huhut tulevista toimenpiteistä vuotivat kuitenkin ulos ja lähes kaikkien tanskanjuutalaisten onnistui paeta Ruotsiin ruotsalaisten ja tanskalaisten kalastajien avustuksella. Tanskan hallitus ei lakannut koskaan osoittamasta kiinnostusta Theresiensstadtin karkotettujen juutalaisten kohtaloa kohtaan. Useimmat heistä selvisivät hengissä ja palasivat Tanskaan sodan jälkeen.

Suomen pieni juutalaisväestö, joka käsitti noin 2000 henkeä, vältti joukkotuhon. Suomen johtajat kieltäytyivät luovuttamasta juutalaisia natsseille.

Kronologia 1940 - 1942

1940

- tammik. Ensimmäiset kokeilut mielisairaiden – juutalaisten ja muiden – kaasuttamisesta hengiltä tehdään saksalaisissa sairauskodeissa.
- huhti-kesäk. Saksa miehittää Tanskan, Norjan, Belgian, Hollannin ja Ranskan. Saksan mustalaiset karkotetaan Puolaan
- huhtik. Lodzin ghetto eristetään. Himmler antaa käskyn keskitysleirin rakentamisesta Auschwitziin.
3. lokak. Juutalaisia koskevat poikkeusmääräykset Ranskassa (Vichy).
- lokak. Varsovan juutalaiset ahdetaan ghettoon. Marraskuun puolivälissä ghetto eristetään.

1941

- tammik. Juutalaiset rekisteröidään Hollannissa.
1. maalisk. Himmler tarkastaa Auschwitzin. Käsky toisen leirin rakentamisesta Birkenauhun (Auschwitz II). Kemian yritys I.G. Farben saa käyttää vankeja väri- tehtaan rakentamiseksi Auschwitzin lähelle.
22. maalisk. Mustalais- ja väriilliset lapset eivät saa enää käydä saksalaista koulua.
30. maalisk. Hitler ilmoittaa kenraaleilleen, että sodasta Neuvostoliittoa vastaan tulee »hävitysota«.
22. kesäk. Saksa hyökkää Neuvostoliittoon. Einsatz-ryhmät aloittavat joukkoteloitukset Puolan itäpuolisilla alueilla. Samana päivänä natsijohtaja Robert Ley, puhuu Breslaussa: »Juutalainen oli ja pysyi verivihollisenamme, joka teki kaikkensa kansamme hajoittamiseksi, jotta hän voisi hallita. Siksi meidän on taisteltava kunnes hänet on tuhottu, ja me tuhoamme hänet! Me haluamme olla vapaita, emme ainoastaan sisäisesti vaan myös ulkoisesti!«
31. heinäk. Valtakunnanmarsalkka Herrman Göring allekirjoittaa käskyn, joka antaa SS:lle valtuudet valmistella »juutalaisuuskysymykselle totaalisen ratkaisun«.
1. syysk. Kuusi vuotta täyttäneiden saksanjuutalaisten on

18. syysk. Juutalaisten on anottava lupaa saada käyttää yleisiä kulkuvälineitä.
- 29.–30. syysk. Einsatz-ryhmät murhaavat yli 33 000 Kiovan juutalaista Babij Jarin kuilussa.
15. lokak. Juutalaisia kielletään muuttamasta pois Saksasta. marrask. Ensimmäiset juutalaiset karkotetaan Theresienstadtin ghettoon/keskitysleirille, joka on perustettu Punaisen ristin tarkastuksia varten sopivaksi juutalaiseksi »malliyhteiskunnaksi«.
7. jouluk. Japani hyökkää Pearl Harboriin. USA liittyy sotaan.
8. jouluk. Ensimmäinen juutalaisten kaasuttaminen tuhoamisleirillä suoritetaan Chelmnon leirillä Puolassa.
11. jouluk. Saksa julistaa USA:lle sodan.
12. jouluk. Saksanjuutalaiset eivät saa käyttää julkisia puhelimia.

1942

20. tammik. SS:n turvallisuuspäällikkö Reinhard Heydrich toimii puheenjohtajana korkeiden natsivirkailijoiden konferenssissa Berliinin esikaupungissa Wannseessa, »lopullisen ratkaisun« yhtenäistämiseksi. Juutalaisten ja mustalaisten karkottamisesta Lodzin ghetosta Chelmnoon jatkuvat.
15. helmik. Auschwitziin kuljetetaan ensimmäinen juutalaisryhmä, joka murhataan Zyklon B-kaasulla. Saksanjuutalaiset eivät saa pitää kotieläimiä.
17. maalisk. Ensimmäinen joukkokaasutus Lublinin kaakkoispuolella sijaitsevalla Belzecin tuhoamisleirillä.
20. maalisk. Auschwitz-Birkenauissa otetaan käyttöön kaasukammiot. Ensimmäiset uhrit ovat ylä-slesialaisia puolanjuutalaisia.
- huhti-toukok. Sobiborin tuhoamisleiri avataan.
4. toukok. Auschwitz-Birkenauissa useita kuukausia olleiden vankien keskuudessa suoritetaan ensimmäistä kertaa »valikointi«. »Työhön kelpaamattomiksi« luoki-

12. toukok. Saksanjuutalaiset eivät saa käydä »arjalaisessa« parturissa.
- touko-kesäk. Länsi-Euroopan juutalaisten on käytettävä merkinä daavidintähteä.
12. kesäk. Saksanjuutalaisten on luovutettava kaikki sähkö- ja optiset laitteet, polkupyörät ja kirjoituskoneet.
1. heinäk. Juutalaislapsille Saksassa ei enää saa antaa kouluopetusta.
4. heinäk. Auschwitzin leirillä suoritetaan ensimmäistä kertaa »valikointi« vastaanottolaiturilla. Tässä kuljetuksessa on slovakianjuutalaisia.
7. heinäk. Himmler keskustelee juutalaisnaisten sterilisoinnista professori tri Carl Claubergin ja eräiden muiden kanssa. Hän ilmoittaa Claubergille, että Auschwitzin vangit ovat hänen käytettävissään kokeita varten.
10. heinäk. Clauberg saa tiedon, että Himmler haluaa hänen matkustavan Ravensbrückiin sterilisoimaan juutalaisnaisia. Hän haluaa erityisesti tietää miten pitkä aika kuluu 1000 juutalaisnaisen sterilisointiin.
- 15.–16. heinäk. Ensimmäiset hollanninjuutalaisten kuljetukset Auschwitziin.
- 16.–18. heinäk. Ranskan poliisi pidättää 13000 »maatonta« juutalaista Pariisissa. Heistä 9000 (mukaan lukien 4000 lasta) kuljetetaan Auschwitziin.
19. heinäk. Himmler antaa käskyn puolanjuutalaisten tuhoamisesta vuoden loppuun mennessä.
30. heinäk. Saksan juutalaisten seurakuntien tulee luovuttaa jalometalliset jumalanpalvelusesineet.
22. heinäk.–12. syysk. Juutalaisten joukkokarkotukset Varsovan ghetosta Treblinkan tuhoamisleirille.
9. lokak. Saksanjuutalaiset eivät saa tehdä ostoksia »arjalaisista« kirjakaupoista.
26. marrask. Norjanjuutalaisia karkotetaan Auschwitziin.
18. jouluk. Liittoutuneet ilmoittavat, että niitä, jotka tappavat juutalaisia, tullaan rankaisemaan sodan jälkeen.

Ohjeet Saarín ja Elsassin paikallisille poliisiviranomaisille

1. Vain aidot juutalaiset tulee karkottaa. Toimenpiteet eivät koske »sekarotuisia«, seka-avioliittojen puolisoita eivätkä ulkomaalaisia juutalaisia – sikäli kun he eivät ole vihollisvaltioiden tai miehittämiemme alueiden kansalaisia. Maattomat juutalaiset pidätetään periaatteellisista syistä. Kaikkia juutalaisia pidetään siirtokelpoisina; ainoa poikkeus ovat täysin vuoteen omana olevat juutalaiset.

2. Juutalaisten kokoamispaikkoja on perustettu Ludwigshafeniin, Kaiserslauterniin ja Landauhun. Pidätetyt kuljetetaan sinne linja-autoilla. Yksi toimitsija on kuljetusvastuussa kustakin linja-autosta. Hänen käyttöönsä annetaan virkapukuisia poliiseja tai toimitsijoita tarpeen mukaan.

3. Jokainen kuljetuksesta vastaava saa luettelon kokoamispaikalta. Luettelosta ilmenee mikä linja-auto ja mikä sotilashenkilöstö hänen käyttöönsä on annettu, sekä pidätettävien nimet ja osoitteet.

(...)

5. Sen jälkeen kun asianomaiset viranomaisten edustajat ovat saaneet juutalaisten henkilötiedot, he menevät näiden asuntoihin. Siellä juutalaisille tulee ilmoittaa, että heidät on pidätetty karkotusta varten, sekä että heidän on oltava valmiina lähtöön kahden tunnin kuluessa. Mahdollisiin kysymyksiin vastaa kokoamispaikan vastaava henkilö; valmistelujen lykkääminen ei ole sallittua.

6. Pidätettyjen tulee, mikäli mahdollista, ottaa mukaansa seuraavaa:

a) jokaiselle juutalaiselle matkalaukku tai laukku henkilökohtaisia tavaroita varten; aikuinen saa ottaa mukaansa enintään 50 kg, lapsi saa ottaa mukaansa enintään 30 kg.

b) yksi vaatekerrasto

c) jokaiselle juutalaiselle yksi huopa

d) muonaa useita päiviä varten

e) ruokailuvälineet

f) enintään 100 RM käteistä henkilöä kohti

g) passi, henkilötodistus tai muu henkilöllisyyden todistava asiakirja, jota ei saa pakata matkatavaroihin vaan on pidettävä omissa hallussa.

7. Seuraavaa ei saa ottaa mukaan: pankkikirjoja, arvopapereita, koruja eikä yli 100 RM käteistä.

(...)

9. Ennen asunnon jättämistä tulee tehdä seuraavat:

a) Kotieläimet ja muut elävät eläimet (koirat, kissat, häkkipilnut) on jätettävä kunnan puheenjohtajalle, paikalliselle johtajalle, kylänvanhimmalle tai muulle sopivalle henkilölle – kuittia vastaan.

b) Elintarvikkeet on luovutettava NSV:lle (Kansallissosialistiselle kansanhuollolle).

c) Avotuli on sammutettava.

d) Vesi ja kaasu on suljettava.

e) Sähkövarokkeet on kierrettävä irti.

f) Asunnon avaimet on niputettava ja varustettava seuraavilla tiedoilla: omistajan nimi, kaupunki tai kylä, katu ja talon numero.

g) Pidätetyt on ennen matkan aloittamista tarkastettava koskien aseita, ammuksia, räjähteitä, myrkyjä, ulkomaan valuuttaa, koruja jne.

(...)

13. On erittäin tärkeää, kohdella juutalaisia asiallisesti pidätettäessä. Kiusaavaa väkivaltaa on vältettävä kaikin keinoin.

Miljoonien euroopanjuutalaisten karkottaminen oli edellytyksenä juutalaisten joukkotuhon toteuttamiselle. Useista eri syistä saksalaiset päättivät, että useimpia pidätettyjä juutalaisia ei surmattaisi siellä missä he asuivat, vaan heidät kuljetettaisiin tarkoitusta varten rakennetuille tuhoamisleireille Puolaan. Hitlerille ja muille johtajille oli selvää, että murhaaminen oli suoritettava salassa. Länsi-, Keski- ja Etelä-Euroopan juutalaisia ei voitu tappaa heidän kotimaissaan, koska natsit olivat riippuvaisia siviiliväestön yhteistyöstä. Vaikka Puolassa ja miehityillä Neuvostoliiton alueilla oli miljoonia juutalaisia, saksalaiset ymmärsivät nopeasti, että oli käytännöllisempää kuljettaa suurin osa heistä leireille kuin ampua heidät. Euroopan tehokas rautatieverkosto teki mahdolliseksi järjestää kuljetukset kaikkialta Euroopasta Puolaan, missä ihmiset katosivat jäljettömiin. Ellei suurinta osaa yli miljoonasta Auschwitz-Birkenauhun karkotetusta juutalaisesta olisi kaasutettu hengiltä heti heidän saavuttuaan perille, tästä pienestä paikasta olisi tullut yksi Euroopan suurimmista kaupungeista.

Lokakuussa 1940 karkotettiin 7 500 juutalaista Saksan Badenista ja Saarista leireille Etelä-Ranskaan. Vanhin oli 97-vuotias mies Karlsruheesta. Myöhemmin useimmat heistä karkotettiin Ranskasta Puolaan. Karkotettaville annettiin 15 minuuttista kahteen tuntiin aikaa jättää kotinsa. Jotkut heistä »käyttivät ajan tehdäkseen itsemurhan välttymään näin karkotukselta«, sanotaan yhdessä poliisiraportissa.

Saksan Würzburgista karkotetaan 995 juutalaista asukasta »itään« poliisin ja sotilaiden valvonnassa 25. huhtikuuta 1942. Heidät pakotetaan jättämään kotinsa ja omaisuutensa ja he saavat ottaa mukaansa vain kaikkein »välttämättömimmän«. Osan matkatavaroistaan he joutuvat jättämään jo Würzburgin rautatieasemalla. Nämä ihmiset kuljetetaan Trawnikin ja Izbican läpikulkuleireille ja sieltä edelleen Belzécin tuhoamisleirille.

Lastauspaikka

»Umschlagplatz« oli ghettojen yhteydessä oleva lastauspaikka, usein tori tai suurempi aukio. Pienemmissä ghettoissa paikkaa käytettiin usein valikoimispaikkana, jossa ratkaistiin ketkä lähetettiin kuolemaan ja ketkä olivat edelleen »käyttökelpoisia« työnteekoon. Suuremmissa ghettoissa tämä paikka oli usein rautatien läheisyydessä. Varsovasta karkotusten helpottamiseksi lastauspaikalle rakennettiin ylimääräinen raide.

Joukkokarkotukset Varsovan ghetosta Treblinkaan aloitettiin 23. heinäkuuta 1942. Joka päivä ghetosta koottiin tuhansia juutalaisia. Tämän työn joutui tekemään juutalainen »järjestyspalvelu« yhdessä SS:n ja ukrainalaisten ja liettualaisten apujoukkojen kanssa. Päivittäin täytettävä kiintiö oli 6000–7000 henkeä. Monet juutalaiset antoivat saksalaisten lupauksen leivästä houkuttella itsensä lastauspaikalle. Kokonaisten talojen ja katujen väestöt karkotettiin ja monet ihmiset jäivät kiinni ratsioihin sattumalta.

Elokuun 5. tai 6. päivä karkotettiin lääkäri ja pedagogi Janusz Korczak ja hänen ghetossa sijaitsevan lastenkotinsa 200 orpolasta Treblinkaan. Korczak kieltäytyi tarjouksista pelastautua »arjalaiselle« puolelle. Korczak kulki kolonnan kärjessä, lapsi sylissään ja toista taluttaen, läpi koko gheton lastauspaikalle.

Lastauspaikalla ihmiset saivat toisinaan odottaa useita päiviä tavaravaunujen vapautumista. Tässä kuoleman odotushuoneessa vallinneista hirvittävästä olosuhteista on säilynyt monia kuvauksia.

Naisia ja lapsia Varsovan lastauspaikalla odottamassa karkotusta Treblinkan tuhoamisleirille tammikuussa 1943.

Syyskuun puoliväliin mennessä lastauspaikalta kuljettiin yli 250000 ihmistä tuhoamisleireille. Viimeiset kuljetukset lastauspaikalta Treblinkaan ja muille leireille tapahtuivat ghetossa sattuneen kapinan yhteydessä huhti- ja toukokuussa 1943. Tuolloin Varsova oli tyhjenetty juutalaisväestöstään.

Veren ja kyynelten paikka

Halina Birenbaum säilyi hengissä juutalaisten joukkotuhosta. Hän kuvaa silminnäkijänä lastauspaikkaa.

»He veivät meidät lastauspaikalle. Satoja kertoja kirottulle lastauspaikalle, joka oli veren ja kyynelten kyllästämä. Ilmassa kaikuivat junien vihellykset, junien, jotka kuljettivat pois satojatuhansia juutalaisia heidän elämänsä pääteasemalle.

Suuri tori lähellä rakennusta, joka oli toiminut kouluna ennen sotaa, oli tungokseen asti täynnä epätoivoisia ja järkyttyneitä ihmisiä. Useimmat siellä olevista työkentelivät arjalaisen alueen tehtaissa ja työpajoissa. Heillä oli Ausweis (kulkulupa) ja heillä oli vielä hetki sitten ollut »oikeus elää«. Tavallisesti SS-miehet olivat saattaneet heidät heidän koteihinsa, joista heidän omaisensa oli jo viety pois kun omaisuus oli takavarikoitu. Mutta tänään he olivat joutuneet väijytykseen toistat palattuun.

Korkea seinä ja elävä, hampaisiin asti aseistautunut poliisien muuri (ei kovinkaan monta natsia) erotti meidät ghetosta ja sen tarjoamista piilopaikoista. Vanhempi veljeni oli edelleen ghetossa yhdessä tätini ja hänen tyttärensä kanssa, koska he olivat päättäneet olla tulematta kadulle kanssamme.

Odotimme jännittyneinä mitä seuraavaksi tapahtuisi, samalla kun pälyilimme ympärillemme pakotietä etsien. Isäni piti meitä tiukasti lähellä, hän suuteli ensin

äitiäni ja sitten veljeäni ja minua. Hän piti meitä lujasti kädestä, jotta emme joutuisi erilleen toisistamme. Hän huolehti erityisesti äidistäni, joka yritti raastaa meitä pois väkijoukosta. Hän yritti löytää keinon livahtaa koulurakennukseen, jossa oli sairaanhoitajia ja juutalaisia poliiseja. Hän halusi kätkeä meidät sinne, jotta vältyisimme joutumasta vaunuihin.

Isäni oli niin järkyttynyt ja kauhuissaan, että hän ei kyennyt edes ajattelemaan pakoa. Kaikki mitä hän pystyi tekemään oli esittää kulkulupansa, sillä hän uskoi viimeiseen asti, että sen näyttäminen pelastaisi meidät kaikki. Hän oli peloissaan. Hän uskoi, että tuhoamme vain kiirehittäisiin ellemme tottelisi natsien käskyjä.

Äitini oli toista maata. Sen vuoksi pysyttelin aina hänen lähettyvillään, täysin vakuuttuneena siitä, että hän selvittäisi meidät pahimmistakin tilanteista. (...) Isäni ollessa läsnä tunteeni olivat aivan toiset. Ja nyt lastauspaikalla tapahtui sama asia.

Koskaan aikaisemmin tavaravaunuja ei ollut paikalla tähän aikaan vuorokaudesta. Luulimme joutuvamme odottamaan koko yön lastauspaikalla vasta aamulla saapuvaa junaa. Se antaisi meille mahdollisuuden paeta, palata takaisin ghettoon ja siellä olevaan ullakkotilaan. Silloin näimme natsien sijoittavan konekiväärin keskelle toria. Se osoitti suuren väkijoukkoon, josta kuului pelästynyttä muminaa. Mutta vaikka kaikki olivat tietoisia tapahtuneesta, kukaan ei uskaltanut huutaa tai ruveta itkemään ääneen. Pelokkaan jännittynyt hiljaisuus laskeutui joukon ylle. Pidimme kiinni toisistamme - isäni ja äitini, Hilek ja minä. Katsoimme toisiamme kuin olisimme nähneet toisemme viimeistä kertaa. (...) kuin olisimme halunneet ottaa mukaamme rakkaittemme kasvat, ennen täydellisen pimeyden laskeutumista.

Kuvassa näkyy osa Varsovan lastauspaikkaa. Kuvassa olevat ihmiset, miehet vasemmalla ja naiset ja lapset oikealla, odottavat karkotusta Treblinkaan. Vasemmalla oleva rakennus toimi sairastupana ja tuhoamisleireille karkotettavien odotushuoneena. Oikealla olevassa talossa oli Gestapon päämaja lastauspaikalla. Molemmat rakennukset ovat säilyneet meidän päiviimme.

Kaikki muu, kaikki minkä puolesta olimme eläneet ja taistelleet, oli menettänyt merkityksensä.

Isäni oli puolitajuton, äitini – kuten aina – rauhallinen. Hän jopa hymyili minulle.

»Älä pelkää«, hän kuiskasi korvaani, »meidän kaikkien on kuoltava, kuolemme vain kerran (...) Ja me kuolemme yhdessä, älä siis pelkää, se ei tule olemaan niin hirvittävää (...)«

*»Berliinin poliisi piti Berliinin olympialaisia tekosyynä vangitakseen toukokuussa 1936 satoja mustalaisia ja siirtääkseen kokonaiset perheet vaunui-
neen, hevosineen ja muine tavaroineen nk
Marzahnin lepopaikalle, joka sijaitsi
kaatopaikan ja hautausmaan välissä.
Kohta lepopaikka ympäröitiin piikki-
langalla. Itse asiassa näin Berliinin
esikaupunkiin oli perustettu keskitysleiri
mustalaisia varten. Juuri Marzahnista ja
muista Saksan kaupunkien läheisyyteen
kohta perustetuista vastaavanlaisista
lepopaikoista lähetettiin muutaman
vuoden kuluttua tuhansia mustalaisia
tuhoamisleireille itään«*

SAUL FRIEDLÄNDER, ELOONJÄÄNYT JA JUUTALAISTEN
JOUKKOTUHOON HISTORIAN PROFESSORI

Mustalaisten karkotus

Mustalaisten vainoaminen oli ideologisesti perusteltua. SS-johtaja Heinrich Himmler kuvitteli, että oli olemassa »puhdasrotuisia« mustalaisia, jotka olivat »arjalaisen« serkkuja ja jotka tuli sen vuoksi säästää. Heidät tulisi tunnistaa ja sijoittaa reservaattiin. »Rotututkijoiden« tehtävänä oli ensikädessä ratkaista keissä oli niin paljon »rotusekoitteista« mustalaisverta, että heitä ei voitaisi hyväksyä »arjalaisiksi«. Useimmat osoittautuivat tällaisiksi. Jos joutui väärään ryhmään, alkoivat Saksan virkavallan myllyt jauhaa, mikä lähes poikkeuksetta päättyi ensin karkotukseen juutalaisghettoon ja sitten tuhoamisleirille. Pahamaineisia lääketieteellisiä kokeita ei Auschwitzissa tehty pelkästään juutalaisille vaan myös mustalaislapsille. Siellä murhattiin yli 20000 mustalaista.

Itä-Euroopassa oli tavallista, että mustalaisryhmiä ammuttiin metsässä tai kylien lähistöllä usein paikallisten fasistien toimesta. Kroatiassa heidät tuhottiin lähes kokonaan. Natsien ja heidän avustajiensa eri maissa murhaamien mustalaisten määrää ei ole kuitenkaan vielä selvitetty. Tämä johtuu mm riittämättömästä tutkimuksesta, lähteiden puutteellisuudesta ja mustalaisten määrän epävarmuudesta ennen sotaa ja sen jälkeen. Murhattuja lasketaan olleen vähintään 200000, mutta monet tutkijat katsovat, että uhreja oli lähes 600000. Todennäköisesti 25–50 prosenttia Euroopan mustalaisista murhattiin sodan aikana. Henkiinjääneet mustalaiset eivät ole saaneet hyvitystä Saksalta tai muilta valtioilta. Mustalaiset ovat vielä tänäänkin Euroopan rodulliselle syrjinnälle ja väkivallalle alttein ryhmä.

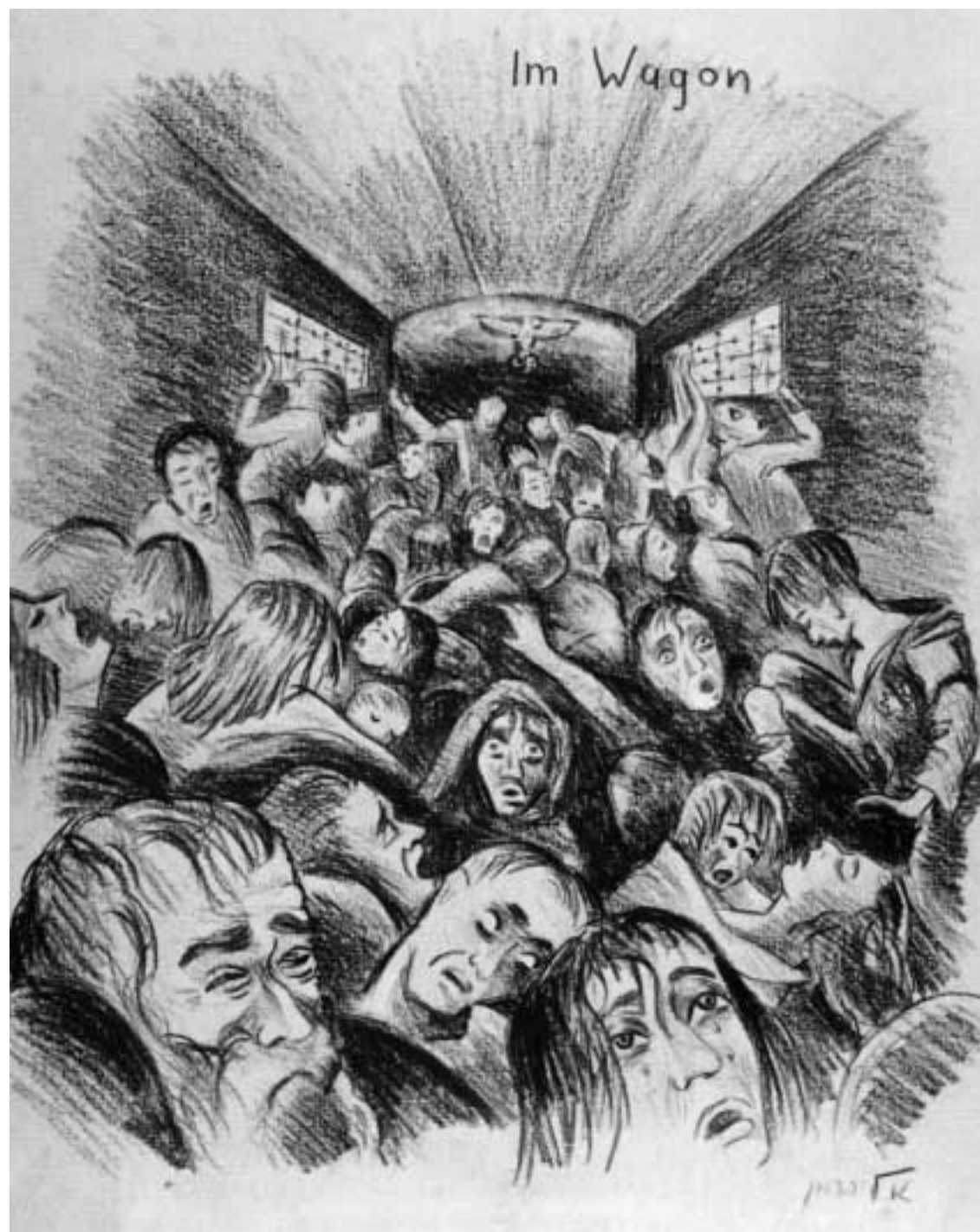
»Mustalaisvitsauksen« asiantuntija

Eva Justin oli Kolmannen valtakunnan etevimmän lääketieteen ja »mustalaisvitsauksen« asiantuntijan«, Robert Ritterin assistentti. Ritter oli alkuaan lapsipsykologi ja oli erikoistunut »kriminaalibiologiaan«, jonka lähtökohtana oli, että biologinen perimä oli perustana poikkeavalle tai rikolliselle käyttäytymiselle. Ritter selitti, että mustalaiset olivat alunperin olleet »puhdasrotuisia arjalaisia«, mutta että he olivat menettäneet hyvät ominaisuutensa »rotusekoituksessa« eri »ala-arvoisten« kansojen kanssa vaellustensa aikana. Mustalaisille tämä hänen mukaansa aiheutti

rikollisen ja epäsosiaalisen käyttäytymisen. Assistenttina toiminut Justin teki myös omaa tutkimustyötään. Muun muassa 39 orpoa mustalaislasta säilytettiin katolisessa lastenkodissa, jotta Justin saattoi tehdä väitöskirjansa valmiiksi. Kun hänen tutkimuksensa olivat valmiit, lapset karkotettiin toukokuussa 1944 Auschwitz-Birkenaun tuhoamisleirille. Heidät sijoitettiin nk mustalaisleirille. Useimmat heistä murhattiin yhdessä 2900 muun mustalaisen kanssa kaasukammioissa elokuun 3. päivän vastaisena yönä 1944.

»Ritter teki kaiken valtavan rennolla ja mukavalla tavalla. He menivät kukin vuorollaan ja istuutuivat tuolille. Sitten hän vertaili lasten silmiä ja esitti kysymyksiä meille kaikille ja Justin kirjoitti aina kaiken muistiin. Sitten piti avata suu ja hänellä oli instrumentti, jolla hän pystyi mittaamaan koko nielun, sieraimet, nenän, nenänjuuren, silmien välisen etäisyyden, silmien värin, kulmakarvat, korvan sisä- ja ulkomitan, niskan, kaulan kädet (...) Kaiken, mitä yleensä pystyi mittaamaan.«

JOSEF REINHARDT, SAKSAN MUSTALAINEN,
KERTOO »ROTUBIOLOGIEN« TUTKIMUKSISTA.

Tuhoon tuomittujen joukossa

Juutalainen poliisi Calel Perechodnik pakotettiin panemaan vaimonsa ja tyttärensä tuhoamisleirille menevään junaan. Hän kirjoittaa:

»Sinä olet neljännessä karjavaunussa veturista lukien, vaunussa, joka on lähes täynnä naisia ja lapsia. Koko vaunussa on vain kaksi miestä – ovatko he sinun suojelijoitasi? Istut lankuilla jalat ristissä ja pidät Aluskaa sylissäsi. Nukkuuko lapsi jo kun on näin myöhäistä? Ehkä hän on tukehtumisillaan ilman puutteesta tällaisena hiostavana elokuun yönä? (...)

Istut yksin muiden tuhoon tuomittujen joukossa. Lohduttaako sinua se, että se ei ole yksin sinun kohtalosi? Ei, et ajattele sitä. Istut siellä etkä ymmärrä yhtä asiaa. Miten tämä on mahdollista?

Calinkasi, joka on rakastanut sinua kymmenen vuotta, joka on ollut niin uskollinen, arvannut kaikki ajatuksesi ja niin mielellään täyttänyt kaikki toiveesi, on pettänyt sinut, on sallinut sinun nousta karjavaunuun kun vain hän jäi (...)

Tiedän, että puristat kätesi nyrkkiin ja vihan aalto Aluskaa kohtaan vyöryy ylitsesi. Hän on kaikesta huolimatta hänen lapsensa. Miksi minun on otettava hänet mukaani tänne? Nouset ylös, haluat heittää pienokaisen ulos vaunun ikkunasta.

Anka, Anka, tee se! Heitä lapsi ulos antamatta käsiesi vapista! Ehkä lapsi joutuu eteenpäin kiitävän junan pyörien ruhjomaksi. Ja ehkä, jos tässä maailmassa todella on Jumala, on hyviä enkeleitä, jotka levittävät näkymättömän maton jotta hän ei vahingoittuisi. Ehkä Aluskasi putoaa pehmeästi maahan ja nukahtaa kaukana rautatiestä ja huomenna ehkä joku ystävällinen kristitty, joka ihastuu hänen enkelimäiseen ulkonäkönsä, nostaa hänet maasta, halaa häntä, vie hänet mukanaan kotiinsa ja antaa hänen kasvaa kuin oman tyttärensä.

Tee se Anka, tee se! Älä epäro i hetkeäkään!«

Oheisen, ja sivulla 28 olevan piirroksen on tehnyt Ella Libermann-Shiber. Hän syntyi Berliinissä, oli vankina Auschwitz-Birkenauissa 17 kuukautta ja hänet vapautettiin toukokuussa 1945, 17 vuoden ikäisenä. Hänen tekemänsä 93 piirustusta kertovat hänen kokemuksistaan.

Erot

Heinäkuun 12. päivänä 1942 Hertha Josias Hampurissa kirjoitti kirjeen 17-vuotiaalle tyttärelleen, Hannelorelle, joka oli saanut yhdessä sisarensa Ingelinin kanssa turvapaikan Mellerudista Ruotsista. Hän tietää joutuvansa karkotetuksi, mutta ei tiedä minne. Hän kirjoittaa: »Nyt pyydän sinua rakas Hannele pitämään hyvää huolta Ingelinistä. Nyt sinun täytyy olla hänelle sekä isä että äiti. Ole kiltti hänelle ja lupaa, että tulet aina pitämään hänestä. Pitäkää yhtä ja huolehdi hänestä säännöllisesti. Luotan nyt sinuun täydellisesti, iso tyttöni. Emme tule kuulemaan toisistamme vähään aikaan, mutta kirjoitan heti tilaisuuden tullen«. Hertha Josias lopettaa kirjeensä toi-vomalla, että Jumala pitää huolta tyttäristä ja että he eivät unohtaisi häntä. Sellaisia kirjeitä kirjoittavat kuolemaantuomitut ihmiset, jotka tietävät kuolevansa.

Useita samanlaisia kirjeitä on talletettu ja ne ovat tyyppillisiä sille todellisuudelle, jossa juutalais- ja mustalaisperheet elivät natsien ollessa vallassa. Vanhemmat erotettiin lapsistaan ja lapset vanhemmistaan.

Ne jotka erottivat perheenjäseniä toisistaan olivat usein itsekin lasten vanhempia. Tämän ei kuitenkaan näytä vaikuttaneen heihin. Auschwitzin lääkärit menivät työpäivän jälkeen vaimojensa ja lastensa luokse, jotka asuivat leirin lähistöllä. He olivat ehkä lähettäneet hetki sitten tuhansia lapsia ja äitejä kuolemaan. Miten oli mahdollista, että he tekivät tätä kuukaudesta toiseen samalla kun heidän vaimonsa ja lapsensa pitivät heitä kiltteinä isinä ja hyvinä puolisoina? Hermann Friedrich Gräbe, saksalainen insinööri, sai kysymyksen miksi hän oli pelastanut juutalaisia sodan aikana. Hän ei pystynyt selvittämään miksi ja miten, hän sanoi, mutta hän tiesi, että hänen äitinsä, joka oli syntyisin yksinkertaisista oloista,

oli merkinnyt hänelle paljon. Lapsena hän oli yhdessä tovereidensa kanssa kiusannut vanhaa juutalaisnaista. Gräbe kertoi: »Äitini sanoi minulle: »Noin et saa koskaan tehdä. Miksi teit sen?« ja minä vastasin tietenkin: »Koska kaikki muutkin tekivät niin«. Silloin hän sanoi ankaralla äänellä: »Sinä et ole niinkuin toiset. Sinä olet minun poikani. Noin et tee enää koskaan. Ja jos teet niin, joudut tekemisiin minun kanssani, ja silloin saat nähdä miten käy. Haluaisitko olla hänen sijassaan?« En, sanoin. »Miksi sitten teit niin? Nyt et enää tee sillä tavalla. Tuolla naisella on myös tunteet, hänellä on sydän aivan kuin sinulla ja minulla. Älä enää tee niin.« ... Tällä tavoin äitini vaikutti minuun. Hän sanoi: »Älä tuomitse ihmisiä heidän ammattinsa tai uskontonsa perusteella vaan sen mukaan millaisia he ovat ihmisinä.« On ehkä liikaa sanottu, että koko vastaus löytyisi kasvatuksesta, mutta kysymys on liian tärkeä, jotta sen voisi jättää ottamatta todesta.

Jäähyväiset

Karkotettuja kuljettavat junat kulkivat jatkuvasti. Therese Müller, joka selvisi hengissä Auschwitzista kertoo: »Valo saavuttaa meidät pienen ristikkoikkunan kautta. Näemme puiden ja vuoristoisen maiseman kiitävän ohitsemme. Mitä ulkona olevat puut ha-luavat viestittää meille? Mitä sanoo kiskojen jyskytys ja humina junan vaihtaessa uudelle raiteelle? En näe nytkään yksittäisiä ihmisiä. Näen kaikki vain yhtenä usvana. Kaikki odottavat tai nukkuvat. On aivan hiljaista. Nämä ihmiset ovat perheeni. Turvaudumme toinen toisiimme. Mutta samalla tiedän myös, että nämä ovat jäähyväiset. Olen varma, että monet meistä menehtyvät. Yritämme ottaa kaiken sellaisena kuin se on. Aamu sarastaa. Äitini pitää minua kädestä. Hänen jäähyväisensä.«

Kirjoitettu lyijykynällä
sinetöidyssä tavaravaunussa

*Täällä, tässä vaunussa
olen minä, Eeva
poikani Abelin kanssa
Jos joku näkee vanhimman poikani
Kainin, Aatamin pojan
niin sanokaa hänelle että minä*

DAN PAGIS
(KÄÄNNÖS RUOTSIKSI: EVA ÅKERBERG)

*»He odottavat pahinta
– he eivät odota
käsittämätöntä.«*

CHARLOTTE DELBO

Poika ottaa jäähyväiset perheeltään Lodzin ghetossa syyskuussa 1942. Saksalaiset vaativat, että gheton väestöä on vähennettävä. Vain »tuottavat« saavat jäädä jäljelle. Sen vuoksi viedään 5. ja 12. syyskuuta välisenä aikana 1942 yli 15000 sairasta, yli 65-vuotiasta vanhusta ja alle 10-vuotiasta lasta Chelmnon tuhoamisleirille, noin 7 km Lodzista luoteeseen. Siellä heidät murhataan pako-kaasulla erikoisrakenteisissa katetuissa vaunuissa. Vaunut ajetaan sitten muutama kilometrin päässä Chelmnosta sijaisvalle suurelle metsäaukiolle, jossa ruumiit poltetaan.

Karkotukset SS Donaulla

Aikaisin aamulla 26. marraskuuta 1942 vietiin 532 norjanjuutalaista saksalaiseen alukseen nimeltä SS Donau, joka lähti Oslon satamasta samana päivänä. Ryhmä saapui Auschwitzin keskitysleirille 1. joulukuuta. Kaikki vanhukset, naiset ja lapset kaasutettiin kuoliaaksi välittömästi nk Bunkkeri 2:ssa, Birkenauissa, kun taas miehet pantiin orjatyöhön. Saksalaiset ja heidän norjalaiset liittolaisensa jatkoivat keskeytyksettä juutalaisten etsintöjä ja 1944 oli kaikkiaan 770 norjanjuutalaista karkotettu Auschwitziin. Vain 24 heistä säilyi hengissä. Heitä ei otettu mukaan mihinkään pelastusoperaatioon, vaan he saivat palata vapautumisensa jälkeen omin avuin takaisin Norjaan.

Kun menettää kaiken

Norjanjuutalainen Herrman Sachnowitz selvisi joukkotuhosta hengissä ja hän kuvaa järkyttävää karkottamista Oslost.

»Tulimme Osloon keskellä päivää. Harmaata ja ikävää.

Ilmahälytys. Kukaan norjalainen siviili ei saisi todistaa tekeillä olevaa. Siitä huolimatta Amerikanlaiturin sulkupuomin edessä seisoi ihmisiä. Norjalaisia ystäviä. Näin heidät sairasmaunun ikkunasta.

Näin enemmänkin. Korkean, mustanharmaan laivan rungon vain seitsemän-kahdeksan metrin päässä. Se oli »SS Donau aus Bremen«. Orjalaiva. Vaunun ulkopuolella mies huusi epätoivoissaan jotakin naisista ja lapsista. Ymmärsimme, että myös naisia oli vangittu. Professori Epstein lyhyistyi täydellisesti ja purskahti itkuun. Kaikki luhistuivat, myös minä.

Emme nähneet enää norjalaisia Hird-järjestön miehiä, jotka olivat vartioineet meitä. Heidän tilallaan olivat SS-sotilaat vihreissä asepuvuissa. Heitä oli kuhisemalla. Upseerien hysteerisen karjunnan säestäminä he ajoivat meidät ulos vaunuista, yli laiturin, laivan kannelle johtavia laskusilloja kohti. Me sairaut olimme joukossa viimeisinä ja näimme kaiken: naisia, lapsia ja mie-

hiä toivottomasti taistelemassa raakaa ja kylmäkiskoista ylivoimaa vastaan, elävää rautarengasta vastaan, joka kiristyi onnettomien ympärille. Meille, jotka olimme kasvaneet maassa, jossa lähimmäisenrakkautta on sekä ensimmäinen että suurin käsky, näky oli painajaistakin pahempi. Tämä oli ensimmäinen suuri shokki emmekä uskoneet, että voisi tulla jotakin vielä pahempaa.

Yli 600 ihmiseltä, jotka olivat eläneet elämänsä turvallisesti oikeusvaltioon uskoen, oli kerralla riistetty kaikki, vapaus, isänmaa ja mikä pahinta – ihmisarvo. Heitä tönitettiin, potkittiin ja lyötiin. He rukoilivat ja pyysivät saada jäädä maihin, sillä he tiesivät

mitä laivaan meneminen merkitsi. Karkotusta. He heittäytyivät laiturille, repivät hiuksiaan ja huusivat pyytäen armoa itselleen ja omaisilleen, mutta armoa ei annettu. Raudoitettujen kengät ja kumipatukat osuivat heitä päähän ja vatsaan. Sylilapsia kantavia äitejä ja raskaana olevia naisia tönitettiin ja pahoinpideltiin. Vaatteita revittiin palasiksi niin, että alaston iho paljastui. Pikkulapsia heiteltiin nurin. Ja kaiken tämän keskellä – näen sen vieläkin – solui hitaasti vanhojen ja heikkojen naisten ja miesten virta kumaraisin päin ylös laskusilloja pitkin, kohti väistämättömänä pidettyä kohtaloa. He tiesivät enemmän kuin me nuoret.

Erikoisjunien tie

Euroopan rautatieverkosto näytteli ratkaisevaa osaa juutalaisten joukkotuhon toteuttamisessa. Miljoonia ihmisiä kuljetettiin nk erikoisjunissa, henkilö- tai tavaravaunuissa läpi Euroopan, ghettoihin, teloituspaikoille, kokoamisleireille ja tuhoamisleireille. Tuhoaminen oli niin tärkeää natsi-Saksalle, että sotilaalliset tarpeet saivat kärsiä näiden kuljetusten takia. SS varasi junat ja pakotti usein juutalaiset maksamaan menolipun leirille. Joukkotuhon piti kattaa omat kustannuksensa.

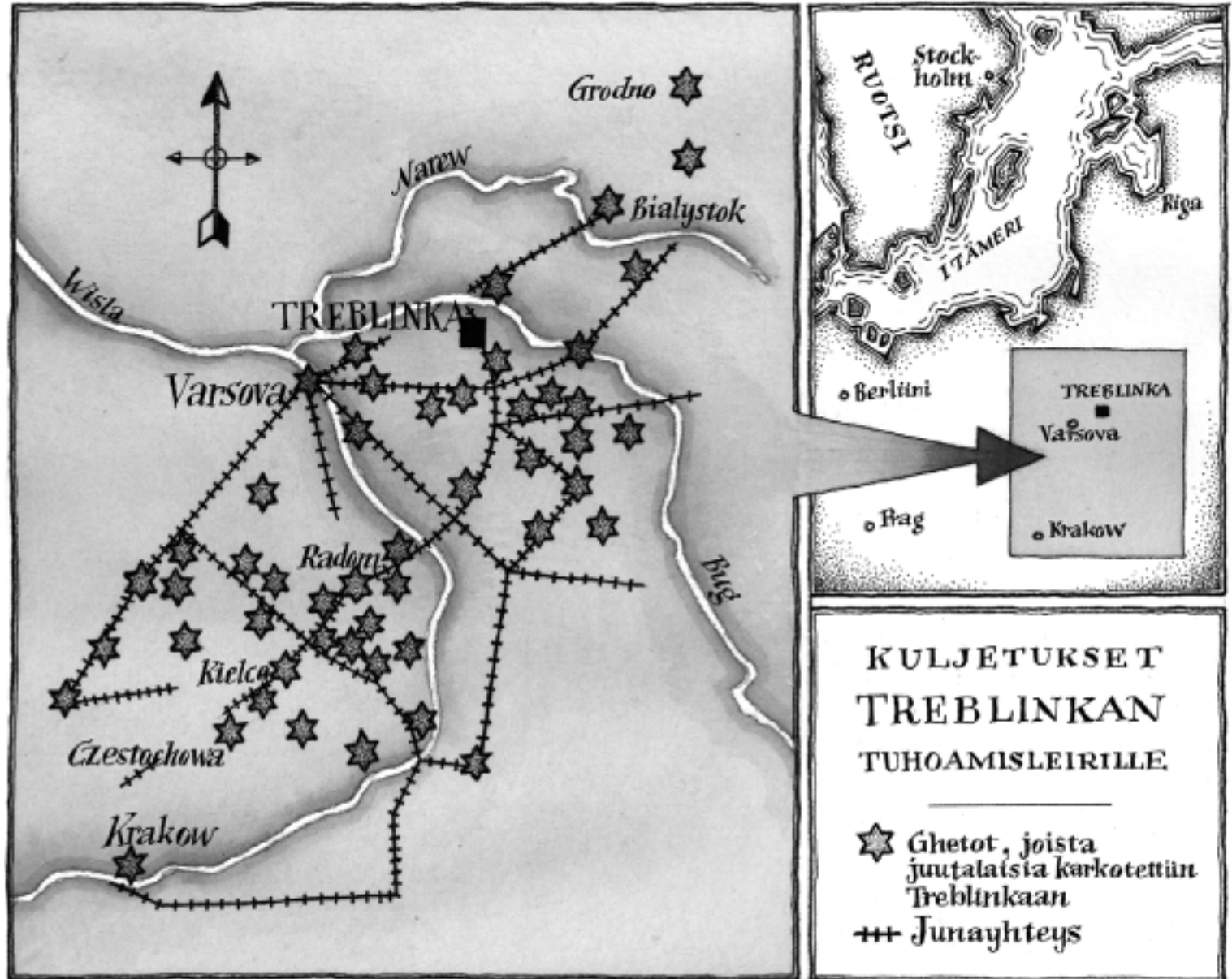
Kartassa näkyvät rautatielinjat, joita käytettiin Treblinkaan suuntautuneissa karkotuksissa Puolassa. Alla on ote erään tällaisen erikoisjunan aikataulusta. Se lähtee Szydłowiecistä 25. syyskuuta 1942 »täydessä lastissa« (800 tonnia) ja saapuu Treblinkaan seuraavana päivänä klo 11.24. »Tyhjä juna« (600 tonnia) palaa Kozleniceen, jonne se saapuu puolenyön jälkeen. Täydellä kuormalla Treblinkaan, tyhjänä takaisin. Päivästä päivään, kuukaudesta toiseen, heinäkuusta 1942 elokuuhun 1943.

5.) P Kr. 9232 (30.9) von Szydłowiec

Szydłowiec	(5.08)/21.50
Radom	22.49/ 0.13
Deblin Gbf	2.00/ 3.10
Lukow	5.17/ 6.08
Siedlec	6.58/ 8.34
Treblinka	11.24/(15.5

6.) Rückleitung des Leerzuges:

<u>Lp Kr. 9233 (30.11) von Treblinka</u>	
Treblinka:	(11.24)/15.59
Siedlec	17.56/18.42
Lukow	19.36/20.37
Deblin Gbf	22.34/23.36

Kronologia 1943 - 1945

1943

8. tammikuuta Ensimmäinen kapina syttyy Varsovan ghetossa.
2. helmikuuta Neuvostoliiton joukot lyövät Saksan armeijan Stalingradissa.
22. helmikuuta Sophie Scholl, Valkoisen Ruusun (vastarintaryhmä, joka koostui Münchenin yliopiston opiskelijoista) jäsen teloitetaan sen jälkeen kun natsien erikoistuomioistuim on todennut hänet syylliseksi petokseen.
26. helmikuuta Ensimmäiset saksanmustalaisten kuljetukset saapuvat Auschwitziin. Heidät sijoitetaan erityiseen mustalaisten leiriin.
22. maaliskuuta Neljä krematoriota kaasukammioineen valmistuu käyttöön Auschwitz-Birkenaussa.
- 25. kesäkuuta Amerikkalaiset ja brittiläiset edustajat tapaa-
19.–30. huhtikuuta vat Bermudalla keskustellakseen Euroopan juutalaisten pelastamisesta, ilman että tuloksena on konkreettista suunnitelmaa.
19. huhtikuuta Varsovan ghetossa syttyy kapina.
16. toukokuuta Varsovan gheton kapina kukistetaan ja ghetto tuhoataan.
8. kesäkuuta Hollannista lähtee 3000 lasta ja heidän äitinsä käsittävä kuljetus kohti Sobiborin leiriä. Perillä kaikki kaasutetaan hengiltä.
11. heinäkuuta Hitler kieltää mainitsemasta »juutalaiskysymyksen lopullista ratkaisua« julkisesti.
- 1.–2. lokakuuta Tanskalaiset käynnistävät juutalaisten pelastustoimet Tanskassa.

1944

19. maaliskuuta Saksa miehittää Unkarin ja alkaa karkottaa Unkarin juutalaista väestöä.
6. kesäkuuta Päivä D. Länsiliittoutuneiden joukot aloittavat Normandian maihinnousun.
20. heinäkuuta Saksalaiset upseerit yrittävät murhata Hitlerin
heinäkuussa Puna-armeija vapauttaa Majdanekin tuhoamisleirin.
2. elokuuta Mustalaisten perheleirin asukkaat
Auschwitzissa surmataan.
- marraskuussa Zyklon B-kaasulla tappaminen Auschwitzin kaasukammioissa lakkaa.

1945

- 17.–18. tammikuuta SS aloittaa vankien pakkoevakuoinnin Auschwitzin leiriltä. Vangit pakotetaan nk kuolemanmarsseille kohti Saksaa.
27. tammikuuta Puna-armeija vapauttaa Auschwitzin.
11. huhtikuuta Amerikkalaisjoukot vapauttavat Buchenwaldin keskitysleirin.
15. huhtikuuta Brittiläisjoukot vapauttavat Bergen-Belsenin keskitysleirin.
- 29.–30. huhtikuuta Neuvostojoukot vapauttavat Ravensbrückin keskitysleirin, mistä löytyy noin 3500 naisvankia.
30. huhtikuuta Hitler tekee itsemurhan.
- 7.–8. toukokuuta Saksa antautuu; Voitonpäivä. Sota Euroopassa on päättynyt.

*»... kaikki näin vangitut juutalaiset henkilöt, miehet, naiset lapset ja vanhukset on todennäköisesti myöhemmin lastattu karjavaunuihin ja kuljetettu osittain Saksaan, osittain Puolan kenraalikuvernementtiin. (...)
(Budapestissä) juutalaisilta on ryöstetty käytännöllisesti katsoen kaikki omaisuus. He ovat joutuneet asumaan 8-10 henkeä yhdessä ja samassa huoneessa (...)*

Heidän, jotka edustavat tarpeellista työvoimaa, odotetaan joutuvan saksalaiseen teollisuuslaitoksiin, joissa heillä on mahdollisuus saada suhteellisen hyvä kohtelu; muut sitä vastoin, lapset, heikot naiset tai vanhukset kerrotaan lähetettävän Puolaan, Kattowitzin lähellä sijaitsevalle Auschwitz-Birkenaun tuhoamisleirille.

IVAN DANIELSSON, RUOTSASLAINEN MINISTERI BUDAPESTISSÄ,
RAPORTOI KOTIIN ULKOMINISTERIÖÖN, TUKHOLMAAN,
24. KESÄKUUTA 1944.

Kansanmurhat käynnistyvät

»– Widmann, pystyykö
kriminaaliteknen instituutti
valmistamaan suuria määriä
myrkkyä?

– Mihin tarkoitukseen? Ihmisten
tappamiseen?

– Ei

– Eläinten tappamiseen?

– Ei.

– No mihinkä tarkoitukseen sitten?

– Tappamaan eläimiä, jotka vain
näyttävät ihmisiltä, ts mielisairaita,
joiden ei enää voida sanoa olevan
ihmisiä ja joiden ei voida koskaan
ajatella tulevan terveiksi.«

TRI ALBERT WIDMANN, KRIMINAALITEKNISEN
INSTITUUTIN KEMIAN OSASTON PÄÄLLIKKÖ
KESKUSTELEEE ADOLF HITLERIN KANSLIAN
VIRKAMIEHEN KANSSA HEINÄKUUSSA 1938

Kuva tällä sivulla: Linja-autot odottavat Eichbergin klinikalla
potilaita, jotka on määrätty kuljettamaan Hadamarin »armomurha«-
keskukseen, jossa heidät murhataan ja poltetaan.

Viereisellä sivulla: Savu tupruaa Hadamarin krematoriosta.

Euroopan juutalaisten ja mustalaisten järjestelmällistä
murhaamista edelsi valtion hyväksymä raajarikojen,
kehitysvammaisten ja »epäsosiaalisten« kansalaisten mur-
haaminen. Operaatio alkoi lokakuussa 1939. Siitä käy-
tettiin nimeä »Aktion T4« ja sitä johdettiin Adolf Hitler-
in omasta kansliasta käsin. Uhrit kerättiin klinikoilta
ympäri Saksaa ja kuljetettiin harmaissa linjaautoissa, jois-
sa oli maalatut tai verhoilla pei-
tetyt ikkunat, erityisiin nk
»armomurha«-laitoksiin, jotka
oli varustettu kaasukammioilla
ja krematoriuuneilla. Lääkärit
ratkaisivat ketkä tuli »desinfio-
ida«, ts tappaa. Omaisille ilmoitettiin kuolemantapauksesta
standardikirjeellä: »On tuskalinen velvollisuutemme ilmoit-
taa Teille, että ... on kuollut
täällä... influenssaan... Lää-

kärien ponnistelut potilaan pitämiseksi hengissä epäon-
nistuivat«. »Armomurhien« uhrien ruumiinosia otettiin
usein talteen ja lähetettiin opintomateriaalina lääketie-
teen laitoksiin. »Armomurhan« uhriksi joutui ainakin
120000 henkeä vuodesta 1940 vuoteen 1945. Elokuun
lopussa 1941 T4-toiminta keskeytettiin osittain, koska
sen tavallisten ihmisten parissa aiheuttama huolestun-
eisuus kävi liian hankalaksi Führerin kanslialle.

Samaan aikaan juutalaisväestön joukkotoimituksista
ampumalla oli tullut rutiinia Baltiassa ja miehitettyillä
Neuvostoliiton alueilla. Suurin yksittäinen toimenpide

tapahtui 29.–30. syyskuuta 1941, jolloin nk Einsatz-
ryhmä poliisien kanssa ampui 33371 juutalaista miestä,
naista ja lasta Babij Jarin kuilussa Kiovan ulkopuolella.

Juutalaisten joukkotuhon hallinnollisessa toteuttami-
svastuussa oli SS, jota johti kansanmurhan »arkkitehti«
Heinrich Himmler. Lokakuussa 1943 Himmler puhui
»juutalaisen kansan tuhoamisesta« ja kehui järjestön ja
miehistön hyvää moraalista tehtävänsä suorittamisessa:
»Meillä oli moraalinen oikeus, meillä oli velvollisuus
omaa kansaamme kohtaan tappaa tämä kansa, joka halu-

si tappaa meidät (...) Me
olemme täyttäneet tämän erit-
tään vaikean velvollisuutemme
rakkaudesta omaa kansaamme
kohtaan. Ja se ei ole vahingoit-
tanut meitä sisäisesti, sieluum-
me, luonnettamme.« Murha-
ajat olivat kaikista vaikeuksista
huolimatta pysyneet »kunnial-
lisina.«

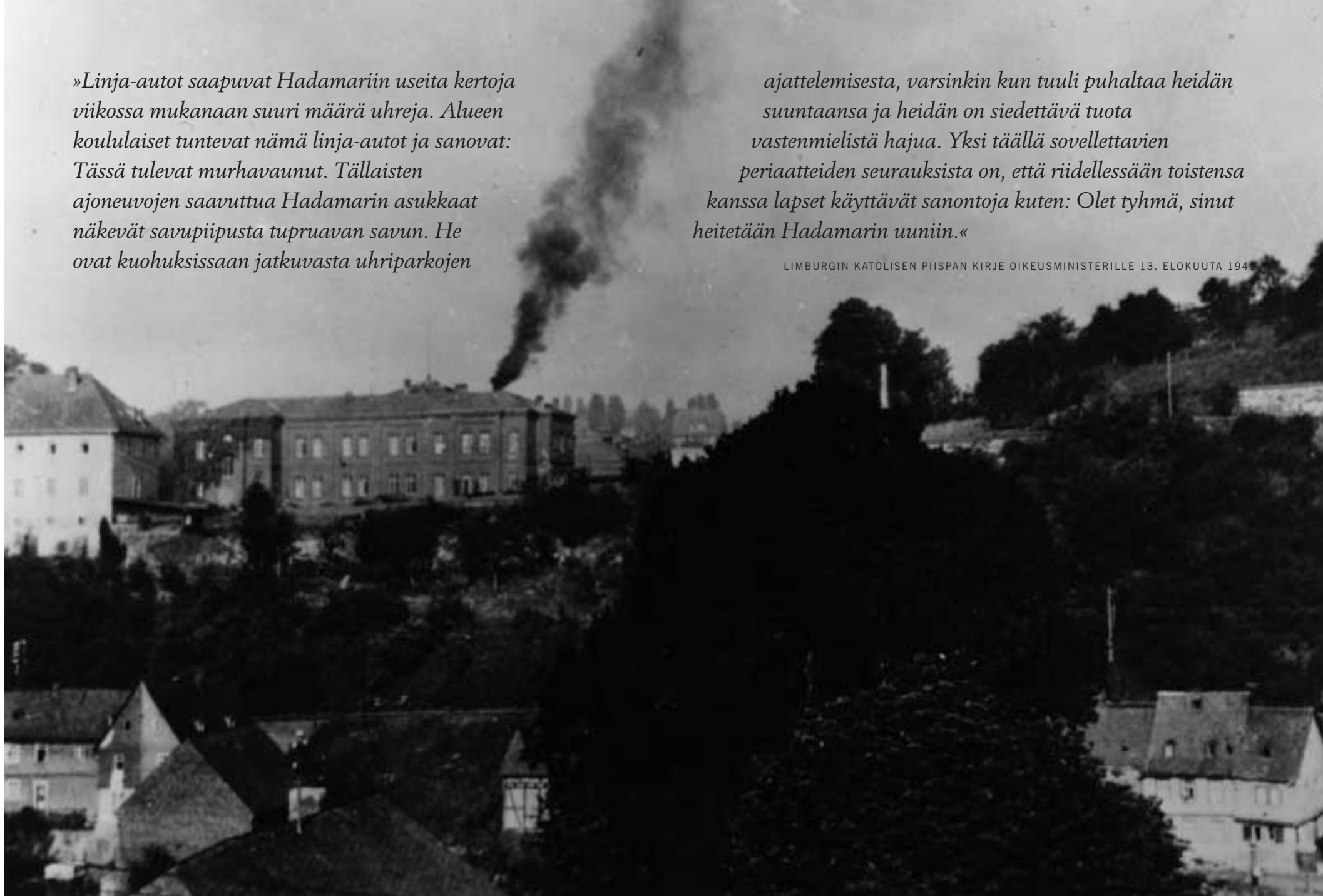
On sodanjälkeinen myytti,
että kieltäytymisestä käskyn

noudattamisesta tuhoamisleireillä tai joukkotoimituksiin
osallistumisesta rankaistiin kuoleamalla. Yhtään sellaista
tapausta ei kuitenkaan tunneta. Ne erittäin harvat, jotka
eivät halunneet osallistua, sijoitettiin muihin tehtäviin.
Useimmat eivät kuitenkaan epäröineet osallistua.
Juutalaiset olivat heille »syöpäläisiä« ja tämä oli pyhä teko
Führerin ja isänmaan puolesta. Jos toiminta hoidettiin
salassa, voitiin saada myös taloudellista hyötyä kaikista
uhreilta ryöstetystä rahasta ja omaisuudesta.

»Linja-autot saapuvat Hadamariin useita kertoja viikossa mukanaan suuri määrä uhreja. Alueen koululaiset tuntevat nämä linja-autot ja sanovat: Tässä tulevat murhavaunut. Tällaisten ajoneuvojen saavuttua Hadamarin asukkaat näkevät savupiipusta tupruavan savun. He ovat kuohuksissaan jatkuvasta uhriparkojen

ajattelemisesta, varsinkin kun tuuli puhaltaa heidän suuntaansa ja heidän on siedettävä tuota vastenmielistä hajua. Yksi täällä sovellettavien periaatteiden seurauksista on, että riidellessään toistensa kanssa lapset käyttävät sanontoja kuten: Olet tyhmä, sinut heitetään Hadamarin uuniin.«

LIMBURGIN KATOLISEN PIISPAN KIRJE OIKEUSMINISTERILLE 13. ELOKUUTA 1941

Baltia

Kartta on peräisin Einsatz-ryhmä A:n raportista. Ryhmä toimi ensi sijassa Baltian maissa. Se osoittaa »toimeenpantujen juutalaisteloitusten« lukumäärää, jota kuvaa luku ja ruumisarkku. Viron ilmoitetaan olevan juutalaisista vapaan. Alimpana lukee: »Jäljellä olevien juutalaisten arvioitu määrä 128000.« Baltiassa, Valkovenäjällä ja Ukrainassa Einsatz-ryhmät saivat usein apua paikallisilta miilisiivoimilta ja Saksan armeijan yksiköiltä.

Avraham Tory asui Kaunaksen ghetossa Liettuassa. Päiväkirjassaan hän kertoo päivästä, jona gheton asukkaat viedään valikoitavaksi. Ketkä saavat jäädä henkiin ja ketkä joutuvat kuolemaan?

»Tiistaiamu 28. lokakuuta oli sateinen. Taivasta ei voinut nähdä sumun takia ja koko ghettoa ympäröi pimeys. Satoi hienoa vuosikalunta muodostaen ohuen kerroksen maahan. Joka puolelta tuli miesten, naisten, lasten, vanhusten ja sairaiden ryhmiä. He liikkuivat hitaasti eteenpäin raskain, horjuvin askelin ja vanhat ja sairaat ottivat tukea sukulaisistaan ja naapureistaan, ja äidit kantivat pikkulapsiaan. He liikkuivat eteenpäin pitkinä jonoina. Kaikki olivat pyntäneet yllensä talvitakkeja, päällystakkeja, shaaleja tai huopia suojaksi kylmää ja kosteutta vastaan.

Monet perheet kävelivät hitaasti, käsi kädessä. Kaikki kulkivat samaan suuntaan – Demokratu-torille. Se oli surevien kulkue, itseään surevien. Noin kolmekymmentätuhatta ihmistä vaelsi tänä aamuna kohti tuntematonta, kohti kohtaloa, jonka verenhimoiset vallanpitäjät olivat jo saattaneet heille määrätä.

Tässä kymmenientuhansien ihmisten kulkueessa vallitsi kuolemanhiljaisuus. Kaikki liikkuivat hitaasti eteenpäin, omiin ajatuksiinsa vajonneina, kaikki ajattelivat omaa ja perheensä kohtaloa, joka riippui heikon langan varassa. Kolmekymmentätuhatta yksinäistä ihmistä, Jumalan ja ihmisten unohtamaa ihmistä, jätettynä tyrannien mielivallan armoille, tyrannien, jotka olivat jo syllisiä monien juutalaisten kuolemaan.«

Einsatz-ryhmät

Natsi-Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon 22. kesäkuuta 1941, Operaatio Barbarossa, merkitsi järjestelmällisen juutalaisten murhaamisen alkua. Saksan armeijan vana-vedessä seurasi neljä liikkuvaa nk Einsatz-ryhmää. Niihin kuului henkilöstöä poliisista, turvallisuuspalvelusta ja SS:stä. Alussa heitä oli yhteensä 3000 miestä ja heidän tehtävänä oli rintaman takana ja armeijan suojaamana ampua kommunistitoimitsijat ja juutalaiset »puolueen jäsenet«. Kohta niiden päätehtäväksi tuli ampua »juutalaisia yleensä«. Myös mustalaisia koottiin yhteen ja ammuttiin. Einsatz-ryhmät pitivät toimistaan erittäin tarkkaa kirjanpitoa ja lähettivät säännöllisesti raportteja Berliiniin. Näistä raporteista murhaamista voidaan seurata päivä päivältä.

Yksi näistä dokumenteista sisältää seitsemänsivuisen luettelon kaikista teloituksista, jotka Einsatz-ryhmä A suoritti Liettuassa heinäkuun 4. ja joulukuun 1. päivän välisenä aikana 1941. Uhreja on kaikkiaan 137346 henkeä; venäläisiä ja liettualaisia kommunisteja, venäläisiä sotavankeja, »mielisairaita«, liettualaisia, puolalaisia, mustalaisia ja partisaaneja. Ylivoimaisesti suurin osa oli juutalaisia miehiä, naisia ja lapsia. Oheisessa otteessa Avraham Toryn päiväkirjasta kerrotaan kuinka Kaunaksen juutalaiset ovat aamun sarastaessa 28. loka-kuuta 1941 matkalla suureen »valikointiin«. Listassa lukee: »29.10.41 Kaunas ... 2007 juutalaismiestä ja 2920 juutalaisnaista, 4273 juutalaislasta (gheton puhdistus ylimääräisistä juutalaisista): 9200.« Yhteensä Itä-Euroopassa ja entisellä Neuvostoliiton alueella Einsatz-ryhmät, poliisipataljoonat ja muut yksiköt ampuivat lähes 2 miljoonaa ihmistä.

Eniten aikaa kuluu kuopan kaivamiseen, kun taas itse teloitus tapahtuu erittäin nopeasti (100 miestä 40 minuutissa)... Aluksi se ei vaikuttanut sotilasiini. Mutta toisen päivän aikana oli havaittavissa, että joiltakin puuttuivat kyllin vahvat hermot teloitusten pidempiaikaiseen jatkamiseen. Henkilökohtainen vaikutelmani on, että itse teloituksen aikana ei tule henkisiä estoja. Niitä tulee kuitenkin kun useita päiviä myöhemmin illalla kaikessa rauhassa miettii sitä.

LUUTNANTTI WALTHERIN RAPORTTI TELOITUKSISTA
BELGRADIN LÄHELLÄ, 1. MARRASKUUTA 1941

Varsinainen teloitus kesti kolmesta neljään tuntiin. Olin mukana siinä koko ajan. Ainoat tauot sattuivat silloin kun karabiinistani olivat panokset lopussa ja jouduin lataamaan sitä. Sen vuoksi on mahdotonta sanoa kuinka monta juutalaista tapoin näiden kolmen-neljän tunnin aikana, koska sillä aikaa joku toinen ampui puolestani. Joimme toimituksen aikana reippaanlaisesti viinaa, piristääksemme työhaluamme.

ALFRED METZNER, SAKSALAINEN SOTILAS

Naisten ja lasten joukkomurhat

Lokakuun 14. päivänä 1942 Misoczin ghetosta Ukrainassa vietiin juutalaisia naisia ja lapsia Rovnon ulkopuolella sijaitsevan kuilun partaalle. Saksalaiset poliisit ja ukrainalaiset miliisit ampuivat heidät.

Alemmassa kuvassa poliisi antaa »armonlaukauksia« naisille, jotka ovat vielä hengissä.

Herrman Friedrich Gräbe Wiesbadenista kuvaa valaehoisesti sodan loputtua vastaanlaista tapausta, joka sattui Dubnossa, Ukrainassa 5. lokakuuta 1942.

»Moennikes ja minä menimme suoraa tietä kuopille. Meitä ei estetty. Nyt kuulin lyhyin väliajoin kiväärinlaukauksia multakasan takaa. Ihmisten, jotka olivat laskeutuneet kuorma-autoista – kaimenikäisiä miehiä, naisia ja lapsia – täytyi riisuutua alastomiksi ratsu- tai koirapiiskaa kädessään pitävän SS-miehen käskystä ja lajitella kenkäänsä, päällysvaatteensa ja alusvaatteensa niille osoitettuihin paikkoihin. Näin kasan, jossa oli arviolta 800–1000 paria kenkiä ja suuret kasat aluspaitoja ja muita vaatekappaleita.

Ihmiset riisuutuivat huutamatta ja itkemättä, seisoiivat yhdessä perheittäin, suutelivat toisiaan ja ottivat jäähyväiset odottaessaan merkkiä toiselta SS-mieheiltä, joka seisoi kuopan reunalla ja piti piiskaa kädessään. Kuopalla viettämäni neljänneksen aikana en kuullut valitusta tai armon rukoilua. Katselin perhettä, johon kuului noin kahdeksan henkeä; mies, vaimo, molemmat noin 50-vuotiaita, ja heidän lapsensa, noin yhden, kahdeksan ja kymmenen vuoden ikäisiä, sekä kaksi aikuista 20–24-vuotiasta tytärtä. Vanha valkohiuksinen nainen piteli vuoden vanhaa lasta sylissään ja lauloi sille jotakin ja kutitteli sitä. Lapsi huusi mielihyvystä. Aviopari katseli sitä silmät kyynelissä. Isä piti noin kymmenvuotista poikaa kädessä ja puhui hänelle hiljaa. Poika taisteli itkua vastaan. Isä osoitti kohti taivasta, siveli pojan päätä ja näytti selittävän hänelle jotakin.

Tuolloin kuopan reunalla seissyt SS-mies huusi toverilleen. Tämä erotti joukosta noin kaksikymmentä henkeä ja käski heidän mennä maakasan taakse. Perhe, josta kerroin oli heidän joukossa. Muistan vielä selvästi kuinka tyttö, mustatukkainen ja hoikka, läheltä ohitseni kulkiessaan osoitti kädellään alapuolelleen ja sanoi: »Kaksikymmentäkolme vuotta!«

Einsatz-ryhmistä kuolemantehtäisiin

Koska osoittautui, että ampumalla suoritettujen joukkoteitoitukset herättivät liiaksi huomiota, vaativat liikaa aikaa, eivätkä olleet hyväksi miehistön moraalille, alettiin jo 1941 tutkia »järkevempiä« menetelmiä suurten ihmismäärien surmaamiseksi. Erilaisten kokeilujen jälkeen keksittiin ratkaisu: kaasu. Menetelmää oli jo kokeiltu T4-ohjelmassa 1941. »Armonmurha«-keskuksissa oli käytetty teräspulloissa säilytettyä hääkaasua. Tämä ei ollut kuitenkaan sopiva vaihtoehto suunniteltua suuruusluokkaa olevaan joukkomurhaamiseen. Sen sijaan ehdotettiin moottoripakokaasujen käyttöä. Joulukuun 8. päivänä 1941 Chelmnon tuhoamisleirillä alettiin käyttää kaasuvaunuja ja 17. maaliskuuta 1942 Belzecin kaasukammiot olivat valmiit vastaanottamaan ensimmäisen juutalaiskuljetuksen Lublinin ghetosta. Belzecin, Sobiborin ja Treblinkan leireillä käytettiin neuvostoliittolaisten hyökkäysvaunujen suurten dieselmoottorien pakokaasuja. Näitä leirejä hoiti noin sata T4-ohjelmassa työskennellyttä henkilöä.

Auschwitzin leirillä suoritettiin syksyllä 1941 kokeita Zyklon B hyönteistentorjunta-aineella, jota käytettiin vaatteiden ja parakkien syöpäläisistä puhdistamiseen. Se osoittautui erittäin tehokkaaksi. Vapautunut syaanivetykaasu johti nopeaan sisäiseen tukehtumiseen. Pian Auschwitzissa aloitettiin säännölliset joukkokaasutukset Zyklon B:n avulla, jota käytettiin myös Majdanekin tuhoamisleirillä ja muutamilla keskitysleireillä Saksassa. Suhteellisen pieni määrä SS-henkilöstöä avustajineen tuli murhaamaan lähes kolme miljoonaa ihmistä eri leirien kaasukammioissa joulukuusta 1941 marraskuuhun 1944.

Vaarat kaasuvaunujen henkilöstön terveydelle

Ote SS-luutnantti August Beckerin raportista 16. toukokuuta 1942. Se käsittelee erikoisrakenteisia vaunuja, joita käytettiin Ukrainassa, Serbiassa ja Chelmnon tuhoamisleirillä.

Einsatz-ryhmä D:n ja C:n kuljetusautojen »huoltotoimet« on loppuunsaatu. Olen huolehtinut siitä, että Einsatz-ryhmä D:n kuljetusautot on naamioitu asuntovaunuiksi asentamalla pieni ikkunaluukku pienten kuljetusautojen sivuille ja kaksi ikkunaluukku suuriin kuljetusautoihin, samaan tapaan kuin usein maalla olevissa taloissa on tapana. Kuljetusautoista oli tullut niin tunnettuja, etteivät pelkästään viranomaiset vaan myös siviilihenkilöt nimittävät niitä »kuolemanautoiksi« heti kun ne tulivat näkökselle. Käsitykseni mukaan autoja ei voida pitää kauaa salassa vaikka ne ovatkin naamioituja. (...)

Olen myös antanut ohjeet, että kaiken henkilöstön tulee pysytellä mahdollisimman kaukana autoista kaasutuksen aikana, välttääkseen terveydenvaaroja mahdollisen kaasuvuodon sattuessa. Haluan kiinnittää huomiotanne seuraavaan: monet erikoisryhmät antavat omien miestensä hoitaa tyhjentämisen kaasuttamisen jälkeen. Olen huomauttanut »Sonderkommandon« (erikoisyksikön) komentajalle, että tämä saattaa aiheuttaa valtavia henkisiä ja ruumiillisia vammoja miehille, ellei nyt, niin mahdollisesti myöhemmin. Miehet ovat valittaneet päänsärystä, joka tulee jokaisen kaasutusta seuraavan tyhjentämisen jälkeen. Toisaalta esiintyy haluttomuutta käskyn muuttamiseen koska pelätään sitä, että jos vankeja käytettäisiin tähän työhön he saataisivat käyttää tilaisuutta hyväkseen ja yrittää karata. Pyydän sopivia ohjeita miesten säästämiseksi vammoilta.

Kaasuttamista ei yleensä suoriteta oikein. Saadaksesen toimituksen läpi mahdollisimman nopeasti, kuljettaja painaa yleensä kaasupolkimen pohjaan. Tämän tuloksena teloitettavat henkilöt tukehtuvat sen sijaan, että torkahtaisivat pois, kuten oli suunniteltu. On osoittautunut, että kun ohjeitani noudatetaan ja säätimet on säädetty oikein, kuolema tapahtuu nopeammin ja vangit uinahtavat pois rauhallisesti. Aikaisemmin havaittuja irtistyneitä jääneitä kasvoja ja ulosteita ei esiinny enää.

Jatkan tänään matkaani Einsatz-ryhmä B:n luokse, josta minut voidaan tavoittaa lisäohjeita varten.

»Koko talven pienet lapset pakotettiin seisomaan ulkona tuntikausia täysin alastomina ja paljain jaloin odottamassa vuoroaan kasvavan paineen alla toimiviin kaasukammioihin. Lasten jalkapohjat jäätyivät kiinni maassa olevaan jäähän. He seisoivat ja itkivät: jotkut paleltuivat kuoliaaksi. Sillä aikaa ukrainalaiset ja saksalaiset kulkivat edestakaisin jonojen vieressä ja löivät ja potkivat uhreja.

Yksi saksalaisista nimeltä Sepp oli viheliäinen ja epäinhimillinen elukka, joka nautti erityisesti lasten kiduttamisesta. Kun hän ahdisteli naisia ja he pyysivät häntä lopettamaan, koska heillä oli lapsia mukanaan, hän otti usein lapsen naisen sylistä ja joko raastoi lapsen kahdeksi kappaleeksi tai piteli lasta jaloista, iski sen pään seinään ja heitti ruumiin menemään.«

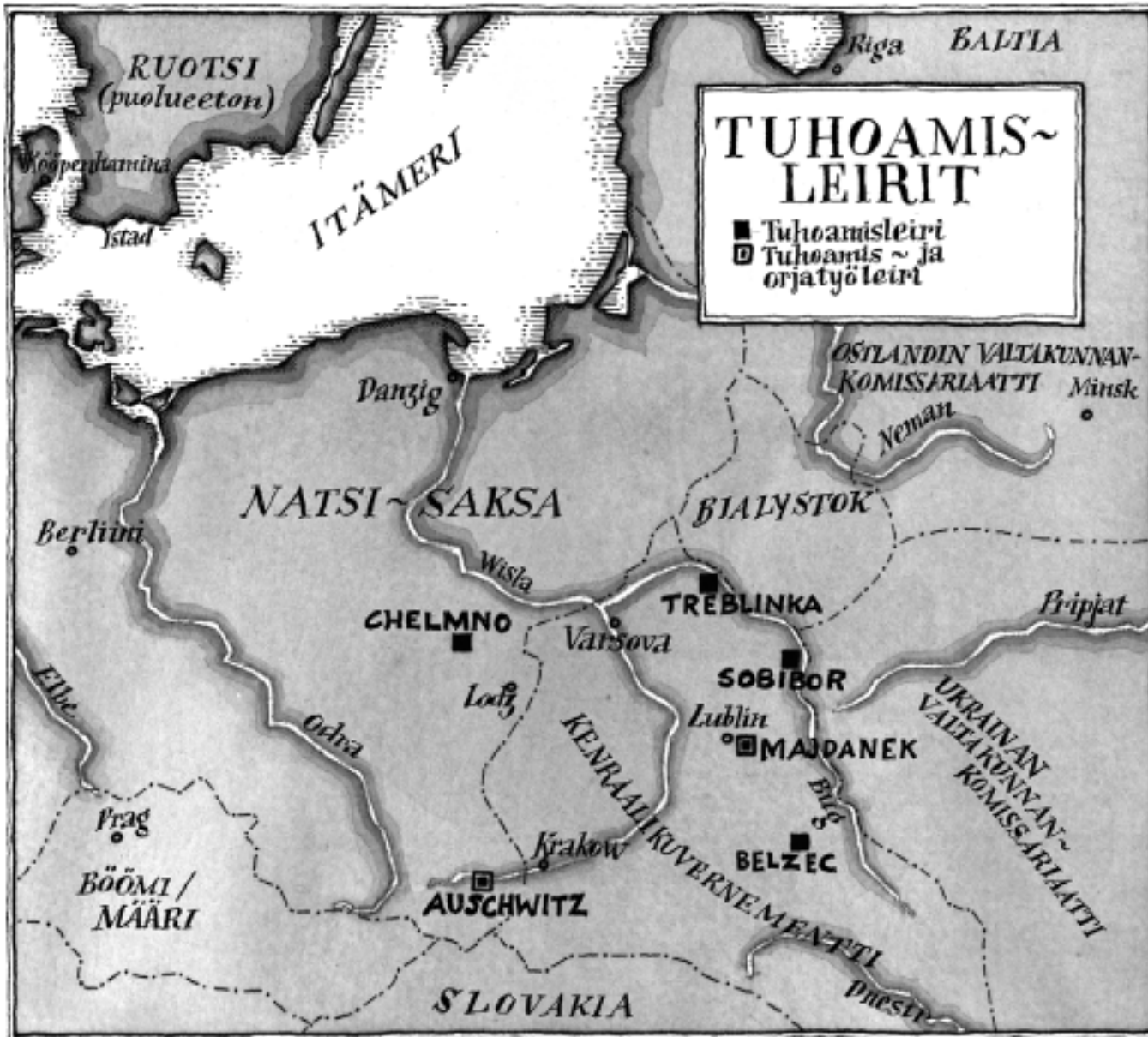
YANKEL WIERNIK, TREBLINKASTA HENKIINJÄÄNYT

Operaatio Reinhard

Belzecin, Sobiborin ja Treblinkan tuhoamisleireillä murhattiin noin 1,7 miljoonaa ihmistä maaliskuun 1942 ja lokakuun 1943 välisenä aikana. Leirit olivat osa nk Operaatio Reinhardia, jonka tarkoituksena oli tyhjentää Puola juutalaisista ja varastaa heidän omaisuutensa. Mitään ei saanut mennä hukkaan. Vaatteiden, rahan ja henkilökohtaisten tavaroiden lisäksi otettiin myös hiukset ja kultahampaat talteen. Tämän työn, kuten myös ruumiiden poistamisen suorittivat juutalaiset vangit.

Leirit olivat pieniä, n. 600 metriä pitkiä ja 400 metriä leveitä. Saksalaista henkilöstöä ei ollut kovinkaan paljon. Jokaisessa leirissä oli noin 30 SS-miestä ja satakunta värvättyä balttia. Eri leirit oli rakennettu samanlaisten periaatteiden mukaan ja ne olivat entisen SS-miehen mukaan »primitiivisiä mutta hyvin toimivia kuoleman liukuhienoja«. Siellä ei ollut lääkäreitä, jotka valikoivat vankeja kuten Auschwitzissa tai Majdanekissa. Ihmiset saapuivat junalla, usein karjavaunuissa. Heille sanottiin, että he joutuisivat työhön, mutta että heidät piti »desinfoida« ensin. Ja sen vuoksi heidän tuli riisuutua alastomiksi ja luovuttaa kaikki tavaransa, miehet ja naiset erikseen. Tämän jälkeen heidät ajettiin kaasukammioihin.

Moottorit käynnistettiin ja häkä johdettiin putkea pitkin täyteen ahdettuihin huoneisiin. Koko toimitus kesti tunnin tai kaksi. Yhdessä päivässä Treblinkassa pystyttiin surmaamaan 15000 ihmistä, »mutta tuolloin teimme työtä puoleen yöhön«, selvitti sama SS-mies. Alussa ruumiit haudattiin valtaviin joukkohautoihin, mutta syksyllä 1942 niitä alettiin polttaa. Korkeintaan sata juutalaista selviytyi hengissä Treblinkasta, Sobiborista joitakin kymmeniä ja Belzecistä vain kaksi.

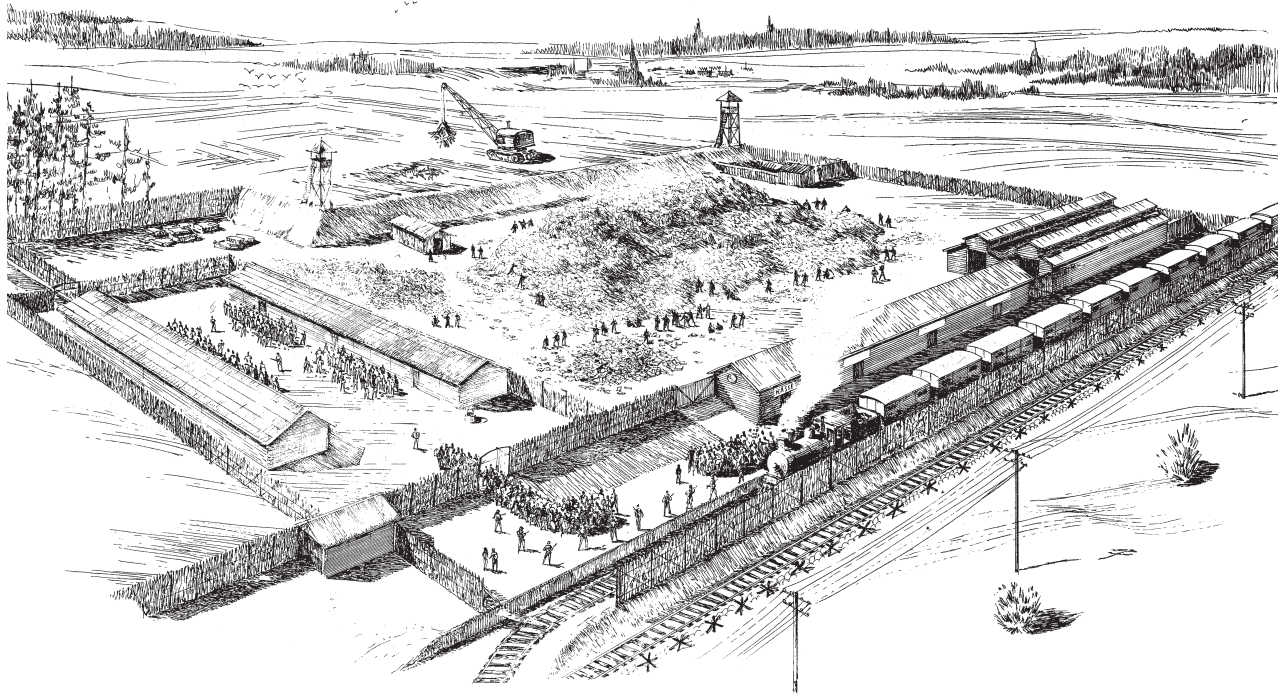

Treblinkan julistetaulu:

Varsovan juutalaiset!
 Saavutte nyt läpikulkuleirille, josta teidät kuljetetaan työleirille. Kulikutautien ehkäisemiseksi sekä vaatteet että matkatavarat on luovutettava desinfiointia varten. Kulta, käteinen raha, ulkomaan valuutta ja korut on jätettävä kassakonttoriin kuittia vastaan. Nämä saa myöhemmin takaisin kuitenkin esittämällä. Kaikkien leirille sapuvien on puhdistauduttava kylvyssä ennen matkan jatkamista.

Tuhoamisleirit ja uhrien määrät

Chelmno	152 000 – jouluk. 41 – heinäk. 44	320 000
Belzec	maalisk. 42 – jouluk. 42	600 000
Sobibor	huhtik. 42 – lokak. 43	250 000
Treblinka	heinäk. 42 – elok. 43	700 000 – 900 000
Majdanek	lokak. 41 – heinäk. 44	yli 360 000
Auschwitz-Birkenau	tammik. 42 – tammik. 45	yli 1 100 000

Treblinkan kuolemantehdas

Saapuminen Treblinkaan. Kaasukammiorakennus on kuvan vasemman osan ulkopuolella, mutta nk taivastie kaasukammioihin alkaa vasemmalla olevan pitkän parakin kauimmaisesta päästä.

Suurella aukiolla työskentelee lajitteluosasto lajitellen ihmisten mukanaan tuomista vaatteista ja muista tavaroista koostuvia röykkiöitä. Taustalla näkyy kaivinkone joukkohautojen luona. Lähes miljoona ihmistä vietiin Treblinkaan, mutta korkeintaan sata heistä säilyi sodasta hengissä.

Piirroksen on tehnyt Samuel Willenberg, joka oli vankina Treblinkassa ja se julkaistiin kirjassa »Kapina Treblinkassa«. Hänet pakotettiin muun muassa leikkaamaan naisilta hiukset ennen kuin heidät ajettiin kaasukammioon. Hän lajiteli myös murhattujen jättämää omaisuutta, joka lähetettiin sitten takaisin Saksaan. Willenberg osallistui Treblinkan kapinaan 2. elokuuta 1943. Hän hankkiutui takaisin Varsovaan, jossa hän liittyi Puolan vastarintaliikkeeseen ja osallistui sen kapinaan elokuussa 1944.

Franz Stangl

Juutalaisten joukkotuhosta keskusteltaessa on tapana väittää, että se oli seurausta siitä, että »kirjoituspöytämurhaajat« pitivät käynnissä »kuoleman koneistoa«. Ei saa kuitenkaan koskaan unohtaa, että kuten historioitsija Christopher Browning on kirjoittanut: »Joukkotuho tapahtui viime sijassa siksi, että perustasolla ihmiset tapoivat toisia ihmisiä suurin joukoin pitkän ajanjakson kuluessa.«

Jopa tuhoamisleirien komentajat olivat ihmisiä, kuten me kaikki. Franz Stangl oli ensin komentajana Sobiborissa ja sitten Treblinkassa. Hänet pidätettiin Brasiliassa 1960-luvulla ja lähetettiin takaisin Länsi-Saksaan, jossa hänet asetettiin oikeuteen ja tuomittiin satojentuhansien ihmisten murhasta. Mutta samanaikaisesti kun Stangl hoiti jättiläismäisen murhaprosessin hallintoa hän oli myös isä ja aviomies. Seuraava lainaus käsittelee valintaa, jota ei tehty, koska kysymystä ei asetettu sodan aikana. Lehtimies haastatteli Stanglin vaimoa ja kysyi: »Voitko sanoa (...) mitä luulet, että olisi saattanut tapahtua, jos olisit pakottanut miehesi valitsemaan. Jos olisit sanonut: »näin asia on. Tiedän, että se on erittäin vaarallista, mutta sinun on joko lopetettava se hirvittävä toimi, jota hoidat tai minä ja lapset jätämme sinut.« Theresa Stangl vastasi: »Uskon, että jos olisin pannut hänet valitsemaan kahden asian välillä – Treblinkan tai minut, hän olisi (...) Kun asia olisi todella kärjistynyt, hän olisi valinnut minut.«

Hänen miehensä päätti kuitenkin vapaaehtoisesti auttaa yli puolen miljoonan ihmisen murhaamisessa.

Tuhoaminen työn kautta

Tuhoaminen työn kautta oli toinen menetelmä, jota saksalaiset käyttivät vankien surmaamiseen. Heidät pakotettiin tekemään enemmän tai vähemmän mielettömiä töitä äärimmäisen vaikeissa olosuhteissa.

Tämä vaikean ruoanpuutteen, kehojen hygieenisten olojen, vartijoiden raakuuden ja pienimmistäkin »rikkeistä« langetettujen mielivaltaisten rangaistusten ohella merkitsi suurta vankien katoa tuhansissa työ- ja keskitysleireissä.

Majdanekin tuhoamisleirin vanki, Joseph Schupack kuvaa nöyryyttävää »työtä« leirissä.

»Sitten menimme »työhön«.

Puukengissämme meidät ajettiin aukion kulmaan heidän hakatessa meitä sa-man aikaisesti kepeillään. Siellä meidät pakotettiin täyttämään toisinaan lakkimme, toisinaan puseromme kivillä, määrällä hiekalla ja mudalla ja isku-jen sataessa päällemme kannoimme sen molemmin käsin aukion vastakkaiseen kulmaan jne. Saimme juosta kujanjuoksua kepein ja piiskoin varustautuneiden karjuvien SS-miesten ja etuoikeutettujen vankien välissä, kepin- ja piiskaniskujen sateessa. Se oli yhtä helvettiä.«

Auschwitz-Birkenau

Vuodesta 1940 alkaen Auschwitz toimi puolalaisten poliittisten vankien keskitysleirinä. Leiri sijaitsi suuren rautatieristeyksen läheisyydessä ja siitä oli kasvanut nopeasti valtaisa kompleksi, joka koostui noin neljästäkymmenestä eri leiristä. Leireillä toimi suuri määrä lääkäreitä ja monet heistä omistautuivat erilaisille valelääketieteellisille kokeille. Tunnetuimmat leirit ovat Auschwitz I (Stammlager), Auschwitz II (Birkenau) ja Auschwitz III (Monowitz).

Vangit kärsivät vakavasta aliravitsemuksesta, sairauksista, orjatyöstä ja henkisestä ja ruumiillisesta terrorista. Joukkokaasutukset Auschwitzissa alkoivat vuoden 1941 lopulla. Keväällä 1942 tällainen toiminta siirrettiin Birkenauhun, jonne rakennettiin kaksi tilapäistä kaasukammiota muunnettuihin asuinrakennuksiin. Birkenauun krematoriot valmistuivat keväällä 1943. Unkarin juutalaisten kuljetusten myötä Birkenauhun keväällä ja kesällä 1944 murhaaminen saavutti huippunsa. Tuolloin saattoi saapua kolme-neljä junakuljetusta päivässä tuoden mukanaan 3 000 – 3 500 ihmistä. Noin joka kymmenes heistä pantiin työhön, muut kaasutettiin. Birkenauun vahvistetut krematoriotkaan eivät kestäneet sellaista painetta. Ruumiita poltettiin sen vuoksi myös maakuopissa. Viimeiset kaasutukset tapahtuivat syksyllä 1944. SS oli purkanut kaasukammiot ja sen jälkeen räjäyttänyt niiden jäännökset ennen kuin Puna-armeija valtasi Auschwitz-Birkenauun 27. tammikuuta 1945. Noin miljoonan euroopanjuutalaisen lisäksi Auschwitzissa murhattiin 75 000 puolalaista, 21 000 mustalaista, 15 000 neuvostoliittolaista sotavankia ja 15 000 muihin kansallisuuksiin kuuluvaa vankia. Leiri vaati vähintään 1,1 miljoonaa uhria.

*»Olin ensimmäistä kertaa läsnä ulkona
aamulla kello 3 »Sonderaktionissa«
(erikoisoperaatiossa). Tähän verrattuna
Danten »Inferno« on silkka komedia.
Auschwitzia ei suotta kutsuta tuhoamisleiriksi!
(...)
Osallistuin naisleirin vankeihin
kohdistuneeseen »Sonderaktioniin« (...) Todella
hervittävää. Olen yhtä mieltä Thilon kanssa,
joka huomautti meidän olevan anus mundissa
[maailman peräsuolella].«*

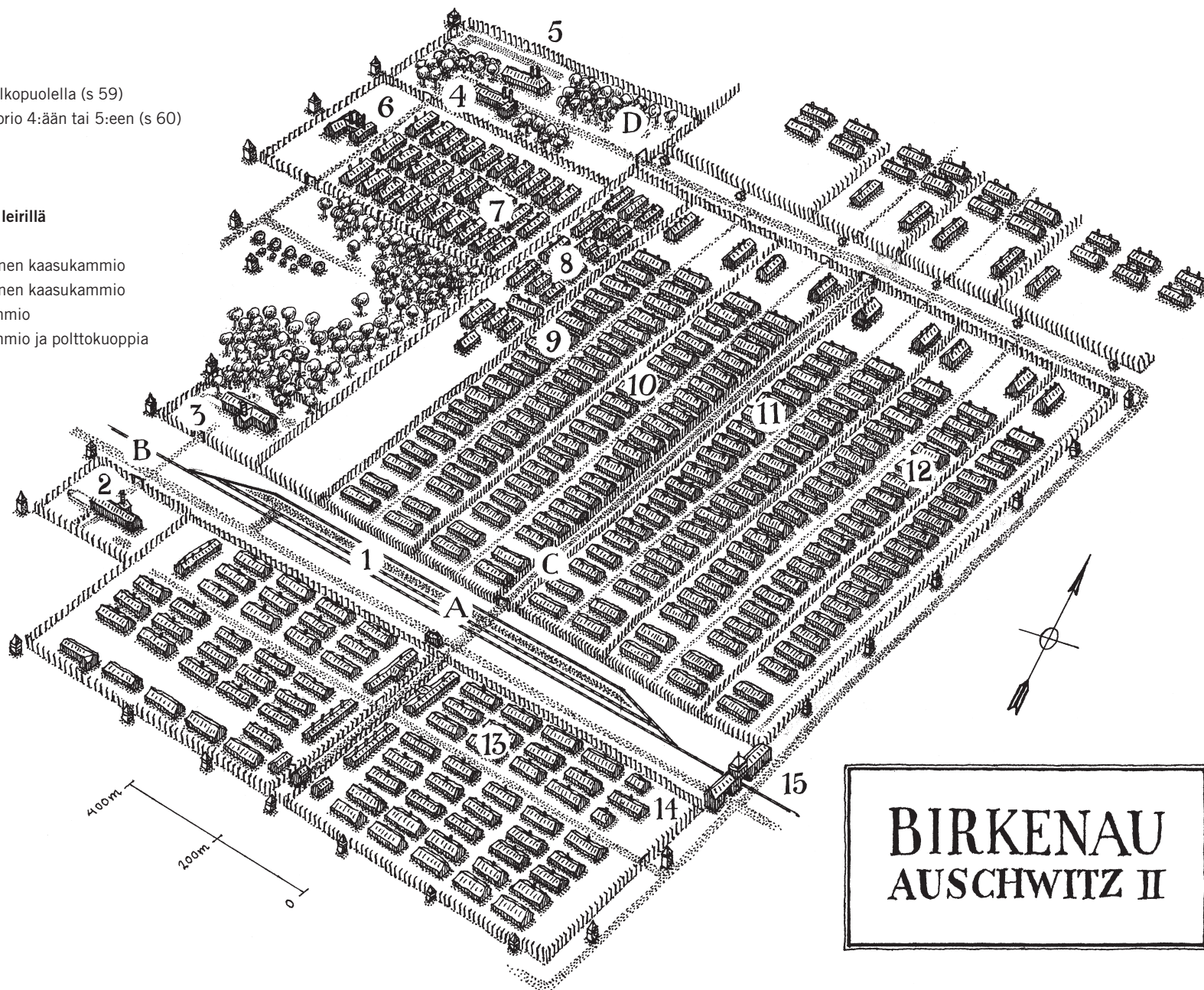
OTE SS-LÄÄKÄRINÄ AUSCHWITZ-BIRKENAUN TUHOAMISLEIRILLÄ TOIMINEEN JOHANN P. KREMERIN PÄIVÄKIRJASTA, 2. JA 5. SYYSKUU 1942.

Kuvia Birkenauista kirjassa

- A. Laiturin pohjoisosassa (s 58)
- B. Naisia ja lapsia krematorio 2:n ulkopuolella (s 59)
- C. Naisia ja lapsia matkalla krematorio 4:ään tai 5:een (s 60)
- D. Kansikuva

Tärkeitä rakennuksia ja paikkoja leirillä

- 1. Valikointilaituri.
- 2. Krematorio 2, jossa oli maanalainen kaasukammio
- 3. Krematorio 3, jossa oli maanalainen kaasukammio
- 4. Krematorio 4, jossa oli kaasukammio
- 5. Krematorio 5, jossa oli kaasukammio ja polttokuoppia
- 6. »Sauna« – vankien rekisteröinti
- 7. »Kanada« – tavaroiden lajittelu
- 8. Sairastuvat
- 9. Mustalaisten perheleiri
- 10. Miesten leiri
- 11. Unkarilaisten juutalaisnaisten leiri
- 12. Theresienstadtin juutalaisten perheleiri
- 13. Naisleiri
- 14. Parakki lääketieteellisiä kokeita varten
- 15. »Kuoleman portti« – junien sisään tuloportti

Aussortierung

Valikointi. Yksi monista kuvista laiturilla tapahtuvasta valikoinnista Birkenaussa. Monet henkiinjääneet todistavat miten tämä hetki merkitsi heidän perheidensä loppua. Saksalaiset SS-lääkärit ja muut upseerit valikoivat ketkä otetaan leirille työhön. Kuvan yläosassa näkyy kolonna keltomaksi katsottuja ihmisiä, enimmäkseen lapsia, naisia ja vanhuksia, matkalla krematorio 2:n kaasukammioon.

200 kuvaa Birkenauista

»Juutalaiskysymyksen lopullisen ratkaisun« valokuvaaminen oli kielletty. Mutta monet rikkoivat kieltoa, ennen kaikkea joukkoteloituksissa. Yksittäiset sotilaat ottivat kuvia, joita he lähettivät kotiin tai näyttivät ystävilleen ja tuttavilleen lomillaan. Tuhoamisleireiltä on säilynyt erittäin vähän kuvia.

»Umsiedlung der Juden aus Ungarn« (Juutalaisten siirtäminen Unkarista) onkin sen vuoksi ainutlaatuinen dokumentti, joka löytyi sodan lopussa keskitysleiriltä. Kuvat on todennäköisesti otettu toukokuun lopussa tai kesäkuun alussa 1944, jolloin unkarinjuutalaisten kuljetukset Auschwitz-Birkenauhun pyörivät täyttä vauhtia. Miksi valokuvat otettiin ja kuka ne otti on edelleen arvoitus. Valokuvat on järjestetty aikajärjestykseen ja sijoitettu kaunokirjoitettujen otsikoiden alle. Ensimmäinen otsikko on »Kuljetusjuna saapuu«. Sen jälkeen seuraavat järjestyksessä, »Valikointi«, »Vielä käyttökelpoisia miehiä«, »Vielä käyttökelpoisia naisia«, »Ei enää käyttökelpoisia miehiä«, »Ei enää käyttökelpoisia naisia ja lapsia«, »Siirto työleiriin« ja lopuksi »Tavaroita«. Viimeksi mainitun otsikon alla on kuvia matkatavararöykkiöistä ja pinoista kengistä jne ja lopuksi kaksi kuvaa krematoriosta pieneltä keskitysleiriltä. »Käyttökelpoiset« naiset ja miehet ovat nuoria ja vahvoja, »käyttökelvottomat« vanhoja, vammaisia ja naisia lapsineen. Nämä vanhat, vammaiset ja naiset lapsineen vietiin suoraan kaasukammioihin. Kansikuvassa, tällä ja seuraavilla sivuilla näemme kuvia, jotka on sijoitettu otsikoiden »Valikointi« ja »Ei enää käyttökelpoisia naisia ja lapsia« alle.

Nicht mehr einsatzfähige Frauen u. Kinder.

Kelvottomiksi katsotut seisoskelemassa Krematorio 2:n portin ulkopuolella. Heidän elämästään on jäljellä ehkä tunti. Ennen kuin päivä on päättynyt, nämä naiset ja lapset on tukehdutettu hengiltä ja muutettu tuhaksi suunnitelmallisessa, teollisessa prosessissa. Tältä paikalta he siirtyvät pienen puutarhan ohitse muutamia porrasaskelmia alas pukuhuoneeseen. Riisuutumisen

jälkeen he menevät viereiseen kaasukammioon, jonne mahtuu jopa 2000 ihmistä. Jykevät ovat suljetaan, valot sammutetaan ja kammioon päästetään syaanivetyä kehittävät Zyklon B-kiteet. Kaasun poistuulettamisen jälkeen juutalaiset »Sonderkommandovangit« kuljettavat ruumiit krematoriuoneihin poltettavaksi. Koko tämä prosessi vei usein vain tunnin tai

»Viisi kerrallaan he kulkevat sisääntulokatua pitkin.
Se on lähtökatu, mutta sitä he eivät tiedä. Sitä kuljetaan vain kerran.
He kulkevat hyvässä järjestyksessä – niin, että heitä ei voida moittia mistään.
He saapuvat suuren rakennuksen luokse ja huokaisevat.
Viimeinkin perillä.
Ja kun naisille karjutaan, että heidän täytyy riisuutua, he riisuvat lapsensa ensin ja varovat tarkoin herättämästä heitä täysin. Vuorokausien matkan jälkeen he ovat levottomia ja kiukuttelevia.
ja he alkavat riisuutua lastensa edessä – väliäkö sillä?
ja kun he saavat kukin pyyheliinansa he mietiskelevät onko suihku lämmin, koska lapset voivat palella
ja kun miehet tulevat suihkuun toisesta ovesta hekin alastomina, he kätkevät lapset omaa kehoaan vasten.
Ja ehkä silloin kaikki ymmärtävät.«

CHARLOTTE DELBO

600 poikaa

Sonderkommandon jäsen, Salmen Lewental, kuvaa tapausta, jota hän joutui todistamaan Auschwitz-Birkenaun leirillä 20. lokakuuta 1944. Hänen kertomuksensa käsikirjoitus löytyi 1961 maahan kaivettuna leirin krematoriumin läheltä.

»Keskellä kirkasta päivää tänne tuotiin 600 juutalaista 12–18-vuotiasta poikaa. Heillä oli päällään pitkät, erittäin ohuet vanginvaatteet; jaloissa rikkinäiset kengät tai puukengät.(...) Paikalla he saivat komennon riisuutua siinä. Pojat panivat merkille savun, joka nousi piipuista ja ymmärsivät heti, että heitä oltiin ajamassa kohti kuo-

Naisia ja lapsia, jotka ovat aloittaneet 1,5 kilometrin vaelluksen kohti Krematorio 4:ä tai 5:tä Auschwitz-Birkenaussa. Taustalla näkyy joitakin tavara-vaunuja laiturin vierellä.

lemaa. He alkoivat juoksennella epätoivoisesti ympäriinsä ja repiä hiuksiaan tietämättä miten voisivat pelastautua. Monet heistä puhkesivat sydäntäsärkevään itkuun, lohduttomat valitushuudot kantoivat kauas. (...)

Pojat riisuutuivat vaistonomaisen kuolemanpelon vallassa, alastomina ja paljasjalkaisina he pakkautuivat tiiviisti yhteen iskuja välttääkseen ja he seisoivat lopulta aivan hiljaa. Rohkea poika meni heitä komentavan henkilön eteen – tämä seisoi meidän vieressämme – ja pyysi, että hän saisi elää ja lupasi samalla tehdä kaikkein raskainta työtä. Hän sai muutamia iskuja paksusta nuijasta päähänsä.

Monet pojista juoksivat »Sonderkommandoon« kuuluvien juutalaisten luokse, heittäytyivät heidän kaulaansa ja rukoilivat, että nämä pelastaisivat heidät. Toiset juoksivat alastomina eri suuntiin suurella aukiolla (välttääkseen kuoleman). Joukkoa komentava huusi SS-vartijan pampun kanssa avukseen.

Nuoret kirkkaat pojanäät voimistuivat minuutti minuutilta, kunnes ne muuttuivat katkeraksi itkuksi. Tämä hirvittävä valitus kuului matkojen päähän. Seisoimme täysin jäykkinä ja lamaantuneina itkusta ja valituksesta. SS-miehet seisoskelivat tyytyväisinä hymyillen ilman pienintäkään merkkiä säälistä näyttäen ylpeiltä voittajilta ajaessaan poikia hirvittävin iskuin bunkkeriin. (...)

Muutamit pojista juoksentelivat edelleen edestakaisin aukiolla ja yrittivät pelastautua. SS-miehet juoksivat heidän perässään villisti lyöden, kunnes saivat lopulta tilanteen hallintaansa ja kaikki bunkkeriin. Heidän ilonsa oli sanoin kuvaamaton. Eikö heillä itsellään ollut lapsia?»

Työntekoa helvetissä

Niin kutsuttu Sonderkommando koostui vangeista, jotka saksalaiset pakottivat tekemään kaikkein vastenmielisimmät työt leirissä. Sonderkommandoon kuuluvat pidettiin tarkasti eristettyinä muista vangeista ja ulkomaailmasta, koska heillä oli hirvittävä salaisuus. Heidän »työnsä« oli tyhjentää kaasukammiot, poistaa vainajilta kultahampaat, leikata hiukset ja sitten polttaa ruumiit krematorioissa tai kuopissa. Päivästä toiseen. Sonderkommandon jäsenet elivät usein vain lyhyen ajan ja heidät vaihdettiin säännöllisesti uusiin »eläviin kuolleisiin«. Eräs heistä kertoi: »Luonnollisesti olisin voinut tehdä itsemurhan tai tulla tapetuksi, mutta halusin pysyä hengissä kostaakseni ja todistaakseni siitä. Älkää luulko, että olemme hirviöitä: me olemme juuri sellaisia kuin tekin, vain paljon onnettomampia.« (...)

Yksi henkiin jääneistä oli italialainen kirjailija Primo Levi. Hänen mukaansa »Sonderkommandon suunnittelu ja organisointi on kansallissosialistien hirvittävin rikos«. (...) Järjestelmä merkitsi yritystä vierittää syy muiden niskoille – tarkemmin sanottuna uhrien – niin, että näiltä otettiin pois se lohtu, joka on viattomalla.«

Levi sanoo, että Sonderkommandolla oli todellakin tarkoitus: »Me, herrakansa, olemme teidän tuhonne, mutta te ette ole meitä parempia. Jos haluamme, ja me haluamme, emme tuhoa ainoastaan ruumistanne vaan myös sielunne, aivan kuin olemme turmelleet omat sielunne.« Natsismin hyväksyminen ja sen tekeminen johtotähteksi johtaa Levin mukaan väistämättömään sisäiseen turmelukseen.

Kaasukammion avaaminen. Yksi ranskalaisen Sonderkommandon jäsenen ja hengissä säilyneen David Oléren monista piirroksista. Olére teki piirustuksen sodan päättymistä seuraavana vuonna.

*»Ja koko päivän ja koko yön
kaikkina päivinä ja kaikkina öinä piipuista
nousee savu, joka syntyy Euroopan kaikista
maista tulevasta polttoaineesta.«*

CARLOTTE DELBO

Kapina ghetossa

Huolimatta epäinhimillisistä elinoloista, Varsovan ghetossa ryhdyttiin kapinaan ja vastarintaan. Kuvassa ollaan kuljettamassa pois muutamia vastarintasotureita. Toisten onnistui paeta.

Vastarintaa ja pelastustoimia

Yhden juutalaisten joukkotuhoa koskevan myytin mukaan kuusi miljoonaa juutalaista kulki teurastettavaksi kuin lampaat, vastarintaa tekemättä. Todellisuudessa on olemassa tuhansia esimerkkejä vastarinnasta, Varsovan gheton kapinasta juutalaispartisaanien hyökkäyksiin saksalaisia joukkoja vastaan Länsi- ja Itä-Euroopassa. Keskitys- ja tuhoamisleireillä vastarintaa organisoivat sekä juutalaiset että ei-juutalaiset vangit. Saksalaiset murskasivat jokaisen vastarintayrityksen väkivallalla, joka ei tuntenut mitään estoja.

Nuoret ihmiset, jotka usein halusivat nousta vastarintaan, eivät vaarantaneet ainoastaan omaa henkeään vaan myös vanhempiensa ja sisarustensa ja ehkä satojen muiden hengen. Työjoukkueiden vangit tiesivät, että paosta rankaistiin kohtalonveljiä, ja myös tuhoamisleirien vangit epäröivät, vaikka he tiesivät silti voivansa joutua surmatuiksi milloin tahansa. Monien päätöksen ratkaisi halu elää tai ainakin kuolla arvokkaasti.

Varsovan gheton juutalainen taistelujärjestö kehotti julistuksessaan tammikuussa 1943:

»Vapautta ei saada vaeltamalla alistuneena kuolemaan, kuin lampaat teurastettaviksi. Vapaus saadaan tekemällä jotakin suurempaa: taistelemalla! Sillä, joka puolustaa itseään on mahdollisuus pelastaa itsensä! Se, joka jo alusta alkaen luopuu oikeudestaan itsepuolustukseen – on jo hävinnyt. Tehkää kansalle selväksi, että sen on taisteltava! Myös meidät oli tarkoitettu elämään! Myös meillä on oikeus elää (...) Antakaa kansan herätä taistelemaan elämästään.«

Laskelmien mukaan vastarintaryhmiä oli yli sadassa

Itä-Euroopan ghetossa. Mutta tavallisin vastarinnan muoto olivat partisaanijoukot Itä-Euroopan metsissä. Jopa 20000 juutalaista taisteli tällaisissa joukoissa, osa heistä oli yhdessä pakenemaan onnistuneita perheitä. Länsi-Euroopassa juutalaisia partisaaneja toimi Ranskassa ja Belgiassa. Monet partisaanijoukot kätkivät juutalaisia. Pienen määrän juutalaisia lapsia onnistui löytää piilopaikka luostareista tai kristittyjen perheiden luota Puolassa, Hollannissa ja Ranskassa ja heidät kasvatettiin usein kristinuskoon. Saksalaiset säätivät ankaria rangaistuksia »rikoksesta« piilottaa juutalaisia, mutta siitä huolimatta oli ihmisiä, jotka olivat halukkaita ottamaan tämän riskin.

Toinen vastarinnan muoto oli yritys salakuljettaa juutalaisia pois natsien hallitsemilta alueilta. Se ei ollut helppoa, koska monet maat sulki kauan rajansa, ja kuten esimerkiksi Sveitsi, lähettivät usein takaisin juutalaiset, jotka olivat onnistuneet pääsemään maahan. Joidenkin juutalaisten onnistui päästä kiertoteiden kautta Palestiinaan, toiset joutuivat aina Shanghaihin saakka.

Kaupunki oli japanilaisten hallussa. Japani oli Saksan liittolainen sodassa, mutta se ei kannattanut natsien ideologista juutalaisvihaa.

»Mikä tahansa saattoi olla vastarintaa, sillä kaikki oli kiellettyä. Kaikki toiminta, joka osoitti, että vangilla oli jotakin jäljellä entisestä persoonallisuudestaan ja ominaisuuksistaan, oli vastarintaa.«

ANDREA DEVOTO, ITALIALAINEN PSYKIATRI

»Silloin hän sanoi venäjäksi: ›Toverit, tämä on elämäni kaunein päivä, sillä olen omin silmin nähnyt suuren ihmisjoukon tulevan ulos ghetosta! ... En anna teille mitään lupauksia. Meidät saatetaan tappaa kun yritämme elää, mutta meidän on tehtävä kaikkemme useampien ihmishenkien pelastamiseksi. Näin menettelemme. Me emme valikoi, me emme tuhoa vanhuksia lapsia ja naisia. Elämä on kovaa, me elämme alituisessa vaarassa, mutta jos meidät tuhotaan, jos kuolemme, niin kuolemme ihmisinä.«

MOSHE BAIRACH, BIELSKIN PERHELEIRIN JÄSEN

Partisaanit metsässä

Puolanjuutalainen Tuvia Bielski päätti mennä maan alle saksalaismiehityksen alkaessa. Hän keräsi joukon sotureita ympärilleen läntisen Valkovenäjän metsiin.

Bielski päätti, että ryhmän ei tulisi vain puolustaa itseään vaan sen tulisi myös aktiivisesti ottaa yhteyttä muihin hätää kärsiviin juutalaisiin saadakseen heidät liittymään joukkoon, jonka nimeksi tuli Bielskipartisaanit.

Vapauden koittaessa 1944 lähes 1200 miestä, naista ja lasta eli partisaanien suojeluksessa. Koska ryhmän johtoajatuksena oli käsitys, että oli parempi pelastaa juutalaisia kuin tappaia saksalaisia, ryhmä säilyi sodasta hengissä.

Saksalaisten miehittämän alueen metsissä Itä-Puolassa ja Neuvostoliiton länsiosissa oli useita samanlaisia perheleirejä. Vasemmalla olevassa lainauksessa Moshe Bairach kertoo mitä Bielski sanoi kun he kohtasivat hänet metsässä.

Kapina Varsovan ghetossa

Kun yli 250000 juutalaista oli karkotettu Varsovasta Treblinkaan, jäljellä olevat juutalaisen vastarintaliikkeen jäsenet katsoivat, että ei ollut enää muuta vaihtoehtoa kuin aseellinen vastarinta. Tammikuun 18. päivänä 1943 saksalaisjoukot menivät ghettoon karkottaakseen sen jäljellä olevat asukkaat. He joutuivat välittömästi hyökkäysten ja tulen kohteeksi ja kärsivät ensimmäiset tappionsa. Vaikka saksalaisten onnistuikin kerätä 6000 juutalaista karkotettaviksi, he järkyttyivät ja vetäytyivät takaisin. Ghetto jätettiin rauhaan muutaman kuukauden ajaksi. Tänä aikana vastarintaliikkeen onnistui hankkia satakunta revolveria, joitakin kiväärejä ja yksi konekivääri. Lisäksi heillä oli käytössään käsikranaatteja ja kotitekoisia pommeja. Yhteensä 800 naista ja miestä valmistautui väistämättömään taisteluun kunnostaen bunkkereita ja muita piilopaikkoja. Kapina alkoi 19. huhtikuuta 1943 kun saksalaiset menivät ghettoon.

Siitä huolimatta, että heillä oli tukenaan hyökkäysvaunuja, vastarinnan voimakkuus sai heidät muuttamaan taktiikkaansa. He alkoivat käyttää tykistöä ja jopa ilmahyökkäyksiä. Kapinan kuudentena päivänä yksi kapinan johtajista, Mordechai Anielewicz kirjoitti: »Yksi asia on varma. Tapahtunut on ylittänyt rohkeimmatkin odotuksemme. Saksalaiset ovat paenneet ghetosta kaksi kertaa. (...) Meidän tappiomme ovat mitättömiä.«

Nyt saksalaiset alkoivat sytyttää taloja tuleen yksi kerrallaan pakottaen niihin piiloutuneet puolustajat esiin ampuaksensa heidät. Taistelut ghetossa kestivät kolme viikkoa. Yksi henkiinjääneistä vastarintamiehistä kirjoitti: »Teimme vastaiskun, se teki kuoleman helpommaksi ja kohtalomme kevyemmäksi.«

Sog nit kejn mol

Hirsch Glik

Sog nit kejn mol, as du gejsst dem lez-tu Weg, chotsch Him-len
blaj-e - ne far-schtel-in-bloj-e Teg. Ku-men
wet noch un-ser oiss-ge benk-te Scho, ss'wet a
Rojk-ton un-ser Trot mir se-nen do!

Älä koskaan sano että kuljet viimeistä tietä
vaikka lyijynraskas taivas varjostaa sinisen päivän
Hetki josta uneksimme tulee
askelemme tulevat kaikumaan: Olemme täällä!

Hirsch Glik (1920–1943) liittyi partisaaneihin Vilnan ghetossa 1943. Varsovan gheton kapinan innoittamana hän kirjoitti laulun »Sog nit Kejn mol!«, joka tuli tunnetuksi juutalaisten partisaanien lauluna.

»Täsmälleen kello neljä iltapäivällä joukoille lähetetään viesti että niiden on tultava välittömästi autotalliin saadakseen aseet. Plockilainen Rodak vastaa jakelusta. Kaikkien ohitse kulkevien on aseiden saadakseen ilmoitettava tunnussana: »Kuolema!« Siihen he saavat nopeasti vastauksen »Elämä!« »Kuolema – elämä«, »kuolema – elämä« sanoja toistetaan innokkaasti nopeassa tahdissa ja kädet ojentuvat kohti kaivattuja kiväärejä, pistooleja ja käsikranaatteja. Samanaikaisesti hyökätään leirin tärkeimpien SS-murhaajien kimppuun. Komentaja Zelomir käy kahden SS-vartijan kimppuun kirveen kanssa ja tulee luoksemme. Hän ottaa johdon käsiinsä. Autotallin vieressä seisoo saksalainen panssariauto. Rodak on hyvissä ajoin pitänyt huolen siitä, että se ei käynnisty. Nyt hän suojautuu sen taakse ampuessaan saksalaisia. Hänen laukauksensa tappaa Sturmführer Kurt Meidlarin ja useita Hitlerin lurjuksista. Sodovitzin ryhmän onnistuu vallata asevarasto. Aseet jaetaan tovereille. Nyt meitä on kaksisataa aseistautunutta. Muut käyvät saksalaisten kimppuun kirvein, lapioin ja hakuin. (...) Suurin osa meikäläisistä kaatuu, mutta myös saksalaiset kaatuvat. Harvat meistä selviävät hengissä.«

TREBLINKAN TUHOAMISLEIRIN KAPINAAN OSALLISTUNUT
JA SIITÄ HENGISSÄ SELVINNYT STANISLAW KON

Kapinat tuhoamisleireissä

Kaikista juutalaisten joukkotuhon aikana tehdyistä vastarintayrityksistä kapinat kuolemanleireissä olivat rohkeimpia ja toivottomimpia. Juutalaisvangit tiesivät, että saksalaiset eivät antaisi heidän jäädä eloon. Heidät saatettiin tappaa milloin tahansa. Jokainen onnistunut pakoyritys johti raivokkaaseen ajojahtiin. Kuitenkin kapinaan noustiin kolme kertaa. Treblinkassa elokuussa 1943, Sobiborissa lokakuussa samana vuonna ja Auschwitz-Birkenauissa lokakuussa 1944.

Treblinkan kapina alkoi 2. elokuuta iltapäivällä. Joidenkin vankien oli onnistunut hankkia aseita ja toiset hyökkäsivät vartijoiden kimppuun kirvein, lapioin tai paljain käsin. Joitakin leirin rakennuksista sytytettiin tuleen. Yleisessä kaaoksessa monien 700:sta vangista onnistui paeta. Useimmat heistä vangittiin pian uudelleen ja surmattiin, vähemmän kuin 100 säilyi kapinasta ja sodasta hengissä. Kaasukammiot olivat käytössä vielä kaksi viikkoa kapinan jälkeen.

Sobiborin kapina oli parhaiten organisoitu. Monia SS-miehiä ja ukrainalaisia apujoukkoja surmattiin kapinassa. Leirissä sinä päivänä olleista 550:stä vangista 320 onnistui pakenemaan. Heistä 170 pidätettiin pian ja ammuttiin ja vain 48 säilyi hengissä sodan loppuun saakka. Kapinan jälkeen leiri lakkautettiin.

Syksyllä 1944 joukkotuhoaminen Birkenauissa hidastui. Hengissä säilyneet Sonderkommandon jäsenet tiesivät, että heidän päivänsä olivat luetut. Lokakuun 7. päivänä krematorio 4 tuhottiin leirille salakuljetetun räjähdysaineen avulla. Tietojen mukaan tästä kapinasta ei kukaan selvinnyt hengissä. Kohta kapinan jälkeen SS-johtaja Himmler päätti, että jäljellä olevat kaasukammiot tuli purkaa ja hävittää.

Saksalainen siviilivastarinta

Vaikka natsi-Saksa oli totalitaarinen valtio, saattoivat tavalliset Saksan kansalaiset tehdä vastarintaa. Tähän tarjoutui useita eri mahdollisuuksia. Kaikkien oli mahdollista olla tukematta hallituksen rikoksia, mutta vain harvat tekivät tämän päätöksen. Hallituksen passiivisesta vastustuksesta ei rangaistu, ainoastaan aktiivinen vastarinta merkitsi välitöntä vaaraa. Gestapo ei etsinyt hallituksen passiivisia vastustajia, vaan se oli riippuvainen kymmenistä tuhansista »vihjeistä«, joita tavalliset Saksan kansalaiset antoivat naapureistaan ja työtovereistaan. Näin se pystyi iskemään.

Miten paljon Saksan kansa tiesi juutalaisten murhaamisesta on vieläkin kiistanalainen kysymys, mutta on kiistatta selvää, että tieto oli levinnyt tavallisen kansan keskuuteen. Siitä huolimatta vain harvat protestoivat.

Ryhmä, joka protestoi hallitusta vastaan ja kärsi suuria tappioita oli Jehovan todistajat. He kieltäytyivät vannomasta uskollisuudenvallaa Hitlerille ja natsi-Saksalle. Heidän vastustuksensa on merkillepantavaa, koska vain nimen kirjoittaminen paperiin olisi riittänyt rangaistuksen välttämiseen. Tuskin kukaan heistä teki sitä. Liikkeellä oli Saksassa 20000 kannattajaa, tuhansia heistä vietiin keskitysleireille. Arvioiden mukaan noin 25 prosenttia heistä surmattiin.

Nuorten protesteja hallitusta ja Hitlerjugendiin liittymispakkoa vastaan esiintyi esimerkiksi Edelweisspiraattien ja »Swing Kidsien« (jotka osoittivat kriittisyyttään liihottelevalla tansilla amerikkalaisen jazzmusiikin tahdissa) keskuudessa. Natsit olivat alussa epävarmoja näiden ryhmien käsittelystä, huolimatta selvistä yhteenotoista Hitlerjugendin ja »piraattien« välillä. Syksyllä 1944 natsit iskivät näiden ryhmien kimppuun,

varsinkin niiden johtajia vastaan ja hirttivät useita heistä.

Kesäkuun 1942 ja helmikuun 1943 välillä toimi Valkoisen ruusun liike Münchenissä. Se oli pieni protestiryhmä, jonka olivat organisoineet sisarukset Sophie ja Hans Scholl professorinsa Kurt Huberin kanssa yliopistossa. He jakelivat lentolehtisiä, joissa kehoitettiin tuomitsemaan natsit ja protestoimaan juutalaisten murhaamista vastaan. Gestapo paljasti heidän toimintansa ja Valkoisen ruusun jäsenet teloitettiin. Eräs sen jäsenistä, Alexander Schmorell, kirjoitti viimeisessä kirjeessään:

Nuorison vastarintaliike »Edelweisspiraatit« taisteli Hitlerjugendia vastaan. Useita liikkeen jäseniä hirtettiin Kölnissä marraskuussa 1944. Seraavassa heidän taistelulaulujaan:

»Hitlerin pakosta olemme saaneet tarpeeksemme
Hän on pannut meidät kahleisiin

Mutta kohta koittaa vapauden hetki
ja murramme kahleemme
(...)

Hitlerjugendin muserramme
Edelweiss marssii – meitä ei kukista kukaan!«

»Taistelimme Hansin kanssa Saksan vallanpitäjiä vastaan, meidät paljastettiin ja tuomittiin kuolemaan.«

Rosenstrassen protesti

Yksi mielenkiintoisimmista protesteista natsivallanpitäjiä vastaan tapahtui avoimesti Berliinin kaduilla maaliskuussa 1943. Hallitus epäröi karkottaa sellaisia juutalaismiehiä, jotka olivat naimisissa ei-juutalaisen naisen kanssa, koska se pelkäsi protesteja. Mutta juutalaisten läsnäolo Berliinissä ärsytti suuresti propagandaministeri Joseph Goebbelsia, joka määräsi, että Berliinissä jäljellä olevat juutalaiset tuli karkottaa. Natsien pelko osoittautui oikeaksi, naiset uhmasivat Gestapoa ja SS:ää ja menivät kaduille tuhatmäärin protestoimaan sen rakennuksen ulkopuolelle, jossa heidän miehensä olivat vangittuina. Yksi mielenosoittajista oli Charlotte Israel, jonka mies oli vangittu. Hän kertoo tapahtumista: »Olette murhaajia«, naiset huusivat vartijoille, »emme huutaneet vain kerran, vaan kerran toisensa jälkeen kunnes emme jaksaneet huutaa«. Protestointi kannatti, ja useimmat naiset saivat miehensä takaisin. Sodan jälkeen seka-avioliitoissa olevien miesten osuus juutalaisista, joiden oli onnistunut pysytellä hengissä Saksassa oli 98 prosenttia.

Kaksi saksalais-juutalaista lasta heidän saavuttuaan Englantiin 1938. Koska kokonaisten perheiden oli vaikeata saada maahan-tulolupaa muihin maihin, monet vanhemmat tekivät vaikean päätöksen ja lähettivät lapsensa turvaan yksinään. Kristalliyön jälkeen joitakin juutalaispakolaisten muihin maihin muuttoa koskevista ankarista rajoituksista lievennettiin ja erityisesti lasten kohdalla tehtiin poikkeuksia. Hyvin harvat näistä perheistä pääsivät taas yhteen sodan jälkeen.

Ruotsi tekee vastarintaa

Vaikka natsien tarkoituksena olikin murhata »jokainen juutalainen, jonka vain saivat käsiinsä«, heidän mahdollisuuksillaan oli rajansa. Yksi rajoitus oli juutalaisten kansalaisuus maissa, joihin Saksa tarvitsi hyvät suhteet. Se koski puolueettomia maita kuten Ruotsia ja maita, joiden kanssa Saksa oli liittoutunut.

»Juutalaiskysymyksen lopullisen ratkaisun« toteuttamisen jälkeen Norjassa 1942 ruotsalaiset diplomaatit ymmärsivät, että Ruotsin kansalaisuus merkitsi suojaa joillekin juutalaisille. Käytännössä tämä suojaava kansalaisasema myönnettiin ei-ruotsalaisille juutalaisille. Diplomaatit ymmärsivät, että jos he voivat pelastaa juutalaisia karkotukselta, näillä ihmisillä olisi paljon paremmat mahdollisuudet säilyä hengissä.

Ruotsalaiset diplomaatit alkoivat neuvotella päivittäin Saksan viranomaisten kanssa Norjassa, Tanskassa, Unkarissa, Saksassa ja Ranskassa. Ilmoittamalla selvästi saksalaisille, että Ruotsia kiinnosti tiettyjen yksittäisten juutalaisten hyvinvointi, saksalaisia estettiin kohtelemasta näitä henkilöitä mielensä mukaan. Ruotsi käytti »hallinnollista vastarintaa« ja todisti näin, että jopa virkamiehet saattoivat tehdä vastarintaa natsseille.

Ruotsalaiset toimivat menestyksekkäästi Budapestissä, jossa Ivan Danielsson, Per Anger, Lars Bergh ja tietysti Raoul Wallenberg käyttivät hyväkseen puolueettoman diplomaatin asemaansa suojellaakseen ja auttaakseen 20000–30000 juutalaista. Samaa taktiikkaa Budapestissä käyttivät Sveitsi, Vatikaani, Espanja ja jotkut muut maat.

Ruotsalainen diplomaatti Raoul Wallenberg kirjoituspöytänsä ääressä Budapestissä. Hänen saapuessaan heinäkuussa 1944 Ruotsin lähetystö sai uusia voimia taisteluun auttaa juutalaisia Budapestissä. Tohtori L. Porszolt Uppsalasta kirjoitti ulkoministeriön 25. toukokuuta 1944, sen jälkeen kun hänen vanhempansa olivat saaneet apua Ruotsin lähetystöstä:

»... otan itselleni täten vapauden esittää rehellisen kiitokseni Kuninkaalliselle ulkoministeriölle ja Ruotsin suurlähetystölle Budapestissä täysipainoisesta ja nopeasta toiminnasta. Yhden

tehtävän suojakirje tulee kaikissa olosuhteissa täyttämään: nimitäin sen, että se vähentää vanhempieni huolestuneisuutta ja antaa heille moraalista tukea. Vanhempieni tilanteessa oleville ihmisille täytyy tunne siitä, että heillä on eurooppalaisen valtion tuki takanaan, merkitä arvoa, joka tuskin on pienempi kuin se minkä he antavat elämälleen ...«

Neuvostoliiton Puna-armeija vangitsi Raoul Wallenbergin tammikuussa 1945, eikä hän palannut koskaan takaisin Ruotsiin. Hänen kohtalonsa on tuntematon.

»Natsit ovat syyllisiä... Mutta olemmeko me, jos vallassamme on tehdä jotakin uhrien pelastamiseksi, syyttömiä jos me emme ryhdy tarvittaviin toimenpiteisiin ja ryhdy niihin nopeasti? Jos Englannin ja Yhdysvaltain hallitukset haluaisivat toteuttaa valtavaan tarpeeseen riittävän pelastusohjelman, ne voisivat tehdä sen.«

GEORGE BELL, CHICHESTERIN PIISPA (ENGLANNISSA),
18. TOUKOKUUTA 1943

Tänään historioitsijat jakavat juutalaisten joukkotuhon aikana eri osia näytelleet historialliset tekijät kolmeen perusr ryhmään – tekijät, uhrin ja katsojat. Viimeksi mainittu ryhmä on monessa suhteessa kaiken ongelmallisin moraalista näkökulmasta katsoen. On vaikeata panna ketään vastuuseen teoista, joita hän ei ole tehnyt, ja tiedosta, jota ei tunnusteta olevan. Katsojien arvostelijat ovat kutsuneet heidän toimintaansa, tai heidän toimintansa puutetta, eräänlaiseksi osallisuudeksi. Monet sellaiset arviot on tehtävä suurella huolella, sikäli kun niitä ollenkaan voidaan tehdä.

Tiedämme, että he, joita kutsutaan katsojiksi, ennen kaikkea länsimaissa demokratioissa, saivat monta pyyntöä auttaa juutalaisia. Oliko niillä mailloja ja ryhmillä, joita kutsutaan katsojiksi, vastuu pelastaa miljoonia eri kansallisuuksiin kuuluvia juutalaisia? Vastaus ei ollut ollenkaan selvä 1940-luvulla ja tuolloin kuultiinkin monenlaisia ääniä.

Neuvostoliitto taisteli olemassaolonsa puolesta ja vaikka maa teki hyvin vähän juutalaisten auttamiseksi, Neuvostoliitto ei syrjinyt juutalaisia sodan aikana.

Vatikaanin suhtautuminen natsi-Saksaan vaihteli. Monet papit auttoivat kätkemään juutalaislapsia sodan aikana, toiset auttoivat natsiajasta pakenemaan Etelä-Amerikkaan sodan jälkeen. Paavin lähettiläs, Angelo Rotta Budapestissä auttoi tuhansia juutalaisia kun taas pappi Josef Tiso Slovakiassa lähetti kymmeniätuhansia slovakianjuutalaisia kaasukammioihin. Tällaiset vastakaiset tapahtumat tekevät yleisen kannanoton vaikeaksi. Katsojien arvioiminen on arka asia.

»Vaikuttaa siltä, että Kolmannen valtakunnan ihmiset tiesivät niin paljon (esim. maan saksalaisten kansalaisten tappamisesta) tai niin vähän (esim. maan juutalaisten kansalaisten tappamisesta) kuin he itse halusivat tietää. Mitä he eivät tienneet, he eivät myöskään halunneet tietää, ilmeisistä syistä. Mutta se, että ei halua tietää, merkitsee aina että tietää kyllin paljon, jotta tietää ettei halua tietää.«

J.P. STERN, ENGLANTILAINEN HISTORIOITSIJÄ JA SILMINNÄKIJÄ

Kun liittoutuneiden joukot sodan lopussa vapauttivat keskitys- ja työleirejä, ne olivat niin kuohuksissaan näkemästään, että määräsivät monesti paikallisväestön hautaamaan löytämänsä kymmenettuhantietä riutuneet ruumiit. Kuvassa on Nürnbergin saksalaisia siviilejä, jotka on pakotettu kantamaan keskitysleirin uhreja kaupungin läpi hautausmaalle.

»Olin kokenut vanhempieni kohdalla (he tukivat Saksan kansallista kansanpuoluetta), että saattoi omaksua juutalaisvastaisia mielipiteitä ilman, että ne vaikuttivat omiin suhteisiin yksittäisten juutalaisten kanssa. Saattaa vaikuttaa siltä, että tässä asennoitumisessa on hiukkanen suvaitsevuuutta, mutta juuri tämän sekoituksen syyksi panen sen, että myöhemmin tuin täydestä sydämestäni epäinhimillistä poliittista järjestelmää, epäilemättä itse omaa kunnollisuuttani. Kun saarnattiin, että kaikki kurjuus, joka kohtasi kaikkia maita, oli juutalaisten syytä, tai että juutalaiset olivat kapinallisia ja että juutalainen veri oli moraalisesti rappeuttavaa, minua ei pakotettu ajattelemaan teitä tai vanhaa herra Lewyä tai Rosel Cohnia: ajattelin vain »Juutalainen« – aivokummitusta.

Ja kun kuulin, että juutalaisia pakotettiin jättämään työnsä ja kotinsa ja että heitä vangittiin ghettoihin, asiat kääntyivät päässäni automaattisesti siten, että etäännyin ajatuksesta, että tämä kohtalo saattaisi kohdata myös teitä tai vanhaa herra Lewyä. Vain Juutalaista vainottiin ja hänet »tehtiin vaarattomaksi.«

MELITA MASCHMANN, JOHTAJA BUND DEUTSCHER MÄDELISSÄ,
HITLER-JUGENDIN TYTTÖOSASTOSSA (14–18 VUOTIAAT)

Juutalaista nuorukaista nöyrytetään Wienissä 1938. Hänet pakotetaan vandalisoimaan juutalaista kiinteistöä natsipuolueen aktivistien johdolla.

Kansanmurhan todistajat

Saksalaisten ensimmäisestä miehityspäivästä lähtien Puolassa väkivalta, raakuus ja julmuudet olivat osa arkipäivää. Natsien Puolan kansalle aiheuttamat vahingot - niin juutalaisille kuin muillekin – olivat valtavat ja kansakunta tuntee sen vaikutukset vielä tänäänkin. Puolalaiset pakotettiin todistamaan ja jopa kokemaan juutalaisten joukkotuho omalla esikartanolla. Harvat puolalaiset olivat yhteistyössä natsien kanssa. Samanaikaisesti oli kuitenkin tavallista, että puolalaiset ilmiantoivat pakosalla olevia juutalaisia viranomaisille tai ottivat perheiltä maksun kätkiessään heidät, vain kavaltaakseen heidät myöhemmin. Toisaalta tuhannet puolalaiset ottivat ilmeisen riskin kun he oman ja perheittensä hengen vaa-rantaen auttoivat juutalaisia naapureitaan. Vain puolalaiset perustivat vastarintaliikkeen, jonka ainoana tarkoituksena oli pelastaa juutalaisia.

Puolalais-juutalaiset suhteet olivat mutkikkaita ennen sotaa ja niitä leimasi epäluuloisuus ja molemminpuolinen vihamielisyys. Tästä huolimatta vakaumukselliset antisemiitit saattoivat auttaa juutalaisia. He tekivät sen ehkä uskonnollisista syistä tai siksi että he olivat olleet naapureita. Juutalaisten ja mustalaisten lisäksi mikään ryhmä ei kärsinyt puolalaisia pahemmin, ja yhteinen natsivihollinen mahdollisti heidän etujensa yhtenemisen.

Tämä ei silti estänyt sitä, että sodasta hengissä selvinneet juutalaiset (300 000 Puolan 3 miljoonasta juutalaisesta) kohtasivat vihamielisyyttä ja viileyttä kotiin palatessaan. Juutalaisten vainoamista ja pahoinpitelyä esiintyi. Monet juutalaiset pakenivat uudelleen. Tänään maan juutalaisten historia, tyhjät rukoushuoneet ja hyljätyt hautausmaat, alkavat kiinnostaa monia nuoria puolalaisia. Mutta juutalaiset ovat poissa.

*Muistin Campo di Fiorin
kauniina kevätiltana
helskyvän musiikin soidessa
Varsovassa karusellin luona*

*Iskelmämusiikki hukutti
laukaussarjat gheton muurien takana
ja ajelulla olevat pariskunnat nousivat
korkealle kohti kirkasta taivasta*

*Toisinaan palavista taloista
kantoi tuuli mustuneita leijoja
ja kansa karusellissa
sieppasi hiutaleita ilmasta
Tuuli palavista taloista
nosti tyttöjen hameita;
väkijoukkojen nauru ja ihastus
Varsovan säteivänä sunnuntaina.*

*Joku ehkä päättelee,
että Rooman ja Varsovan ihmiset
käyvät ostoksilla, huvittelevat, rakastelevat
häiriintymättä marttyyrien roviosta.
Toinen ehkä päättelee,
että kaikki mikä on inhimillistä katoaa.
että unohdus versoo ja kasvaa
vaikka liekit eivät ole vielä sammuneet.*

*Mutta ajattelin sillä kertaa
kuolevien yksinäisyyttä.*

CZESLAW MÖLOSZIN CAMPO DI FIORISTA,
(TULKINTA: NILS-ÅKE NILSSON)

Puolalaisen koulun luokka

Puolalainen Cecylia Przylucka, joka oli itse luokan oppilas, kertoo joistakin juutalaisista luokkatovereistaan ja heidän kohtaloistaan:

»Kuvassa on 5a-luokan lapsia Kozowon kaupungista, Podoliasta. He ovat iloisia siksi, että kohta alkaa loma.

Kun aloitin kouluni, isäni pyysi, että saisin istua juutalaislasten joukossa. Hänellä oli aina tapana sanoa: »Juutalaiset ovat viisaita ihmisiä – heitä tulee kuunnella.« Ehkä juuri siksi minusta tuli niin hyvä ystävä heidän kanssaan, kaikkein paras Rozan ja Klaran kanssa. Roza oli vakava. Hänellä oli yleensä rinkuloiksi laitettut letit ja korvilla oli rusetit. Hän oli paras laskemaan ja hänellä oli tapana auttaa muitakin matematiikassa. Kun teimme

retkiä, hänellä oli mukanaan rapeita sämpylöitä kaikille oppilaille. Hänen vanhemmillaan oli leipomo. Hän ja Klara olivat erottamattomat. Klaralla oli kihara pörrötukka ja lyhyet palmikot. Hän piti siitä, että sai toiset nauramaan kommenteilleen. Luokassa oli toinenkin Klara, hirvittävän ujo, erittäin ahkera ja herttainen. Hän seisoo valokuvassa seinän vieressä. Hänen vieressään seisoo Mosio, jolla on valkoinen kaksoistaitteinen kaulus. Hän istui usein kyynärpäähänsä nojaten ja ajatteli. Silloin opettajalla oli tapana sanoa: »Mosiu, olen varma, että sinä tiedät jo vastauksen.« Ja tosiaankin – hän tiesi. Sonia takimmaisena vasemmalla oli ainoa lapsi, erittäin hyvin hoidettu ja kaunis. Hän meni oppitunneille tanssien ja laulaen. Sitten oli Sara (tässä oikealla) ja hänellä oli kuparinpunainen tukka. Hän oli ujo ja hänellä oli vai-

keuksia puolan kielessä. (...)

Saksalaisten tullessa tässä kuvassa ja koko koulussa olleet juutalaislapset murhattiin – ja heidän vanhempansa, sisaruksensa ja sukulaisensa.

Saksalaiset veivät heidät kivilouhokselle, ja ampuivat heidät. Tällä tavalla kuoli kolmannes kaupunkimme asukkaista. Neljä ihmistä selvisi hengissä. Eräs isä ja poika piiloutuivat suoalueelle, kauas kaupungista ja äitini tarjosi turvapaikan Szmucille ja hänen sulhaselleen. Hän kätki heidät kellariimme puoleksitoista vuodeksi ja antoi heille ruokaa. Hän ei kertonut siitä edes isällemme. He saivat lapsen, joka syntyi kuitenkin kuolleena. Lapsen he saivat haudata viereensä. Saimme tietää siitä vasta kun he pääsivät vapauteen.«

Demokratiat sulkevat ovensa

Natsi-Saksan raa'at juutalaisvainot saivat ihmiset länsimaiden demokratioissa hämmentyneiksi. Monien maiden humanistiset perinteet törmäsivät huomattavana esiintyvään juutalaisvastaisuuteen. Monet halusivat auttaa hädässä olevia ihmisiä, mutta samanaikaisesti ovet pidettiin suljettuina pelosta päästää tuhansia juutalaisia maahan. Harvat poliitikot uskalsivat uhmata syvälle juurtuneita ennakkoluuloja. Monet puhuivat saksanjuutalaisten auttamisesta, mutta harvat olivat valmiita ryhtymään puheista tekoihin. Ruotsin hallitus toimi samalla tavalla. Helmikuussa 1939 sosiaalihallituksen johtaja Sigfrid Hansson tunnusti: »Emme voi ylväästi sanoa, että olemme auttaneet pakolaisia sillä tavalla, että se oikeuttaisi puhumaan avoimesta sylistä. Emme ole olleet eri-tyisen runsaskätisiä myöntämään oleskelulupia muukalaisille, jotka ovat hakeutuneet tänne vainoamista ja terroria pakoon.

Syksyllä 1942 saatiin yhä enemmän tietoja joukkomurhista ja paine liittoutuneita kohtaan kasvoi jotta ne ryhtyisivät toimenpiteisiin, mutta vielääkään ei tehty juuri mitään.

Kun Yhdysvaltojen hallitus perusti lopulta juutalaisten auttamiseksi organisaation, »War Refugee Board«, brittihallitus protestoi ja kutsui aloitetta mainostempuksi. Huolimatta organisaation todellisista saavutuksista jotkut historioitsijat ovat kuvanneet amerikkalaisten politiikkaa »presidentti Rooseveltin suurimmaksi epäonnistumiseksi«. Rooseveltin puolustajat sen sijaan painottavat, että paras tapa auttaa euroopanjuutalaisia oli saada sota loppumaan nopeasti. Siinä on vahvasti perää, mutta siitä huolimatta monet mielellään arvostelevat nk »demokratioiden epäonnistumista«.

Pakopaikkaa etsimässä

Juutalaisia tulossa SS St Louis-aluksesta kun heidät oli pakotettu palaamaan Eurooppaan. Toukokuun 13. päivänä 1939 noin 1000 juutalaispakolaista lähti Hampurista saksalaisella aluksella, nimeltä SS St Louis, natsveja pakoon. Heidän määränpänsä oli Kuuba, mutta heitä ei päästetty maihin. Myös yritykset löytää

pakopaikka USA:sta epäonnistuivat.

Runsaan kuukauden kuluttua heidän oli pakko purjehtia takaisin Antwerpeniin Belgiaan, jonne he saapuivat 17. kesäkuuta. Jotkut heistä pääsivät turvaan Englantiin, mutta useimmat jou-tuivat myöhemmin saksalaisten käsiin ja heidät vietiin tuhoamis-leireille.

»Lopetimme työnteon ja saksalaiset sotilaat ja siviilit juoksivat pommisuojiin. Useimmat meistä eivät tehneet niin. Oletettavasti ilmaisimme täällä tavalla ylemmydentunnettamme ja eräänlaista kostoja. Meillä ei ollut mitään menetettävää, me odotimme vain saavamme nähdä sen suuren tehtaan tuhoutumisen, jota olimme rakentamassa, I.G. Farben Industrie.

Tämä ilon tunne ei hävinnyt sen jälkeen kun amerikkalaiset olivat toden teolla aloittaneet pommitukset ja myös me kärsimme tappioita – haavoittuneita ja kuolleita. Oli niin kaunista nähdä lentolaivueen toisensa jälkeen ilmestyvän taivaalle, pudottavan pomminsa, tuhoavan rakennuksia ja tappavan myös niitä, jotka kuuluivat tähän herrakansa.

Pommitukset paransivat moraaliaamme ja, niin paradoksaalista kuin se onkin, herättivät todennäköisesti toivon henkiinjäämisestämme ja paostamme tästä helvetistä. Vilkkaassa mielikuvituksessamme näimme myös yhteyden liittoutuneiden ja leirin erittäin pienen maanalaisen liikkeen välillä, liikkeen, johon olin yhteydessä.

Suunnittelimme yhteistä hävitystä ja pakoa;

Pommikoneiden hävitystä ylhäältä käsin ja meidän suorittamaamme tappamista, kun olimme pakenemassa, vaikka meidän olisi täytyntä muuttua inhimilliseksi pommeiksi.

Ikävä kyllä tätä ei tapahtunut koskaan.«

SHALOM LINDENBAUM, HENKIINJÄÄNYT AUSCHWITZ-MONOWITZISTA

Auschwitzin pommittaminen

Massiiviset karkottamiset Unkarista Slovakian kautta Auschwitziin toukokuusta heinäkuuhun 1944 tapahtuivat muun maailman silmien edessä. Monet järjestöt ja yksityiset ihmiset vetosivat Yhdysvaltain ja Ison-Britannian hallituksiin, jotta nämä tekisivät jotakin kuljetusten estämiseksi. Erityisesti pyydettiin, että jo tuolloin pahamaineista Birkenauin tuhoamisleiriä pommitettaisiin tai rautatieyhteydet katkaistaisiin.

Oli menossa viimeinen sotavuosi ja liittoutuneiden ilmavoimat hallitsivat Euroopan ilmatilaa. Amerikkalaiset pommikoneet tekivät lentoja Italiasta käsin alueen yli ja ohittivat leirin läheltä päivittäin. Mutta liittoutuneet esittivät joukon syitä miksi he eivät suostuneet näihin epätoivoisiin pyyntöihin. Jotkut viralliselta taholta annetut selitykset antavat kyynisen vaikutelman. Brittiläinen valtiosihteeri Richard Law vastasi juutalaisten johtajalle Chaim Weizmannille vasta syyskuussa 1944: »Ilmavoimien esikunta punnitsi kysymystä erittäin tarkkaan, mutta minun on ikävä kyllä ilmoitettava Teille, että tähän liittyvien suurten teknisten vaikeuksien takia ei ole muuta vaihtoehtoa kuin nykyisten olosuhteiden vallitessa pitäytyä täyttämästä Teidän pyyntöänne.« Jotkut historioitsijat ovat väittäneet, että antisemitismillä oli osuutta tähän. Kiista on jatkunut näihin päiviin asti. Mutta tosiasiana pysyy, että mahdollisuuksia tehdä jotakin kaasukammioihin matkalla olevien juutalaisten auttamiseksi ei käytetty.

Opetukset?

Ranskalainen kirjailija Charlotte Delbo, joka oli itse poliittisena vankina Auschwitz-Birkenaussa, on kertonut natsien leirimaailman luomasta pohjattomasta helvetistä. Hän kehotti meitä yrittämään tutkiskella tätä maailmaa kääntämättä pois katsettamme, yrittämään »ymmärtääksemme«. Samalla hänestä tuntui, että kokemusten hänelle antama tieto oli »käyttökelvotonta».

Juutalaisten joukkotuhon pahuus antaa olennaisen haasteen kyvyillemme ottaa oppia.

Toisen maailmansodan aiheuttamat tuhot ylittävät edelleen käsityskykymme. Sodalla oli kaksi näkökulmaa. Se oli toisaalta »perinteinen« poliittinen sota. Kymmenet miljoonat ihmiset menettivät henkensä tässä sodassa. Toinen näkökulma oli erilainen, ja tämä oli uutta. Se oli ideologinen sota, joka oli pääasiassa suunnattu juutalaisia vastaan, tarkoituksena eliminoida heidän biologinen olemassaolonsa Euroopasta. Juutalaisten tulevaisuus Euroopassa on avoin kysymys, mutta voimme olla varmoja siitä, että Euroopan kehitykseen tapahtumat ovat vaikuttaneet ikuisesti – negatiivisella tavalla.

Tiedämme paljon juutalaisten kansanmurhasta. »Miten«, on ollut kauan tutkijoiden tärkeimpiä kysymyksiä. Mutta kysymys »miksi« – miksi 90 prosenttia Euroopan juutalaislapsista, jotka olivat alle 15-vuotiaita 1939, oli kuoltava – se on yhtä selittämätöntä tänään kuin se oli uhreille tuolloin. On olemassa ajattelijoita, jotka väittävät, että emme koskaan tule ymmärtämään »miksi«, että juutalaisten joukkotuhon täydellinen ymmärtäminen on tulevaisuudessakin pysyvä inhimillisen käsityskyvyn saavuttamattomissa.

Mutta joukkotuhon perinnön kieltäminen tai välinpitämättömyys sitä kohtaan merkitsee melkoista vaaraa yhteiselle tulevaisuudellemme. Kirjailija Primo Levi sanoi: »Ei ole helppoa tai miellyttävää penkoa tätä pahuuden helvettiä (...) On houkuttelevaa kääntyä pois irvistäen ja kieltäytyä näkemästä ja kuulemasta: se on houkutus, jota on voitava vastustaa.« Voi toivoa, että aihetta ei olisi, se on synkkä ja inhottava. Mutta juutalaisten joukkotuhon tapahduttua se on ja tulee aina olemaan osa Euroopan perintöä.

Historioitsija Omer Bartov pitää pelottavimpana »joukkotuhosta oppimisen mahdottomuutta«. Joukkotuhon äärimmäinen mielettömyys, sen täydellinen ja totaalinen tyhjiys tekee kaikki sen opetuksia koskevat kysymykset turhiksi.

Tämä on painava argumentti. Joukkotuhon on nykyajan maailmanhistorian ja Euroopan historian musta aukko. Joukkotuhon tapahtui siksi, että sinun ja minun kaltaiset ihmiset suunnittelivat ja toteuttivat joukkomurhia useiden vuosien aikana. He olisivat voineet valita toisin. Heidän olisi pitänyt tehdä se.

Sen vuoksi vanhempien, opettajien, poliitikkojen ja kaikkien aikuisten vastuulla on alati opettaa lapsilleen ja heidän edelleen omille lapsilleen, että aina on olemassa hyvä vaihtoehto – mutta vain jos tietää ja oivaltaa mihin huono valinta voi johtaa.

»Nämä rikokset ovat vailla vertaa uhrien järkyttävän suuren lukumäärän vuoksi. Se suuri ihmismäärä, joka liittyi yhteen tehdäkseen nämä rikokset, tekee siitä vieläkin järkyttävämmän. (...) He kilpailivat julmuudessa ja rikosten teossa.«

ROBERT H. JACKSON, TUOMARI
NÜRNBERGIN OIKEUDENKÄYNNISSÄ

*Oi te jotka tiedätte
tiesittekö että nälkä saa silmät säihkymään
että jano saa ne synkistymään
Oi te jotka tiedätte
tiesittekö, että voi nähdä äitinsä kuolleena
itkemättä
Oi te jotka tiedätte
tiesittekö, että aamulla kuolemaa kaipaa
ja illalla sitä pelkää
Oi te jotka tiedätte
tiesittekö, että päivä on vuotta pitempi
minuutti on pitempi kuin elämä
Oi te jotka tiedätte
tiesittekö, että jalat ovat silmiä herkemmat
että hermot ovat luuta vahvemmat
että sydän on terästä kovempi
(...)
Tiesittekö, että kärsimys on ääretön
että kauhistuttavalla ei ole rajoja
Tiesittekö sen
Te jotka tiedätte*

CHARLOTTE DELBO
(TULKINTA: EVA ÅKERBERG)

Lähdeluettelo

- Arad, Y. (m.m.) (toim.), Documents on the Holocaust, Yad Vashem, 1981.
- Bartov, O., Murder in Our Midst: The Holocaust, Industrial Killing and Representation, New York, 1996.
- Berenbaum, M. (toim.), A Mosaic of Victims. Non-Jews Persecuted and Murdered by the Nazis, London, 1990.
- Beszwinska, J., Czech, D. (toim.), Auschwitz in den Augen der SS, Warszawa, 1992, The State Museum Auschwitz-Birkenau Publications
- Birenbaum, H., Hope is the Last to Die, The State Museum Auschwitz-Birkenau Publications, Oswiecim, 1994.
- Blady Swajger, A., © 1988, 1990, I Remember Nothing More: The Warsaw Children's Hospital and the Jewish Resistance, London, 1990.
- Browning, C., Ordinary Men, Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland, New York, 1993.
- Bruchfeld, S., Förnekandet av Förintelsen. Nynazistisk historieförfalskning efter Auschwitz, Stockholm, 1996.
- Burleigh, M., Death and Deliverance, »Euthanasia« in Germany 1900–1945, Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Burleigh, M., Wippermann, W., The Racial State, Germany 1933–1945, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- Chamberlain, H. S., The Foundations of the Nineteenth Century, Vol. 1, London, 1911.
- Czech, D., Kalendarium der Ereignisse im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau 1939–1945, Reinbek bei Hamburg, 1989.
- Delbo, C., Auschwitz et après. Aucun de nous ne reviendra, © 1970 by les Éditions de Minuit, Paris.
- Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof, Band XXIX, München, 1989.
- Dobroszycki, L. (toim.), The Chronicle of the Lodz Ghetto, 1941–1944, New York, 1984.
- Dwork, D., Children With A Star. Jewish Youth in Nazi Europe, New Haven, 1991.
- Dödsapparaten, käänt. G. Sandin, Amsterdam, 1993.
- Frankl, H. och T., Jiddische Lieder, Wiesbaden, 1981.
- Friedländer, S., Nazi Germany and the Jews: The Years of Persecution 1933–1939, London, 1997.
- Gilbert, M., Auschwitz & The Allies: The Politics of Rescue, Feltham, Middlesex, 1983.
- The Holocaust, The Jewish Tragedy, London, 1986.
- Glass, J., »Life Unworthy of Life«, Racial Phobia and Mass Murder in Hitler's Germany, New York, 1997.
- Goldhagen, D. J., Hitler's Willing Executioners. Ordinary Germans and the Holocaust, London, 1996.
- Graml, H., Antisemitism in the Third Reich, Cambridge, MA, 1992.
- von der Grün, M., Hur var det egentligen? Att växa upp i Tredje Riket, Stockholm, 1981.
- Halevy, Y. (toim.), Historical Atlas of the Holocaust, Wash. D.C., 1996.
- Hilberg, R., The Destruction of the European Jews, New York, 1961.
- Sonderzüge nach Auschwitz, Mainz, 1981.
- Housden, M., Resistance and Conformity in the Third Reich, New York, 1997.
- Jansen, H. (m.m.), Antisemitism: En historisk skildring i ord och bild, Stockholm, 1991.
- Kaplan, C., Katsh, A., Dödens dokument: Dagbok från Warszawa, Stockholm, 1967.
- Klarsfeld, S., The Auschwitz Album, New York, 1980.
- French Children of the Holocaust. A Memorial, New York, 1996.
- Klee, E., Dokumente zur »Euthanasie«, Frankfurt am Main, 1985.
- Klee, E. (m.m.), »Schöne Zeiten«.
- Judenmord aus der Sicht der Täter und Gaffer, Frankfurt am Main, 1988.
- Krausnick, M., Wo sind sie hingekommen? Der unterschlagene Völkermord an den Sinti und Roma, Gerlingen, 1995.
- Lanzmann, C., Shoha, Stockholm, 1988.
- Levi, P., The Drowned and the Saved, London, 1989.
- Levine, P.A., From Indifference to Activism: Swedish Diplomacy and the Holocaust, 1938–1944, Uppsala, 1996.
- Ley, R., Schmiede des Schwertes, München, 1942.
- Liebermann-Shiber, E., On the Edge of the Abyss, New York, 1994.
- Lindberg, H., Svensk flyktingpolitik under internationellt tryck, 1936–1941, Stockholm, 1973.
- Lomfors, I., Brevet från Hertha, Göteborg, 1987.
- Michalka, W. (toim.), Deutsche Geschichte 1933–1945, Dokumente zur Innen- und Aussenpolitik, Frankfurt am Main, 1993.
- Milosz, C., Möte, Dikter, Svensk översättning Nils Åke Nilsson, © 1980 Brombergs förlag, Uppsala.
- Müller, T., Från Auschwitz till Günskirchen, Kristianstad, 1993.
- Nazi Conspiracy and Aggression, vol. 8, (International Military Tribunal, Nürnberg), Washington D.C., 1946.
- Noakes, J., Pridham, G., Nazism 1919–1945, State, Economy and Society, Vol. 2, Exeter, 1984.
- Nazism 1919–1945, Foreign Policy, War and Racial Extermination, Vol. 3, Exeter, 1988.
- Olère, D., A Painter in the Sonderkommando at Auschwitz, New York, 1989.
- Perechodnik, C., (toim., käänt. F. Fox), Am I a Murderer? Testament of a Jewish Ghetto Policeman. Colorado, 1996.
- © Westview Press. Tryckt med tillstånd från Westview Press.
- Peukert, D.J.K., Inside Nazi Germany, Conformity, Opposition and Racism in Everyday Life, London, 1989.
- Piper, F. & Swiebocka, T., (toim.) Auschwitz. Nazi Death Camp, Oswiecim, 1996.
- Ringelblum, E., Notes from the Warsaw Ghetto, The Journal of Emmanuel Ringelblum, (toim., käänt. J. Sloan), New York, 1974.
- Rittner, C., Myers, S., The Courage to Care, New York, 1986.
- Rittner, C., Roth, J. (toim.), Different Voices: Women and the Holocaust, New York, 1993.
- Rubenstein, R., Förintelsens lag, Stockholm, 1980.
- Rudashevski, Y., The Diary of the Vilna Ghetto, Ghetto Fighters' House, Israel 1973.
- Sachnowitz, H., Det angår också dig, berättat för Arnold Jacoby, Stockholm, 1977.
- Schiff, H., Holocaust Poetry, London, 1995.
- Schoenberger, G., Davidsstjärnan, Malmö, 1979.
- Schultheis, H., Wahler, I. E., Bilder und Akten der Gestapo Würzburg über die Judendeportationen 1941–1943, Bad Neustadt, 1988.
- Schwarberg, G., Der SS-Arzt und die Kinder vom Bullenhuser Damm, Göttingen, 1994.
- Segerstedt, T., I Dag, Stockholm, 1945.
- Sereny, G., Into that Darkness: From Mercy Killing to Mass Murder, Chatham, Kent, 1995.
- Sierakowiak, D., The Diary of Dawid Sierakowiak, Warszawa, 1960.
- Stare, J., Judiska gårdfarihandlare i Sverige, Stockholm, 1996.
- Stern, J. P., Hitler, the Führer and the People, London, 1990.
- Stoltzfus, N., Resistance of the Heart: Inter-marriage and the Rosenstrasse Protest in Nazi Germany, New York, 1996.
- Stümke, H.-G., Homosexuelle in Deutschland. Eine Politische Geschichte, München, 1989.
- Swiebocka, T. et al., (toim.), Inmitten des Grauensollen Verbrechen, Kraków, 1996. The State Museum Auschwitz-Birkenau Publications.
- Tec, N., Defiance: The Bielski Partisans, Oxford, 1993.
- Tencer, G. (toim.), And I Still See Their Faces. The Shalom Foundation Collection of Golda Tencer-Szurmiej, Warszawa, 1996.
- Tory, A., Surviving the Holocaust: The Kovno Ghetto Diary, (toim. M. Gilbert, käänt. D. Porat), Cambridge, MA, 1990.
- Willenberg, S., Revolt in Treblinka, Warszawa, 1992.
- Yahil, L., The Holocaust: The Fate of European Jewry, Oxford, 1987.
- Zuccotti, S., The Holocaust, The French and the Jews, New York, 1993.

Kuvitus	Lainausluettelo			
Kansi ja sivut 22, 25, 26, 29, 31, 41, 42, 55, 58, 59, 60, 62, 64, 71 Yad Vashem, Jerusalem	s 4 Chamberlain, H.S., s 269	s 34 Polisrapport lainattu Noakes, J. & Pridham, G., vol. 3, s 1080	s 53 Teksti Treblinkan julistetaulussa, lainattu Noakes J. & Pridham G., vol. 3, s 1154	G., s 138
sivuut 3:1 ja 2, 7, 30 Serge Klarsfeld kirjasta French Children of the Holocaust	s 5 Pehr Emanuel Lithander lainattu Stare, J., s 41–42	s 37 Birenbaum, H., s 34–36	s 54 Browning, C., s xvii	s 75 Sigfrid Hansson lainattu Lindberg, H., s 208
5 Oded Zan/Elias Sourasky Central Library, Tel Aviv University	s 6 Adolf Hitler lainattu von der Grün, M., s 108–109	s 38 Friedländer S., s 205	s 54 Theresa Stangl lainattu Sereny, G., s 136	s 76 Shalom Lindenbaum lainattu Gilbert, M., Auschwitz & The Allies, s 315
6, 43 Pressens Bild	s 7 Jurister lainattu von der Grün, M., s 96	s 40 Perechodnik, C., s 46	s 55 Joseph Schupack lainattu Goldhagen, D., s 294	s 76 Richard Law lainattu Rubenstein, R., s 27
8, 20 Wiener Library, London	s 8 Hitlerjugendia koskeva laki lainattu von der Grün, M., s 106	s 41 Hermann Friedrich Gräbe lainattu Rittner, C.& Meyers, S., s 43	s 56 Johann P. Kremer lainattu Beszwinska, J., Czech, D., s 153–154	s 77 Levi, P., The Drowned and the Saved, s 36–37
10, 74 Kirjasta And I Still See Their Faces, the Shalom Foundation Collection of Golda Tencer-Szurmiejin luvalta.	s 13 Baijerin laki, lain. Burleigh, M.& Wippermann, W., s 114–115	s 41 Hertha Josias lainattu Lomfors, I., s 81	s 59 Delbo, C., s 16–17	s 77 Robert H. Jackson lainattu Yahil, L., s 654
11 Anne Frank House, Amsterdam	s 14 Saksalainen homoseksuaalinen mies, lainattu Stümke, H–G., s 115–116	s 41 Pagis, D. i Schiff, H., s 180	s 60 Salmen Lewental lainattu Swiebocka, T., m fl, s 250–251	s 78 Delbo, C., Auschwitz and After, s. 11
12 Friedrich Seidenstücker/Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz	s 17 Hertha Nathorff lainattu Graml, H., s 210	s 42 Delbo, C., s 11	s 61 Delbo, C., s 18	
13 Hans Firzlaff/Satire-Verlag, Hannover	s 18 Hertha Nathorff lainattu Graml, H., s 207–208	s 43 Sachnowitz, H., s 13–14	s 61 Levi, P., The Drowned and the Saved, s 36–37	
15 Robert A Schumuhl/USHMM Photo Archives, Wash. D.C.	s 19 Segerstedt, T., s 48–49	s 45 Ivan Danielsson lainattu Levine, P. A., s 275	s 62 Simcha Rotem lainattu Lanzmann, C., s 250–253	
16, 69 FLT PICA	s 20 Hilma Geffen-Ludomer/Lore Gang-Salheimer/Martha Appel lainattu Friedländer, S., s 38	s 46 Albert Widmann lainattu Burleigh, M., s 119	s 63 Vastarintahaaste, Arad, Y., (m.m.), s 303	
18, 35, 36, 39, 72, 78 IMS/AKG	s 21 Kirjastonhoitajien ammatillinen julkaisu, lainattu Burleigh, M.& Wippermann, W., s 83	s 46 Heinrich Himmler lainattu Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher ..., vol. 29, s 145–146	s 63 Andrea Devoto lainattu Piper, F., Swiebocka, T., s 199	
21, 75 SVT Historiska Bildarkivet	s 22 Reinhard Heydrich lainattu Noakes, J.& Pridham, G., vol. 3, s 1053	s 46 Vaikiokirje, »armonurha« keskus Bernburg, lainattu Noakes, J. & Pridham, G., vol. 3, s 1028	s 64 Moshe Bairach lainattu Tec, N., s 3–4	
24, 32, 44, 53, 57, 65 Jakob Wegelius	s 23 Rudashevski, Y., s 31	s 47 Limburgin katolinen piispa lainattu Noakes, J. & Pridham, G., vol. 3, s 1039–1040	s 65 Mordechai Anielewicz lainattu Yahil, L., s 482	
28, 40 Ella Liebermann-Shiber, Archive Ghetto Fighters' House, Israel	s 24 Ringelblum, E., s 73	s 48 Tory, A., s 49	s 66 Stanislaw Kon lainattu Yahil, L., s 484	
37 Instytut Pamieci Narodowej, Warszawa	s 26 Chaim Kaplan lainattu Kaplan, C. & Katsh, A., s 175	s 49 Jägerrapporten från Einsatzgrupp A lainattu Klee, E. (m.m.), s 57	s 67 Edelweisspiraatiit lainattu Peukert, D.J.K., s 158	
46, 47 Hessisches Hauptstaatsarchiv, Wiesbaden	s 27 Ringelblum, E., s 167	s 49 Alfred Metzner lainattu Schoenberger, G., s 86	s 68 Charlotte Israel lainattu Stolfus, N., s 243	
48 Nazi Conspiracy and Aggression, vol. 8	s 28 Jacob Gens lainattu Arad, Y., (m.m.), s 453–454	s 50 Hermann Friedrich Gräbe lainattu Schoenberger, G., s 83	s 69 L. Porszolt lainattu Levine, P. A., s 269	
50:1 ja 2 USHMM Photo Archives, Wash. D.C.	s 28 Liebermann-Shiber, E., s 30	s 51 August Becker lainattu Arad, Y. (m.m.) s 419–420	s 70 George Bell lainattu Gilbert, M., Auschwitz & The Allies, s 137	
54 Samuel Willenberg	s 29 Blady Szwajger, A., s 33–34	s 52 Yankel Wiernik lainattu Glass, J., s 123	s 71 Stern, J.P., s 193–194	
61 David Olère	s 30 Odette Daltroff-Baticie lainattu Zuccotti, S., s 115	s 52 Franz Suchomel lainattu Lanzmann, C., s 85–86 och 139	s 72 Melita Maschmann lainattu Noakes, J. & Pridham, G., vol. 2, s 544–545	
67 George Schod/IMS	s 33 Ley, R., s 231		s 73 Milosz, C., käännös ruotsiksi: Nils Åke Nilsson. Môte. Brombergs Bokförlag, Uppsala 1980, s 30–32	
68 IMS	s 34 Karkottamisohjeet, lain. Noakes, J. & Pridham, G., vol. 3, s 1078–1079		s 74 Cecylia Przylucka lainattu Tencer, G., s 138	
79 IMS/AKG				

Elävä historia – tiedotuskampanja juutalaisten joukkotuhosta

Puoluejohtajien keskustelussa kesäkuussa 1997 pääministeri Göran Persson teki aloitteen laajasta juutalaisten joukkotuhosta koskevasta tiedotuskampanjasta yhteisnimellä *Elävä historia*. Sen tarkoituksena on toisen maailmansodan aikana tapahtunut juutalaisten joukkotuhon lähtökohtana nostaa esiin kysymyksiä lähimmäisenrakkaudesta, demokratiasta ja kaikkien ihmisten samanarvoisuudesta. Tiedon ja keskustelun avulla voimme estää vastaavanlaisten tapahtumien toistumisen. Joukkotuhon tulee olla jatkuvasti soiva hälytyskello siitä mitä voi tapahtua, ellemmme pidä yllä keskustelua demokratiasta ja ihmisarvosta.

Elävä historia koostuu kolmesta osasta:

– Toiminnoista, jotka osoittavat poliittista yksimielisyyttä paheksunnan osoittamisessa niitä voimia kohtaan, jotka kieltävät juutalaisten joukkotuhon tapahtuneen ja puhuvat kansanmurhan perustana olleen ideologian puolesta.

– Tiedoista vanhemmille ja yleisölle. Muun muassa avataan kotisivu, jolle on koottu aineistoa joukkotuhosta. Sen osoite on www.levandehistoria.org.

– Tietoiskuista kouluille sekä tutkimuksen vahvistamisesta. Kouluille tarjotaan opetusmateriaalia mm elokuvien muodossa. Järjestetään opettajaseminaareja ja avataan kansallinen tietokeskus juutalaisten joukkotuhosta ja kansanmurhia koskevaa tutkimusta ja opetusta varten Uppsalan yliopistossa.

Valtiopäiväpuolueet yksimielisiä

Juutalaisten joukkotuhon on yksi pahimmista rikoksista ihmiskuntaa vastaan mitä koskaan on tehty. Natsit murhasivat miljoonia ihmisiä. Tänäpäin rikos tuntuu käsittämättömältä. Kuitenkin siitä on kulunut vain runsaat 50 vuotta.

Meidän kaikkien, jotka haluamme elää yhteiskunnassa, jota leimaa ihmisarvo, demokratia ja kaikkien yhtäläinen oikeus,

on nouseva vastustamaan väkivallan ideologiaa. Emme voi jäädä vaieten katselemaan kuinka natsismin ideoita levitetään jälleen ja kuinka sen rikokset kielletään. Se, joka unohtaa historian on vaarassa joutua toistamaan sitä.

Vielä elää ihmisiä, jotka pystyvät todistamaan natsismin julmuuksista. Tieto siitä mitä todella tapahtui 50 vuotta sitten ei saa kuolla heidän kanssaan. Heidän kärsimyksiään ei saa unohtaa. Tehtävämme on varmistaa, että tapahtunut ei toistu.

Tämä on tausta hallituksen tekemälle aloitteelle »Elävä historia«, joka on laaja manifestaatio tiedon levittämiseksi juutalaisten joukkotuhosta. Se on saanut suuren kannatuksen. Varsinkin on tärkeää, että kaikki valtiopäiväpuolueet tukevat yksimielisesti »Elävä historia« -hanketta.

Ruotsin pääministerinä olen ylpeä siitä, että olemme niin yksimielisiä taistelussa natsismia vastaan ja ihmisarvon puolesta.
Göran Persson, Sosiaalidemokraatit

Olen seissyt hiljaisena natsien tuhoamisleirien polttouunien edessä ja avattujen joukkohautojen äärellä Bosnian sodan julmien surmantöiden jälkeen. Ja olen lukenut sellaista ihmisten järkyttäviä kuvia, joiden onnistui selvittää hengissä Stalinin ajan joukkotuhosta.

Se voi tapahtua uudelleen. Ehkä ei tule juuri uutta Hitleriä tai Stalinia.

Mutta tuntemattoman pelko voi synnyttää edelleen suvaitsemattomuutta. Viha voi levitä ja sitä voidaan lietsoa, ja murhatöille voidaan taas valmistella alaa. Sellaisten murhaamiselle, jotka ovat ulkonäöltään erilaisia. Sellaisten, jotka ajattelevat toisin. Sellaisten, joilla on eri usko. Juutalaisten tai valkoisten, tai ruskeiden tai muiden. Ihmisten, jotka eivät ole tehneet muuta kuin ovat erilaisia kuin heidän murhaajansa.

Siksi on niin tärkeää, että opimme historiasta. Sitä ei saa unohtaa koskaan. Ja että me pystymme myös tekemään johtopäätökset siitä: se mikä erottaa meidät toisistamme yksilöinä ja kansoina ja kulttuureina on monessa tapauksessa juuri se mikä antaa rikkautta ja voimaa kehityksellemme; yksilöiden, kansakuntien ja valtioiden läheisempi yhteistyö rakentaa suojamuurin estämään raakuudelta mahdollisuudet uusiin murhiin.

Carl Bildt, Moderaatit

Jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja hänen erilaisuutensa on kunnioitettava. Avoimuus ja suvaitsevuus muita ihmisiä kohtaan rodusta, uskonnosta, kulttuurista tai seksuaalisesta identiteetistä riippumatta on demokraattisen yhteiskunnan perusta.

Mutta sen arvostukset eivät aina ole itsestään selvät. Jokaisen uuden sukupolven on puolustettava näitä humanistisia ja demokraattisia arvoja ja uudistettava ne.

Sen vuoksi kunnioitus ja suvaitsevuus ei tarkoita vain lainsäädäntöä tai hallinnollisia ratkaisuja. Yhteiskuntamme perusarvojen on lähettävä juuri kaikkien ihmisten kunnioittamisesta yksilöinä. Yksilön loukkaaminen on pohjimmiltaan humanistisen ja demokraattisen yhteiskunnan loukkaamista. Hitlerin ja juutalaisten joukkotuhon aikana poljettiin humanistisia arvoja ja ihmisten arvoa. Se ei saa toistua. Sen uhreille olemme tämän velkaa. Ihmisten on oltava ihmisiä. Sen olemme velkaa itsellemme.

Olof Johansson, Keskustapuolue

»Ei koskaan enää«, sanomme, kun joudumme kasvotusten natsien iikiteko-jen kanssa. Silti se toistuu yhä uudelleen. Etnisiä puhdistuksia, keskitysleirejä, kansanmurhia. Viimeksi Bosniassa ja Ruandassa. Kauan natsismin tappion jälkeen barbaariset menetelmät poikkeavien ja toisinajattelevien kohtelussa ovat

tulleet esiin muissa diktatuureissa.

Mutta meidän on edelleen toistettava »ei koskaan enää«. Ja ennen kaikkea meidän on toimittava siinä hengessä. Jos hyväksymme barbarismin väistämättömänä, olemme luovuttaneet taistelun humanismin ja inhimillisen arvokkuuden puolesta.

Tieto on perusta. Osa välttämättömästä tiedosta koskee antisemitismia – sen historiaa, sen luonnetta, sen sairasta ajatusmaailmaa. Vielä tammikuussa 1998 ruotsalainen asianajaja saattaa sanoa, ettei hän voi ymmärtää miksi Hitlertervehdys herättää paheksuntaa. Pääosa maailmalla myydyistä niin kutsutusta Valkoinen-valta-musiikista on peräisin Ruotsista. Minulle riittävät nämä kaksi esimerkkiä perusteluiksi siitä, että Elävä historia –projektilla on tärkeä tehtävä!

Lars Leijonborg, Kansanpuolue liberaalit

Nyt on tärkeämpää kuin koskaan muistuttaa juutalaisten joukkotuhosta. Ei vain siksi, että tietyissä piireissä kielletään sen todella tapahtuneen, vaan myös siksi, että yhteiskuntakehitys Euroopassa osoittaa tänään tiettyjä yhteisiä piirteitä niiden olojen kanssa, jotka vallitsivat ennen kuin natsit ottivat vallan Saksassa.

Ihmiskunta sai maksaa toisen maailmansodan aikana kalliin hinnan saadakseen tietää ja ymmärtää mihin talouskriisi, kasvava työttömyys ja sosiaalinen turvattomuus saattavat johtaa. Silloin, kuten nytkin spekuloiivat hämärät, epädemokraattiset poliittiset voimat kulttuurillisista ja etnisistä eroista. Rasismi ide-

ologianaan ne pyrkivät löytämään syntipukkeja, joiden niskoille yrittävät vierittää syyt epätasa-arvoisen ja epäoikeudenmukaisen kehityksen aiheuttamista sosiaalisista epäkohdista.

Luonnollisesti tiedottaminen ja opetus natsismin ja rasismin vastustamiseksi on välttämätöntä. Mutta siihen tulee yhdistää laajat toimet työttömyyttä, asumissyrrjintää ja muita sosiaalisia epäkohtia vastaan.

Gudrun Schyman, Vasemmistopuolue

Sanomme, ettemme ymmärrä omaa historiaamme ja niitä hirmutekoja, jotka tapahtuivat Euroopassa 50 vuotta sitten – juutalaisten joukkotuhon – ja sitä miten se oli mahdollista. Mutta tämä tapahtui siksi, että sinun ja minun kaltaiset ihmiset eivät puolustaneet ihmisten oikeutta olla erilaisia, eivät puolustaneet oikeutta ajatella toisin, eivätkä reagoineet

rasismia ja muukalaisvihaa vastaan ajoissa.

Tämä ei saa toistua. Siksi on tärkeää ymmärtää, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia ja heillä on samat perustarpeet, ja ymmärtää että solidaarisuus toisiamme ja tulevia sukupolvia kohtaan on välttämätön demokraattisen yhteiskunnan perusta. Meidän kaikkien on otettava vastuu sellaisen yhteiskunnan rakentamisesta, jossa on tilaa jokaiselle. Yhteiskunnan, jossa ihmiset tuntevat itsensä osallisiksi ja tuntevat voivansa vaikuttaa. Yhteiskunnan, jossa puolustetaan demokratiaa ja turvallisuutta.

Marianne Samuelsson, Ympäristöpuolue Vihreät

Se joka kieltää historiallisen totuuden, kieltää itsensä. Emme voi koskaan päästä eroon ihmiskunnan suurimmasta järjettömyydestä ja siitä alennuksesta, jota natsismi edusti. Mutta jokaisen sukupolven väistämätön velvollisuus, jokaisen perheen ja yksilön tärkein ja olennaisin tehtävä on uskaltaa sanoa totuus ja vaalia sitä,

kertoa se edelleen ja varmistaa, että sitä ei koskaan peitellä tai väärennetä. Historiattomuus ja välinpitämättömyys tuottavat tuhoa. Kuvittelemme helposti, että meidän sukupolvemme, meidän aikamme pystyy taistelemaan pahaa ja järjettömyyttä vastaan ja että me, jotka elämme tänään, voimme antaa järjen ohjata ja voittaa. Tämä on vaarallinen ja väärä asenne. Jokainen yhteiskunta tarvitsee eettistä tietoisuutta.

Juuri keittiön pöydän ääressä, yhdistyselämässä, lounashuoneessa, kaduilla ja toreilla meidän kaikkien on uskallettava sekä puheina että käytännön teoin osoittaa, että jokaisella yksilöllä, rotuun, uskuntoon, ikään, sukupuoleen, älyyn jne katsomatta on loukkaamaton arvo. Voimme varmistaa tulevaisuuden ryhtymällä yhdessä taistelemaan niitä mielialoja vastaan, joiden voimanlähteenä on valhe.

Alf Svensson, Kristillisdemokraatit

Kirjan otsikko perustuu raamatunkohtaan, Joel 1:2-3

Kuulkaa tämä, te vanhimmat,

Kuulkaa, maan asukkaat.

Onko tällaista tapahtunut teidän päivinänne

tai teidän isienne päivinä?

Kertokaa siitä lapsillenne

kertokoot he omille lapsilleen

ja lastenlapset seuraavalle sukupolvelle.

Stéphane Bruchfeld tekee väitöskirjaa aatehistorian aineessa n.k. historiarevisionimista ja toimii Tukholman yliopiston maahanmuuttajatutkimuksen keskuksessa. Hän on mm julkaissut julkaisun »Förnekandet av Förintelsen. Nynazistisk historieförfalskning efter Auschwitz« («Juutalaisten joukkotuhon kieltäminen. Uusnatsien historianväärennös Auschwitzin jälkeen«).

Paul A. Levine on fil. tri ja toimii monikansallisen tutkimuksen keskuksessa Uppsalan yliopistossa. Hän toimii asiantuntijana hallituksen juutalaisomaisuuden komissiossa. Hän on julkaissut väitöskirjan »From Indifference to Activism: Swedish diplomacy and the Holocaust, 1938-1944«.

© Stéphane Bruchfeld, Paul A. Levine ja hallituksen kanslia

Graafinen muotoilu: Elsa Wohlfahrt

Kuvatoimittaja: Sanna Johanson/Bildresurs

Tekstitoimittaja: Lena Albihn

Piirokset s.24, 32, 44, 53, 57 ja 65: Jakob Wegelius

Käännökset: Eva Åkerberg, Marita Zonabend, Anita Karp ja Mia Löwengart

Käännös suomen kielelle: Gothia translations AB

Paino: Norstedts Tryckeri, Stockholm 1998

Painatuspaperi: Munken Cream

ISBN 91-630-6904-0

Julkaisija: Hallituksen kanslia, Tukholma 1998.

Kirja on julkaistu osana »Levande historia/Elävä historia« tiedotuskampanjaa.

Kirjoittajat vastaavat kirjan sisällöstä.

Natur och Kultur -kirjakustantamon oppimateriaalitoimitus on auttanut »Kertokaa siitä lapsillenne...« -kirjan julkaisussa.

Naisia, lapsia ja vanhuksia odottamassa metsikössä, 100 metrin päässä yhdestä Auschwitz-Birkenaun tuhoamisleirin kaasukammioista. He odottavat riisuutumista. Sen jälkeen he menevät huoneeseen, jossa heidät kaasutetaan hengiltä, ja sitten heidät poltetaan krematorion uuneissa, samassa rakennuksessa.

Kuvassa olevat ihmiset ovat juutalaisia, jotka on kuljetettu junalla Unkarista Auschwitziin touko-kesäkuun vaihteessa 1944. Kuva on peräisin albumista, joka kertoo mitä leirille saapuneille vangeille tapahtui. Metsikössä otettu kuva on »Ei enää käyttökelpoisia naisia ja lapsia« -otsikon alla. Näistä ihmisistä ei ole jäljellä muuta kuin tämä kuva.

Tämä kirja kertoo mitä ihmiset voivat tehdä toisille ihmisille kun demokratian arvot murskataan ja korvataan vihan ja väkivallan ideologialla.

Kirja sisältää asiantietoa juutalaisten joukkotuhosta ja pyrkii kertomaan kuinka käsittämättömästi tuli totta.

Kirjan jakelusta vastaa kirjakustantamo Natur och Kultur.

Asiakaspalvelu / tilaukset: Förlagsdistribution, Box 706, 176 27 Järfälla

Puhelin: 08-453 85 00

Faksi: 08-453 85 20

Tilausnumero: 27-61485-9.

ISBN 91-630-6904-0. Finsk version.

Kirjan saa ilmaiseksi.

Lisää tietoja Elävä historia -kampanjasta saat osoitteesta:

Regeringskansliet, 103 33 Stockholm.

Puhelin: 08-405 10 00. Faksi: 08-405 42 95.

REGERINGSKANSLIET
103 33 STOCKHOLM
TEL 08-405 10 00
FAX 08-405 42 95
WWW.LEVANDEHISTORIA.ORG